

Теодор Күзяк

Давно, то бывши часы...

Давно,
то
были часы...

Теодор Кузяк

Теодор
Кузяк

Давно,
то
были часы...

оповідання і гуморески
з Лемковини

Давно, то були часы...

© Copyright by Teodor Kuziak 1999

© Copyright by "Nasza Zahoroda" 1999

ISBN 83-910742-5-0

**Редакция, комп'ютеровий набір, ламаня,
графічне оформлення: Володислав Грабан.**

Коректа: Олена Грабан.

На обкладинці:

**"Вид на церкву і село Дубне к. Мушины" –
Теодор Кузяк – олія, 60x60.**

**Выдала "Наша Загорода" – Криниця, 1999 р.
Книжку можна замовити під тел. 0-18 471-27-63**

Сердечна подяка всім Спонсорам – людям богатым серцем, яким не чужа Наша Культура і пам'ят о предках залишених в гористім Бескиді Лемковини.

Завдяки Вам, здійснено друк оповідань нашого писменника, гумористы і маляра – Теодора Кузяка з Бортного.

На друк книжки жертвували:

Григорій Пецух – Закопане
Іван Королівський – Щецин
Юрій Кузяк – Людвігсгафен
Василь Шост – Криниця
Михал Сандович – Варшава
Петро Феціца – Краків
Михал Олесьньєвич – Гданськ
Павел Страфіняк – Любін
Данута і Богдан Горбаль – Лігниця
Зенон Трохановський – Вроцлав
З. Роман Хомяк – Горлиці
Антоніна і Михал Коцур – Горлиці
Іван Чаклош – Торунь
Йоля і Семан Сметана – Торунь
Іван Дзядик – Злотория
Андрій Ксенич – Зелена Гора
ГУ Об'єднання Лемків – Горлиці
ГЗ Стоваришівня Лемків – Лігниця

Країна зеленого світла

Коли наприкінці Ропиці Рускої скрутите з дороги што веде через Конечну до Бардйова – і ту історик і етнограф повів бы – скрутите з "бардйовського шляху" в ліво – найдете ся на дорозі до Бортного. Село Бортне відоме вшытком лемкам. Нес другого такого в Бескидах, де вратували бы ся не лем лемківські родини, але лемківська дерев'яна архітектура (дві цервки, старий цмінтар, сотки камінних хрестів,десятки придорожних капличок, і не менше, старих хыж). Вратувало дослівно, бо остали лемки собом в кождім цалю, як мож на цалі рахувати люди, може скорше архітектуру, на стопы або центиметри – не знам. Знав буде ліпше пан Теодор Кузяк, а він чоловек поважно жартобливий і таки "нюанси" розберат без найменшого сумніву.

Коли ідете "на Бортне", минете по дорозі Драгашів, перейдете через вічно зопсущий міст, під котрим тече рухлива річка, якой джерела деси в бортняньських лісах, а потім вашим очам розпише ся стіна ліса розсвітлена зеленим світлом букового листя. Так помаленькы выше буде пняти ся тата дорога, часом попаде на долинку, закрутит ся танечним кроком – то в ліво, то в право, аж найде ся в Чорторийях, де ей поламали на вшытки стороны підземны рухи. Думам, же давно там "чорти рыли" – як таке званя дали тому місцю стары лемківські газдове. Давніще міг там чоловек встрінути по осі возом, затопити ся на добре, і не оставало лем голосно кляти – "А бодай то чорти взяли!" А бодай то... Як тото не помогло, то лем лишити фуру і піти домів. Гнеска чорти менше активни і переїзд легший.

За Чорториями о два кроки, село Бодакы. Юж з горбочка видно першы хыжы. Серед них з зеленого пейзажу села видастают церковны бані – срібны маковиці, і то не єдной церкви, а двох і пару капличок. Бані нарастають вертикально з зеленого краєвиду і гачат синього неба трираменным хрестами. На схилах берегів, што сходять з під лісів, які окрывають стисло село, видно білы хресты, придорожні фігури святих – якби ся ту сходили на велике торжество. Частина села "сидить під стріхом", споєна міцно зо земльом, з якой вирости. Хыжы новы стырчат як оголені пняки на зрубі, і не пасують до давного світа. Але Бодакы не сут великим

селом. Іщы єден горбок выше, а находиме ся в Бортнім.

Посередині села дві церкви, при лугах, побіч газдівських подворців, на загородах, стоят з перед першої і другої світової війни, фундуваны хресты, каплички, святы фігури. Очы мандрівників розчытуют призвища фундаторів, і на яку памят поставлено... "за здоровля", "за щасливий поворот з Гамерики", "помордуваным в Талергофі". Інтенції ріжны, як ріжны були події села і іх жытелів. Над Бортним мережыт ся Мережка, Корнута, Магурич, і другы верхы. Наполняют сельску долину запахом ліса, розсівають вітерець легонько над стріхами хыж, а він закручат дым з коминів в небо, яке прикрашают дрібны, кругленькы хмаркы, што як овечки щыпаючы траву – кроком повільным переходят пасвиско і єдна по другі ховают ся за верх, за високы ковпаки гір, ялицьовы стромы, за буковы зелены дебря. Довкола так зелено, же ани невидно сонця, здає ся – світло і повітря зелене!

Позерам на верхы, на досконало вірны старій архітектурі хыжы, на маківки лемківських святынь, то зас на автора тых творів. Так, на автора – бо я юж загостив до хыжы Феця Кузяка, яка стоїт над річком в середині села. Він бы мя поправив – в "центрі", бо є ту поза двома церквами, новопобудований сільський дім культури, склеп, давна молочарня і автобусовий пристанок з місцем до завертаня. Пан Фецьо Кузяк, як пристало на вірного сына лемківской землі, одкупив стару лемківску хыжу, і єдном ногом повернув до Бортного... з воєвідзкого давно – Ряшова, де працював довгы рокы на милождану, невелику пенсію. Хто незна Феця Кузяка, то може знає: Юрка Бортняньского, Гриця Быбля, Нестеря Чепігу – бо під такыми псевдонімами "воював" він довгы рокы на Лемківских сторінках "Нашого Слова". Десятки, а може соткы його оповідань, дописів, можете найти в архівных номерах тижневика, почынаючы од 1964 року. Нашли ся там м. інш. такы оповіданя: "Війтovий суд", "Млинці з Высокого Магурича", "Гудак Микыта в небі", "Таке было моє дітиньство", "Сeme не крад, бо...", "Єден ден пастушого жытя", "На службі", і дуже, дуже других, якы описували минуле Лемківщыны. Творчіст Кузяка насякнена рефлексійом і гумором – одночасно великим любовю до рідной землі, до села в якім пришов на світ. В своіх оповіданях показує Лемківщыну яку памятат з дітиньства, одтворену зо

споминів його дідів, селян, народжених іщи в 2–гій половині XIX століття. Є там наш сусід – корчмар жыд і циган, весіля, будний ден і святочний час, прикмети і хыбы людски, вірування і традиції, а вшытко підсіяне зеренком гумору, якій товаришыт сільській погідній атмосфері. На безхмарне жыття селян приходить тяжка доля – війна, выгнаня – трагедія поодиноких родин, як і цілого, лемківського племена.

Кузяк оповідання "малює образами" – чудовом бесідом середньої Лемківщини одтворює минуле. Минуле добавлене суб'єктивнима спостереженями. З його засобу слів, давної складні, мож бы одзеркалiti чисту мову – яку добре буде розуміти схід і захід Лемківщини. Кузяк то "болячий гумориста" – бо часто його гумор болить, вказує нашу наївність, не раз глупоту, косьм "Гашковим" оком творит образы минулого, і не кланят ся больванам, не грає мелодії, на яку ждали штораз то новы володаре. Радше в вымушенні поклоні старат ся осьміяти іх.

Гнеска Кузяк кожий вільний час більше присвячує другій своїй любові, а є ньом малюваня. Деревяна Фецьова хыжа кыпіт кольорами фарбы і пахне покостом. В більшості необрамуваны образы закрывают вільну частину стін. Так то на стінах розцвitat давний світ: врізаны до беріжка лемківски певниці, шпіхліры–сыпанці, на розписі села церков з дрібно розписуваным гонтами – ряд в ряд, а іх кількіст мусит ся згаджати з тым что было на вкрыві церкви. – *To не так, же якысий артиста сой махне пензльом і церква два раз выща як в натурі* – коментує Фецьо. Дрібниць пильнує, бо они творят клімат і автентизм його творів. То означат, же не можна домалювати вікно, коли го там не было. На горbach пристає зерно і розплітат ся шахівниця поодиноких кусків поля розтятого зеленъма межами. Соломяны стріхи рівненько накрывают людски садибы, перед котрыма стоят в маєстатичні повазі журавлі з розколысаным відром до набераня води. Відро, очевидні – деревяне. Серед гір, з глубоких яруг, выснуват ся кубятко гмлы, по сам край грубого ліса, при котрім стоїт збійник Сипко. Одяг в него народний, чистенький, ноги сперают широко сильний корпус дородного драба. Якбы не стрыльба выміряна пред себе, здавалбы ся спокійным газдом. На єдині з полотен камінний двір–замок з желізном брамом, а перед ним, на високім

скалистім березі, пару свободних драбів позерат в його сторону і штоси міркує. – *То на польських панів ідуть нашы, тым разом не по коляді, а зо стрыльбами* – з усміхом повідат Кузяк.

Тихи села нагадують никифорови малюнки – ностальгічны, затоплены в Карпатській природі, досконало одзеркалены архітектурним стилом, ждут, якби на гостя. Домінують в оліях три кольоры: зелений, синій і бронза – очевидно з похідними. Бе з них зелене тепло, бо Кузяк якби на прекір Никифорови, завзято любит зелений колір і використує го максимально. Не легко оперувати зеленым світлом, а єднак в образах Кузяка, дає оно третій вимір – глубину. Трафлят ся Фецьови "поповнити" портрет, як і історичну картину. Портрет для показаня деталів... одягу, а історичну картину – для... підкреслення лемківських звязків з православном церквом і древним Києвом.

Нерадо дає праці на виставы. – *Што я ся буду афішував* – повідат. Хоц знам, же вшытко што творит, робит з глубоком віром, жебы наши съліды, оставлены ту прадідами, шанувати, хоронити і долучыти до них, хоц маленьку окружу гнеснього, бы никто з памяти не выдер нам історії, не зрівнав з горбатом дольом останків нашої культури. Думам, же прото выполнят Він розорену культуру – лемківскій заповіт, записує выгнану памят.

Розмалюваний на полотнах Кузяком лемківський світ, як і записаний словом в оповіданях і гуморесках зобраних в збірку "Давно, то быви часы", сплітує ся органічно з карпатським земльом, з жытьем селян, як і з жытьем автора. Тото чого не переказав кольор олії, свободно несе слово писане, дополнят го. Товаришыт ім спільна атмосфера, на ново родит ся минуле, уявлят правда історії, краса і легенда давной краіны званой з тепла – Лемковином. Тото што перестало існувати матеріально, по чім затерто съліды, дарує нам в розписі полотна і слова, залюблений в країні зеленого світла – Теодор Кузяк.

Володислав Грабан

Криниця, вересень 1999 р.

Таке було мое дітиńство

Коли я ся вродив? Того не памятам, бо товды був ём ищы барз малий. Але з оповідання старших довідав ём ся, же було то в зимі. З мого народжыння хыбаль никто ся не тішыў, бо діти в хыжы родиче мали юж кількоро. А, же я гмерати не хтів, так треба було робити якысы кстини. Няньо пішли до нанашкы Євкы, попросили ёй за хресну маму, а потім до нанашка Сандра, жебы був за хресного вітця, бо колиси було інакше, як тепер, бо тепер просят двоє: лем хресну и хресного, а перше то крім хресных, кликало ся ищы веце таких звычайных кумів, кількох або и кільканадцетьюх, лем треба було уважати, жебы чысло кумів не було паристе. До ксту, належало просити и тых кумів, котры были при ксті попередніх діти. Обовязком хресного вітця, было піти по селі и просити в імени родича, до ксту. Так мій хресний отец, нанашко Сандер, записав собі на картку тоты особы, што іх няньо му подали, вдів нову гуню, и пішов просити; заходив до хыжы, и по прывітаню ся выповідав таку формулу: "Казав вас кум Митро Чепіга барз красыні просити до кресту святого". Одмовити не було вільно, бо був бы то великий гріх. Так кождий запрошений брав міру леняного полотна, як крижму, и ишов до церкви на хрещеня. Од того часу був юж для родичів кумом, а для народженого и окщеного – нанашком.

Для мене родиче хтіли дати імя даякого порядного святого, наприклад: Михал, Федор або Андрий. Але втowdy нашы священикі не дозволяли, жебы собі кождий выберав імена, які лем збагне. Не то што гнес, што си выбирают якысы Артуры, Кжиськы, Роберты, Збышкы, Зьдзіхы... Втowdy наш парох о. Алексій звідав ся няня, коли ём ся вродив, няньо подали чысло. Так о. Алексій заздрив до календаря и рече: даме му на імя

Спіридон бо таке імя стоїт в нашім церковнім календарі. Ани няньови, ани хресnym тото імя ся не сподабало и зачали просити о. Алексія, жебы інше імя дати, але єгомосьць нияк ся не хотіли згодити. Аж, як няньо повіли, же підуть му на яр цілий ден быками орати – tot аргумент трафив парохови якоси до переконання, бо подумав хвилю и повів: "О...даме му на імя Нестор, то барз гарде імя". Лем нанашка Євка ищы ся звідала, чи tot Нестор быв добрым святым. "А якже! – обрушыв ся єгомосьць – ta преці Нестор – то барз добрий святий, и то наш руский, великий літописець, жыв в Києві, в Печерскій лаврі и ціле жыття лем писав, молив ся и постив, але што ти буду поясняв, кед ты глупа и темна баба".

Но, и окстили мя: "Крещається раб Божий Нестор", а потім одбыли ся кстини, а дале то ём собі помаленькы ріс. Як мі минуло штყрі рокы, то юж дашто ём запамятав з тамтых часів. Знам, ж ём ходив в пачіній кошели, такій до колін, а як мі було пят років, то памятам, як мі мама вшыли першы ногавкы. Ой, якій я быв задоволений и гордий з той "події", же юж мам гачы и не бліскам голым задом. При тім важне было и то, же як ём в дачым завинив и мусів достати по заді, то юж не по голім, як перше. Од того часу то юж мі роботу даяку вынаходили, а то куры не пущати на гряды, або до зерна (як юж приставало), а то гуси пасти, або коровы zo старшым братом. Так було в літі. Но, в зимі то не було для мене роботы. На санках то дуже ся ём не возив, бо не позваляли, же керпці дру. Так треба було сідити в хыжы, де мав ём свое місце на пецу, а пец быв великій, занимав $\frac{1}{4}$ хыжы, а хыжа была курна, без комина. Як мама палили в пецу – то поломін бухав аж над челюсти, а іскри летіли wysoko, аж до чорной од саджы повалы. А дым опадав ниже и ниже, аж по вікна. В повалі была квадратна діра, звана вожнициом, котром дым выходив на під, але не вшыток дым ся містив в вожници, то треба було отворяти двері и пущати го до сіни. Як в пецу юж ся выпалювало, то заперало ся двері и вожницю, втovды в хыжы було тепліцько. Над пециом були дручкы, які звано грядка, де складали сухы дырва до підпалюваня. Часто сушыли ся там

лісковы оріхи або буков (насіня бука), зас на закіпченім трагарі вісіли вінці честку, цибулі, часом солонина або и округле сало, стиснене двома дощечками.

Там на пецу, в куті під грядком було мое місце. То був найвищий пункт в хыжы. Од тамале я обсерував, што ся в хыжы діє. Зимом приходили до нас бабы и дівки, з куделями прясти. Пряли переважно лен (бо волну то пряли хлопы). Мама давали ім сушеных сливок або грушок "на слину", но бо лен мусіло ся слинити, інакше не давало бы ся прясти. Я сідив на пецу и прислухував ся, як бабы пльоткуют, и клапачом стругав собі патыкы, бо хотів ём дашто "змайштрувати". Пробував ём выстругати або вжышю, або веретено. Лем, же мі з того струганя, нич не выходило. Найчастіше кінчыло ся покалічыньом палци, и втowды було дуже врялку и плачу на цілу хыжу. Мама стігали мя з пеца и заливали рану камфіном. Кров тамували, прикладаючи до раны, чорного хліба, завязували даяком шматком, одберали кляпач, на конец давали по хырбеті пару "бухняків", и на пару днів (покля ся не загоіло) був спокій зо струганьом.

В зимі то нашы уці ся котили и мали зме малы ягнятка, котры нянько вносили дохыж. Я іх барз любив, нераз брав ём таке ягнятко на пец, закрутів го до рянды, и спав з ним. Лем, же таке ягнятко часто сикало, то смрід парував з нагрітого пеца, же тяжко было выгримати в хыжы. Втowды ягня мі одберали, а часом и приложыли дачым.

А як на яр сьніг згынув, то гнали зме уці и ягнятка пасти. Барз ём любив ходити з уцями. Гнали мы в поле разом з пару хыж, а пасло ся всяди, бо був такій звичай, же до св. Юрія можна було пасти де ся хтіло. Наш сусід, Данько, то мав велику рогату козу, котра добрі ся доіла, а ишы ліпше знала бости. Пасла ся з уцями, але николи не позволила, жебы єй інша уця або коза випередила, и все ишла перша по переді стада. Бывало, же нарвали зме ріжного весняного квітя, сплели вінец и привязали козі на рогы – так гнали до села. Робили то переважні в неділю або в свято. Єдного разу женеме дорогом уці з поля, а

коза з тьма гірляндами на рогах иде передом, гонорово, а ту люде идут як раз до церкви, а єден з парібків кричыт:

– О, смотрте ле, яка то молодиця иде! – и показує Данькову козу. На то Гнат Антонів, што вертав з нами одрече:

– Певні, же молодиця! Як хцеш – то можеш ся з ньом женити. Го, го, го! – регоче. И вшыткы ся съміют.

– Йой, вы смаркачы! Я вам зараз дам.

Втічеме аж ся курит за нами.

В яр била тіж інша розрывка для хлопчысків. Ходили зме по крияках и лісиках глядати воронячых гнізд. Ворін в нас не бракувало, а робили людьюм шкоду; заберали малы курята, на полі нищыли засівы. Як ся высмотріло на дереві гніздо, то єден з нас вдрапував ся там, заберав яйца, клав іх під шапку и злазив на землю. Памятам як в едну неділю вертаме з такої выправы, а кождый має по пару воронячых яєц по кышенях. А ту як раз идут до церкви три дівкы-парадниці. Уbraneы в вышываны горсеты и плісуваны спідници. Идут так гонорово, задами крутят, в ліво и в право, а такы веселы, бесідуют штоси медже собом, а што кус то xi, xi, xi! А мы, давай зза верб метати до них воронячым яйцями. Дівчата наробыли крику, потім плачу, бо зме лахы ім барз забабрали. Ма ся розуміти, же поскаржыли родичам. Ой дістав я втowды, дістав! Барз довго памятала ся мі тата Квітна неділя. До Провідной, сині пругы з тіла не зникли.

През літо юж ём быв таким малым "югасом", бо пішов пасти уці и худобу гет там в горы, де до стаянок або кошарів выганяло ся статок на ціле літо. Там зме мешкали цілий час, а спало ся в комірках при стаянках, а як быв то кошар – то в колібі яка стояла при кошарі. Занятя там было таке: рано, до дня доіло ся уці (молоко заберали до села), потім іли сніданя, клали до торбы даяку мериньдю и выганяли статок на пасвиска. Там треба было пилнувати и перед вовками, и перед тым, жебы не пішло на чуже пасвиско, або в паньский ліс. В полуудне зганяло ся до кошарів и зас ся доіло. В час полуудньовой перервы ходили зме грабати сухе листя на постеліня під худобу, вышмарити гній.

По полуодни зас ся пасло до вечера. Потім доіня, и юж можна было вечеряти и спати, але коли була погода – то не ішло ся зараз спати, бо приемно було посідити при огни и до півночы. Сухали зме як старшы оповідали ріжны байки о страхах, о збійниках и інших річах.

А як мі ішов семий рік, то мама єдного дня убрала мя в чисту кошелю и ногавки, котры перше вимаглювали рамачом, взяли до дзьопы півкопы яєц и пішли зо мном до учытеля записати мя до школы, хоц не барз ём мав на того охоту. Але што робити, няньку купили мі табличку, рисік и буквтар, а мама вшыли з пасічного полотна торбу, вложыли до ньой ціле "выпосажыння" и пів ярчаной адзимкы.

– Ид, гварят – а вчый ся добре, бо як ніт, то попамяташ!

Но, и так зо страхом Божым, пішов ём разом з ровесниками до школы "здобывать освіту". Лем, же наука на початку не барз мі ішла, бо наш научытель "вбивав" нам ей переважні при помочы грубого лозинового прута, так же, страх перед кыйом не давав мысліти о науці. В школі не одбыло ся од бід вшелеякых. Раз ём ся побив з Теличковым Фецьом. Праснув ём го торбом по голові, так же з мойой табличкы лем рамкы остали. За то достав порядні од учытеля ленійком. Не за то, же ём табличку розбив, але же Фецьови набив на голові гуз великости курячого яйца, а за табличку, то юж нянько всыпали пару ремени. Далеко было весільше, там на убочах гірських пасти статок, як ходити до школы. Тепер мое "югасування" мало місце лем в вакациі. Там на полонині ём сячув як рыба в воді. Але и в школі не было аж так нудні, бо мы потрафили собі найти розрывку. Робили зме карты. З ріжных пуделок вырізувало ся картоники, рисувало, малювало крэдками и карты готовы. Не были то штоправда "пятнікы", а грало ся ними добре. Грали мы в "око", "фербля", а же гроши не было – то на біб або оріхы, хоц часом тіж на гроши, але были то безвартісны "мелийоны" – польськы маркы, або австрійскы грайцарі.

Єдного разу учытель зробив нам в школі ревізию в наших торбах, и сконфіскував карты, якы нашли ся зараз в пецу. Но и

конец газарду. Были тіж іншы занята. З хабзины (чорний без), робили мы такы пукавкы. Кульки до них робили зме з клаків леняных (гірше прядило). Клача треба было формувати в кульки и добре слинити. Цілювало ся з пукавок до чого небуд, лем трафити было тяжко. В школі стріляли, ёден другому в карх або в ухо. А Васьо Півторак стрілив так, же мало око Ваньови Крупці не выбив. Зробив ся крик, зараз вкрочыў научытель, и казав пукавкы здати и шмарити в пец, а горіли аж дудніло. Нам вліпив по пару кыів, же ся стрыляня з пукавок одохтіло. Ми ся сподабала проца, лем в тамтых часах не было гумы де взяты.

Іцків Самуль мав процу. Мав родину в місті, то од них достав. Повів мі, же продаст, але я зас не мав гроши. Но, Самуль повів, же як му принесу сушеных сливок, то проца буде моя. Вкрав ём дома кус тых сливок, але Самуль повів, же то мало, и проци не дав, а я бояв ся більше вкрасти, же мама познают, бо то юж была яр, и сливок остало по зимі не дуже, бо прецін ся зіло; бо и на юху ся брало, и до панцаків клали, и на перогы, а и такы сухы ся грызло. А ту виджу в нашім садку, же на пару сливковых деревах на голых галузях видно сливкы, которы не зорвано в осени, а не впали на землю лем мороз іх зморщыв и вісят сой дале высхнены. То я зараз вліз на ёдно дерево, потім на друге, обірвав и вмішав зо сливками тыма, штом вкрав з коморы. Занюс до Самуля, котрий повів, же ишцы кус за мало, але процу мі дав.

Ей! Як ся з ньой добре стріляло! Назберав я собі повны кышені такых файнных круглых камеників, званых градівкы, и стріляв де лем хотів. Гнет дішов я до такой вправы, же з дост далекой одлеглости трафляв до пса, кота, Гершкового індика, до кур, до голубів на каленици. А коли ишов до школы – то вшыткы псы мя познавали, бо підвивали хвіст під себе и втікали як найдальше од мене. В школі сіджу собі в остатній лавці и обсервую. В переді сідіт Семан Бігунів, оскрябую ся по голові и позіват на щлу гамбу. Я по тихы вынимам з кышені кістку з терок, накладам до процы, натігам, и пац го, просто в карх. Семан підскакує, якбы го хто кропом напарив, грявчыгт. Озерат

ся, а я нич – удаю, же чытам. По якысім часі гума ся гвірвала, завязав мотузком, але то юж не было то. Реклямация в Самуля тіж нич не дала; повів, жеabo за сильно ём натігав,abo за великыма камениками стріляв. Надмінив при тім, же сливки не были добры.

Іздив, од часу до часу, од села до села, худым конятом запряженым до воза, такій собі гандляр, што звали го онучар. Він скупував шматы и старе непотрібне юж желізо, по гнесъному "злом". Правду повісти, то він не купував за грошы, лем выміняв на товар, горнята, таніры, іглы, аграфкы, брошкы, свиставкы, ножыкы и иныи річи. Як іхав през село, то кричав: "Гей! Онучы! Давайте онучы, што тримате на кучы!", або "Гей! Бабы и дівки давайте подівкы, збабраны, засъцяны, сім років не праны". Онучар не брав шмат з купчого полотна, лем домоткане, з лену або з конопель. Mi ся барз сподабав в онучаря такій ножык "рыбка", и глиняний пташок, такій, што як ся му дуло під хвіст, то свистав. Назберав ём шмат, але ищы было за мало, втovды вернув ём ся до хыжы и взяв добры ищы, няньовы пасічны нагавкы, пару старых підків и чересло од плуга, за што достав ём "рыбку" и тоту свиставку. Тішыv ём ся, свистав собі, аж мі колегы завидували. Але недовго дома зуважыли, же нее нагавок и чересла. Няньо "высвистали" мі бичом так, же барз довго ём тово "свистаня" памятав.

Потім пришов час, же вшытки з клясы зме мали ити до первого причастя. Приготовляны мы были довго, бо наука релігії втovды была обовязкова и одбывала ся в школі. До сповіди быв вызначений ден. Было нас дост гарді, то ишли хлопці осібно и дівчата осібно (до причасти разом). Сповід мала быти по полудни, а мы хлопці зышли ся коло церкви скорше, священика ищы не было, то мы зачали ся забавляти в ріжны гры, а потім дішло до битки. Єдному гузікы од гунькы одорвали, другому розбили ніс, гармідер зробив ся такий як в псярни. Надышов на то священик, и як закричыг: "То што вы робите, біснуваты! То так приходит ся до святой сповіди? Не буду такых сповідати, вон до дому! Заран прийдіт, но смиренно зо страхом Божым". Але и

так на другий ден по сповіди дрылив єм Кундратового Феця до коприви, бо мав єм зліст на нього од давна. Хтоси о тім донюс егомосьцьови, котрий зараз взяв нас обох "до рапорту". Мусіли зме ся з Фецьом перепросити, дарувати сой вини, ищы раз ся высловідати, а за покуту выгварити три раз "Отченаш", три раз "Богородице Діво", раз "Царю небесний" и раз "Вірую". Ага! ищы вдарити дванадцет поклонів перед Казанськом іконом Богоматері. Але юж зараз по причасти Фецю повів, што мі не подарує того дріління в коприву. Треба признати, же слова дотримав.

В часі вакацій, то як єм юж споминав, цілий час було ся в горах з уцями и худобом, часом як не були дома потрібны, виганяли на пасвиско коні. Була то для нас втіха, бо могли зме на них іздити, але и токо скінчыло ся битьом, бо няньове дізнали ся, же коні заміст пасти, то мусят під нами цілий час цвалувати. Так, же нашы забавы в ковбоїв скоро ся скінчыли.

Трафляло ся не раз, же на нашы пасвиска заблукала ся худоба з другого села. Втovды totu худобу зганяло ся до свого села, до війта, або oddавало ся "гайтовому". Гайтовий, то быв такій урядник, котрого rіk-rічно выберала громада. Його обовязком було давати позір, жебы худоба не входила дакому в школу, або на "гайницю". Але што таке гайница? Гайница – то було поле, преважні пасвиско того газди, котрий не гнав там худоби пасти, бо хотів выкосити, або продати. Так перед виганяньем на пасвиско худоби през інших газдів, ишов своє поле "гаїти". Гаїня полігало на тым, же брав газда наламаних галузок и втыкав вздовж меджы свого поля, в землю. Було то знаком, же на його полі пасти не вільно. То було святе право, и якбы гайтовий споткав на гайници чылісу худобу, то мав право ей "заяти", то значыт – загнати до війта, а там юж сходили ся радны – "уряд", котрий покладав кару на власника худоби. Як єм юж згадав, же не раз з сусіднього села приблукала ся худоба, котру зме заганяли до війта, зашто доставали зме на цукеркы. Но и дішло до того, же мы не раз підкрадали ся на терен сусіднього села, и корыстаючы з неувагы пастухів, "занимализме"

пару штук худобы и гнали до нашого війта, же то нібы била на наших пасвистках. Але вшытко до часу. Сусіди гнет ся спостерегли в чім річ, и наступним разом так нас погнали, же ледво зме втекли.

А як нам було по яких десят років, то зачали зме курити, не думайте, же дуган, на то не було нас стати. Курили зме листя з бука або з компери (сухе), але найліпше ся курило луб (кору) з ядлівця. На старих ядлівцях луб був сухий, то ся го зоськрябувало, закручало в папір и ся курило, а запах був кращий як гнесні ментольови. Можна тіж було курити стары "конячки", то єст кінський гній, такий з глоніського року, што лежав довго на на пасвиску выполоканий дощом. Але конячки то ся курило лем товды, як нич лішого під руком не було. Затігати то мы ся не затігали, не знали зме ищи той штуки, але курили зме поважні, як стары курякы, пущали дым то гамбом, то носом и часто-густо сплювали так, як то стары при куріню робили. И хоц наша пасвискова "трафіка" була засібна в "дуганы", бо од конячок по ядлівцю кору, але з часом то юж деколи підкрадали няньови "бакуну" и пробували зме курити правдивий дуган, и хоц ріжниці медже дуганом зме ниякой не віділи, то кождий гварив: "Го! го! То єст дуган! А якій міц! Аж мило закурити". И я нехтів быти гірший од других, то тіж часом "підберав" єм няньови дугану. Раз няньо зауважыли, же дуганчак ім скоро "худне". Зревідували кышені старших братів, але нич не нашли, хоц по мі ся найменше сподівали, но, на всякій випадок обмацяли мою гуньку и нашли "жмінку" файкового. Зараз вхопили ремін, на котрім голяк острили, а був то добрий ремін – австрійска войскова "купля". А, же я був близко двери, то удало ся втечы. Пару дни оминяв єм няня з далека. Так ся якоси "впекло", же єм не дістав битя, лем од того часу няньо ліпше пильнували свого дуганчака.

В нашім селі було два склепы и кооператива, до того були ищи дві трафіки. В єднім склепі продавали такы страшаки "корковці". Декотры хлопчыска більше заможнішы з дому, купували си тоты "револьверы", але мене не було на того стати,

хоц барз хтів мати таку забавку. Єдного разу, коли мама наріхтували полний кошык яєц, якы мали в торговий ден в місті продати, я задумав взяти собі кус з тых яєц, на купно страшака. Так ём тіж зробив, лем же того "кус", то було праві пів кошыка. Занюс яйця до склепу, за них дістав корковець и пачку корків. Так задоволений стріляв ём, хвалив ся и парадував з тым "пістолетом". Але скоро ся выдало, мама наростили крику, же хтоси ім яйця покрав. Няньо товды збили мя порядні, корковець одобрали и занесли до склепу, склепника высварили, чого од мене таку кількіст яєц брав, и чого таку дурну забавку мі продав. Склепник гроши за корковець оддав, за корки юж ніт, бо іх юж не было, вспів ём вшытки выстриляти.

А што было дале? Дале дітиńства юж не было, бо выбухнула війна, страшна, кырвала – было мі товды лем тринаццет років, але юж раптовні став ём дорослым и поважним як старець, хоц малолітній.

Повернення з фронту

Як поїзд з Ряшова віхав з гырмотом на стацю в Яслі, быв юж пізний вечер. З переповненых товаровых вагонів высідали пасажыры, и двигаочы, везены пакункы, спішыли в свою сторону. Высів и червеноарміец Петро, котрий вертав до своіх на рідну Лемківщыну. Люде розышли ся, а Петро стояв коло штрекы и смотрив на руїны праві же цілковито знищеного гітлерівцями міста. Трудно зрахувати Петрови, през кілько то таких окаліченых войном міст переїджав, жебы доіхати до того остатнього, од котрого ділило го лем двадцет пят кільометри, од рідного села. Чи жыют там його найближчы, отец и мати, синьоока сестричка и молодший брат? Зажмурив очы, и

спрубував викликати в своїй уяві іх образы. И юж відів, як отверают двері рідной паучой ялицьовым деревом хыжы, як сестра з криком "Ой, Петре", перша вішат ся му на карсі, як мати оставпілы з несподіванки, не можут слова вypовісти, як брат знимат му з плечы "вещ–мішок", а отец з блиском в очах, підкручуючи собі баюсы, повідат до заплаканой зо щастя мамы: Но, руш же ся Насто, бо Петро голоден, и вытігают замозолены руки до повитаня.

Петро стряс головом и рюк до себе: Домів, скорше домів... Ale до рідного села ищи далеко, а ту ніч, и де переночувати, де? На стації неє нич, лем будка збита з дощок, в котрій сідят желізнодорожники. Перешло коло нього кілька осіб, обонятно посмогтили на солдата в сірім шынелі, облізлій пільотці и таких же, обмотках на ногах, з "вещ–мішком" и регуляміново звиненым сірім коцом на плечах. З будки вишов з літарньом єден з желіznодорожників.

– Добрий вечер пану – поздоровив го Петро по польськи.

– А, добривечур – одповів тот, здивуваний, же руский солдат знає польську мову.

Петро объяснив кондукторови, же він з Лемківщыны, же воював в рядах Червеной Армii, яко доброволец, а тепер, по закінчынno війны, вертат до свого села. Ночом ити бы не хотів, и переночував ся бы даде. Кондуктор выслушав Петра и гварит:

– Нич вам на то не пораджу. Видите сами, же наоколо лем руіны, а я сам мешкам за містом, в чужых люді. Може підете до той будки, де дижурний, и пересідите даяк до рана. А то, ци застанете свою родину, то не знам – додає кондуктор – бо ту праві вішткы русины виїхали до Росії. Ту в Яслі, ладували ся на вагоны. Ой, барз дуже іх виїхало. Декотры села лишыли ся цілковито порожні. Про ваше село не можу докладні повісти, може там и дахто остав. Но, добранич пану, мушу юж ити, бо мам дост далеко домів.

– Добранич – ледво одповів Петро, бо аж здеревянів, почувши, же нашы люде виїхали. – А мыслів єм, же то юж остатне місто по дорозі до своіх. Може нашы остали ся, а може

хоц дахто з родини або сусідів остав? Зараз ся довідам, лем жебы до рана перечекати – потішав ся Петро.

В будці світила ся нафтова лампочка, але Петро там не мав съмвости гвыйтти. Засхло му в гыртани и пішов глядати воды. Здыбав желізну помпу и зачав помпувати. З руры хлюнува теплувата вода, было ей чути заржавленым желізом.

– Тфу, яка недобра – сплюнув на землю Петро, и рушъв през штрекы за місто. Ішов так не здаочы собі справы, де иде. Недалеко за стацийом, на скошеній луці, діздрів три невеликы кіпкы сіна. – О, Господи, мам нічліг – втішывся, и не думаочы довго, выгрюб з єдной кіпкы кус сіна, розстелив го, мішок положыў коло себе, накрыв ся шынельом, и так притулений до кіпкы, вснув.

Сон мав неспокійний. Во сьні, косив з татом кустрицю під лісом, то зас zo сестром и братом, пас коровы, то імав пструги попід помывами в річці. Потім появили ся они, мама. Відів іх, як заплаканы одпроваджают го на війну, и шепчут стиха: Петре, верний ся сынку, верний ся... – Верну ся, мамо! – скрикнув Петро, и збудив ся мокрий од поту и росы, што юж впала на землю.

Быв початок літа, сорок пятого року. Звізды ищы мерехтіли на темнім небі. Докола никого не быво чути, але Петрови юж ся не хотіло спати. Встав, вдів шынель, позберав сіно и шмарив го на кіпку, мішок и коц зашмарив на плечы и помашерував жаво, просто на полудне. Ден застав го юж далеко за містом. Перед ним, хоц ищы далеко, замерехтіли рідны Карпаты. Ішов скорым кроком, жебы як найскорше до них дійти. Зголоднів, преця од вчерашнього полудня не ів. Выняв з мішка сухаря, идучы грыз го. Сухар быв твердий и терпкій, не быво го чым попити. Правда в маньорці, якя была причышлена до ременя, хлюпотіло, але то быв трофейний спирт. Обіцяв сой, же принесе го домів и на встрічу з родином выпют го, разом. А хто ту знає – де його родина?

Роздумуючы про родину, Петро гвошов до первого лемківского села, но нигде не почув лемківской бесіды. Выдно, же до лемківских хыж, впровадили ся юж польскы осадники.

Знав добрі того село. Ту мешкали добри газдове, мали красны поля и солідны хыжы, та нич дивного, же так скоро осадники го заняли. Минув стареньку церков, яка стояла на горбочку, посеред грубых лип. Сонце зачало пригрівати, а Петро дале не знімав шпинеля... Абы лем до ліса, там буде холодніще.

Іщи єдно лемківське село на його дорозі, на поросненій лісом горі – тіж як ся му здавало, порожне. Нараз почув голос:

– Аись, а ись! Жебысте выздыхали!

Якыса старша газдыня выганяла мітлом куры зо сіни. Петро зняв шапку.

– Слава Ісусу Христу!

– Слава навікы! – одрекла кус здивувана и заскочена газдыня.

– Ноле, газдынь, не сварте ся так з тыма курами, бо як бы выздыхали, то одкаль яец возмете? – зажартував Петро.

– А, бо – рекла баба – нич лем зараза в сіньох гребе и паскудит. – А ты воячку, одкале?

– Та я з тамтого села, што за том гором – и ту Петро вказав руком на полуднє. – Вертам з фронту.

Ага, розумію – покывала головом газдыня. – А може ты голоден, хлопче?

– Та ніт, не голоден, але воды бым ся напив.

– Йой, та чом бы ніт, заход ближе. А може молока?

– Та, як мате, то з охотом – не дав ся Петро довше просити и зашов до хыжы.

Газдыня поставила на столі перед вояком горнец квасного молока, подала горнятко и вариху.

– Пий, на здоровля – припрошува.

Петро зо смаком выпив двое горнят холодного молока.

– Боже вам заплат, газдынь – подякував красыні.

– Та, пий ищи, бос з дороги.

– Ніт, дякую, буде дост.

– Але, знаш што, хлопче? – одозвала ся застарана газдыня – ваше ціле село виїхало, не остав нихто. Ой, Боже, дітино золота, де ты ся бідний тепер подієш?

Петро спустив голову. Сызы потекли по його потемнілим од сонця и вітру лиці.

– Не плач, хлопче, якоси то буде. Хыбалъ будеш мусів поіхати за родином. Добрі, жес ся жывий и здоровий, вернув. Поіхаш за родичами – потішыла го газдыня.

– Може и так зроблю, але ищы хочу посмотрити на свою вітчызну.

– Є, та певно, же треба. Знаш, в сусіднім селі остало ся пару родин, то будеш мав де зайти. А, чула ем тіж, же на третім селі, остало аж пів селян.

В дзеркалі, што вісило на стіні, одбила ся Петрова твар, змарніла и зароснена.

– Выбачте газдынь, же вам голову завертам, але чи не міг бым ся ту оголити?

– Є, та чом бы ніт? Вода ёст горяча, бо в пецу ищы оген, а голяк тіж ёст, там на полици. Мій старий з самого рана пішов під Верх косити, а дівка недавно понесла му істи, а и коровы погнала в поле.

– Брыгтов и мыдло мам, лем воды мі дате.

Петро скоро оськрептав заріст, вытер твар и подякував газдыни за гостинніст.

– Ид з Богом, хлопче! – жычыла му газдыня, взяла граблі и пішла в поле сіно розтрясати.

Петро рушыў в дорогу през ліс. Хоц ишов цілий час під гору, не мучыў ся, бо по голові ходила лем ёдна думка – певно выїхали. Высокы смереки и широкі букы холодили його змучене тіло. Коли вышлов на Щоб, подав ся в ліво, в сторону сусіднього села, там де мало остати пару родин. Стежку перерізав му узкій але быстрый потічок. Зняв наплечник, луг на груди, припав устами до холодной, праві ледуватой воды, и пив, одпочывав, и зас пив.

– Ох, ты наша водичко, кришталева, яка ты добра, здоровая, хыбалъ нигде го світі, ліпшой не найдеш.

Тепер Петро ишов з горы. Минув ліс и нашов ся на великій поляні. Колиси ту были кошары и колибы, але під час фронту

вішагко згоріло. Лем єдна осталася, на другім кінці поляни, а і тата обдерта з покрystя и зароснена вколо копривом. Середином поляни з черкотом котил ся потік. Ту Петро постановив сісти и одпочыти. Зняв плащ и блузу, на якій блищали три военны медалі: "За бойовы заслуги", "За одвагу" и "За перемогу". Одпасав з ніг обмотки, зняв боканчы, розвив ноги з перепоченых онуч. В дорозі пару дни не роззував ся и тепер з розкошом занурив ноги в холодній воді. Потім під розложистым крияком поклав шынель, и луг на нім. З кышені блузы виняв дутан и дбайливо зложену газету "Ізвестя", выдер з ньой простокутний кусок, и скрутів тутого цигаря. Втігав глубоко до себе дым и смотрив, на отворены лісисты верхы Карпат, то на поляну пороснену соковитом травом, пахучым квітьом, на ліщыну што грала на легкім вітрику більма орішками.

– Ой, обродили в тім році оріхы – подумав Петро – на Успеніе Богородиці юж будуть присталы. Але хто іх ту приде рвати, як люди неє?

Черкіт воды в потічку, бренчыня пчів и бубніня тяжких чмелів, мішали ся з деликатным шелестом ліщынового листя и вколысали Петра, як малу дітину. Обудив ся раптовні, од одолосу великого праску и гуку, хоц в коло було дале тихо, як маком засіяв. То восні ищы раз пережывав страшливы дны війны, де його побратимы падали як мухы, скошены ворожым кулями, де зо смертельного йойку пораненых, родила ся надлюдска завзятіст, праві же звіряча ненавист до ворога, диктувана інстинктом самозахованя: бий, бо як ніт, тебе забют!

Протер очы, схопився на рівны ноги, бо сонце хылило ся за гору. Перепрана сорочка и онучы, юж давно высхли. Вечеріло коли пришов до села. Миняв порожні хыжы з чорным дірами заміст виглядів, які страшно смотріли в його сторону. Деси загавкав пес. Розгублений пристав на беріжку коло креста. Пообзерав ся навколо и вздрів, же в хыжы старой Февроны, блишыг слабеньке світло. Февроні була Петрови ищы якыса родина, бо його мама звали ей тетом. Підышов до хыжы и тихо задуркав до двери. Нихто ани не отворив, ани не одозвав ся зо

середини. Долше не чекав, напер на двери, які ся легко отворили і перешов сіни. В темності намацяв клямку, отворив други двері без пуканя. Феврона, схилена над пециом, підкладала дырва на оген. Камфінова лямпа з прикрученним гнотом стояла посеред стола, розсіювала слабеньке світло. Феврона була од давна кус глуха, і нияк не почула, же хтоси гвошов домів.

– Добрий вечер, тето! – голосно повів Петро.

Феврона двигла голову знад пеца.

– О, добрий вечер, добрий вечер, витай – але не познаю, хто ты. Підышла до лямпи, підкрутила гніт, аж в хижки зараз поясьніло.

– А чыйже ты будеш, воячку? – зацікавила ся Феврона, оглядаючий Петра од ніг до голови.

– То я, тето, з сусіднього села, син Ілька и Пайзы, з шовтыства. Вертали з фронту. А як знате, нашы вylхали, то не мав ём де піти, и зашов до вас. А вы, лем самы?

– Ага, то ты Пайзин Петрусь. Ой, Боже мій, Боже, та добре жес хоц здоров ся вернув – и Феврона обняла Петра, обцілувала го, и розплакала ся.

– Но, сідай сынку, розберай ся и сідай.

– Та виджу, тето, же сте лем сами – одповів сам собі Петро на скорше пытаня.

– Як видиш, сынку, сама ём остала. Дівка з зятьом вylхали, син з невістом тіж кращої долі пішли глядати. А чи єй найдут, самітны, розогнаны по світі?! Бо світ, сынку, великий, а мы тепер в нім як сироты. И мене стару намовляли, жебым з нима іхала, але я, як видиш, стара и кепска, хотіла бым, ту на своім гмерти. До того, моя найстарша дівка, Наця, не знам чи ес єй знат, бос мало до нас заходив, не вернула ищы з Німеччыны. Німчыска вывезли єй до роботы, деси до Баварії. Може верне, бо други вертают, то буде мала де зайти. А може як верне, тіж буде хотіла іхати до Росії?

– Верне, тето, Наця напевно верне – потішав стару Петро.

– А, як ту тепер газдуєте?

– Біда, Петрусь, біда. Німці вшытко забрали. Добрі, же

ищы коровину мам. Тепер ани погостити тя не мам чым. Ой, Боже, Боже, чого зме ся дочекали – зітхнула Феврона. – Та сідай, сідай ближе стола, зараз дам вечеряти, компери юж ся зготовили.

За хвильку Феврона поставила перед Петром миску компери, поляных маслом, и картове горня масълянки.

– Но, іч Петрусь, іч – припрошуvalа застарана тета – и выбач, же так бідно.

– Виджу тето, же гvas ціла розкіш – пробував пожартувати Петро – такий вечері юж єм давно не ів, як єм пішов з дому. Ale ічте и вы, бо я тіж штоси мам до іджыня – и Петро виняв з мішка кусок соленой солонины, дві мясны консервы, виняв зо дві пригорщи сухарів, прасуваний чай и пару кісточок цукру.

– Видите тето, же мам што істи.

– Ой, виджу, виджу, жес принюс з війни маєток, же в тебе тіж розкіш, ale лиш того тепер. Ноле, бер ся за лжышю, бо компері выстынут.

До свіжко зготовленых и омащеных компери з масълянком, Петра не треба было просити. Феврона зо старунком на лиці смотрела як смачно іст. Може думала втovды о тім, де ей діти гнескы вечеряют?

– Но, тето, Боже вам великій заплат, за таку гостину!

– Смакувало ти?

– Ой, ищы як! Лем же...

– Што "лем же", сынку?

– Та видите тето сами, якбы нам тата вечеря смакувала, коли бы ту бывали вшыткы...

– Ой, так Петрусь, так, та што зробиш, такий світ настав – розышли ся нашы діти по світі.

– Такий світ настав – повторив Петро якбы сам до себе. – А я вам тето, хыбалъ цілу вечерю зів? – обернув Петро бесіду.

– Та цыт, Петрусь. Хоц бым ти дала и остатню кыршыну хліба, и так бым бывала сытга. Ale не бій ся, мам ищы компери в горночку и масълянку в камінчыку, не буду голодна, сынку. А тепер, Петрусь – усміхнула ся Феврона, и виняла з шафочки маленьку фляшочку – тепер выпіме сой по погаричку, за твоє

щасливе поверненя, и на здоровля тых вшыткых, котры гнескы сут далеко од нас. Хоц то лем кропка, але...

– Тето, я мам водку – зорвав ся з лавки, Петро.

– Ого, виджу же вшытко маш, мій воячку, але водку лиш собі на потім, выпеме кропку, бо то добре на жолудок.

Выпив Петро кропкы, в голові ся му закрутило. Феврона зачала для него стелити постіль.

– Ніт, тето, не стельте мі ту, бо в хыжы духота. Піду спати на під. Сіно ест на поді?

– Є, та ест, бо єден віз юж мі ту помогли привезти. Решта непокошена, бо неє кому.

Петро встав з лавки.

– Почекай, зараз засвічу літарню, бер перину, заголовок и плахту.

– Під перином буде тіж горячо, возму лем плахту, бо коц мам свій.

Обудив ся коли сонце юж зышло. Спав коротко, довго не міг вснути. Перед очами пересували ся образы з його недовгого, а так дорослого жыття. Раз быв думками на фронті, то зас разом зо своiom родином. Свіже сіно пахло, нагадувало тамты ночы, коли не раз смачно спав на поді, и приводило на мысель штораз новы образы. Коли зышов з поду, Феврона юж вывела на пасвиско корову, накормила куры и рыхтувала съніданя. Вмыv ся студеном водом при студні, гдів чисту, хоц юж не барз білу сорочку, бо прав ей, де попало, в студеній воді, и коли зів сніданя, пішов през гору до рідного села.

Не спішыв ся, знат юж, же никто не крикне на його появу. Привитали го мовчазны хыжы з побитымы выглядами, отвореныма дверми. Ишов вздовж села, як по даякім великім цмінтари, з якого давно юж вывітрило жыття. Так дішов на свое подвір'я. Навколо хыжы заросло юж травом и буряном. Денегде вызерали ищи квіткы, зasadжены сестриньма и маминыма руками. Сливкы и грушкы, згынали ся під тягаром ищи зеленых овочів. Вільным кроком гвошов Петро до сіни. Під стіном стояла велика скриня–сусік на зерно. Заздрів до середины. Остали лем

решткы вівса пожертого мышами. Наслухував чи даяка не буде втікати, але мышы тіж вынесли ся з порожніх хыж. Потім перекрочув высокій поріг, и став серед великої ізбы. – Колиси не була така велика – перелетіво Петрови през голову. Його очы, затримали ся на зраненім пецу, з якого здерто кухонну пльту і одливаны дверчата. Старий тяжкій стів, стояв на своім місци, довгы лавы під двома стінами були не рушены, над нима, на стіні остав почорнілий образ св. Миколая. Іншы образы родина хыбаль забрала зо собом, а Миколая певно лишыли, жебы пилнував хыжу? – подумав. Побіч образу, Петро взрів напис синьом крейдом: *Петре мы выїхали до Сталінської області. Як вернеш, іхай за нами!* – И то вішытко? – звідався сам себе и сів на лавку, опер голову о стіл и гірко заплакав. Так, ту міг съміло собі поплакати, бо никто не відів. Напис на стіні чытав, перечытав, хыбаль зо сто разів, и годив ся з выїздом, то ніт. Ходив по порожній ізбі, и в тому місци де ся вродив, підняв децизию – поіхам за родином.

Петро, юж успокоєний посмотрил ищы на св. Миколая, на пец и стіл, и вышов з хыжы. Гвошов до сусідньой, перечытав напис: *Василь, мы выїхали до Росії. Іхай за нами.* Василя вывезли на роботы до Німеччыны. – Зайду ищы до Штефановой хыжы, може там тіж дакій напис? Не помылив ся, на побіленій стіні напис кликав Штефана, жебы іхав за родином. Чекают на нього, але він юж николи не верне. Згынув од ворожой кулі, на Петровых очах, перед самым закінчынью війны. Видно, як выїжджали, ищы о тім не знали. А чи тепер юж знают? Певно отец и старенька мати, будут чекати на него ціле свое жыття?

Одтамаль Петро пішов в сторону церкви, котра на березі гордо стояла медже деревами. По дорозі зашов на цминтар, нашов гробы діда и бабусі, приклекнув, помолив ся, а пак повырываав буряны при нагробных крестах. В церкви бракувало декотрых образів-ікон на стінах, хоц сам іконостас и престол були не нарушены. Ищы пахло ту кадилом и свічкамі. Ту, мати приносила го, як быв ищы маленькій, потім тато провадили за руку, а як выріс, приходив сам. Сыпівав в церковнім хорі, котрым

керував вимогливий дяк, Остафій. Ци то юж виштко минуло? Од церкви видно було клебанію, з якой юж здерто бляху.

В полуудне, Петро вернув до теты Февроны. По полууденку, поклепав косу и косив аж до змерку. В другий ден, з самого рана, тіж пішов косити, а потім выбрав ся до сусіднього села, де стрітив пару таких, як він, без родин. Декотри з них мали замір остати, іншы зас думали за родином на Україну іхати. Вечером зышло ся більше хлопців. Єден з них запросив Петра на вечерю, потім посідали на грубім кльоци, што лежав при дорозі, и зачали съпівати ріжны пісні, переважно солдатські, принесені з фронту. Споминали фронтове жыття. Нашла ся тіж фляшка самогонки.

– Мало – гварит Лешко. – Андрий маш ту пінязі и принес ишцы. Андрий, занедовго вернув з полном фляшком, але Петро одмовив ся выпити, же ся не доложыв, бо нема грошы.

– Што, ты глупий? А хто ти каже ставляти? Вернув ес з фронту, а не з Гамерикы. Пий, хлопе, то приказ, я преці сержант гвардії и вымагам послуху – зажартував Ваньо, якій вернув з фронту в ранзі сержанта.

Петро выпив и выняв пулярис.

– Правду повісти, то грошы мам, але не польські – повів Петро.

– А якы? Дуляры? Га, га, га – реготали хлопці.

Петро мав марки, чески короны, рублі – званы червонцями, а навет мадярські пенго. Василь з Ткачівки заінтересував ся том валютом, бо сам кус шпекулював и гандлював.

– Знаш што, Петре? – рюк Василь. – Я, од тя куплю червонці, марки и короны, лем мадярських не возму, бо ся на них не знам.

– Добрі – втішыв ся Петро. – Дуже ту того не мам, от так ся трафило, то ём взяв на памятку. Бер як хочеш?

– А по кельо хочеш? – зачав торгувати Василь.

– А по кельо даш? – ты на тім знаш ся ліпше – додав Петро.

– Лем го, Василю, не вырыхтуй, заплат му добрі, бо ты юж ся робиш хыптий, як корчмар – напомнув Ваньо.

З того гандлю Петро не збогатів, але юж ся називало, же ма гріш при душы.

За тыжден од приїзду Петра, вернула Февронина Наста. Втіхи было барз дуже, а при тім, привезла зо собом дві валізки ріжних лашків, а то ся в тому часі барз рахувало. Наста постановила не виліджати, лем остати и газдувати з мамом, з чого Феврона барз була рада. Петро поміг ім скосити и звезти сіно, а за місяц, зас в Яслі, сів на потяг и в тім самім мундурі, в котрім вернув з фронту, поіхав на Україну глядати родичів.

Єден ден пастушого жыття

Зелена Лемковино, твоі горы лісисты, быстры потоки, пахучы луки, як я часто вас згадую. Сіджу собі в теплім мешканю, на мягкім креслі в далекім місті, але лем очы прижмурю, а юж мам перед нима тебе – незабутня краіно, дітиньство мое, літа молоды. Найтеплійше згадую часы, колім пас овечкы и худобу на нашых полонинах. Здає ся, же чую запах кошары, бечаня увец, шум потока, съпів пастухів и птахів...

При быстрім потічку, на склоні гірского масиву стоят розшмарены літні стаенки або кошары, з прибудуванымі колибами для пастухів. Стаенки побудуваны з дерева: ялиці, сосны, смерека, часом з тесаного каменя, покрыты соломом, гонтами, або дощечками дертыма з ялицьового кльоца. Кошары – были то огорожы з дертых ялицьовых дранок, покрыты соломом, часто чатином. В таких приміщынях в нас на

Лемковині тримали худобу и уці, од весны до пізної осени. Хочу описати єден ден пастушого жыття на такій полонині. Ден, котрий так бы ся хотіло ищы раз пережыти...

Початок літа. Настає ден. На сході небо ледво рожевіє, а юж птахи зачынают щебетати, зозуля кукат завзято. Од села стежками пнут ся під гору до стаенок дівчата, котры идут выдоїти уці и коровы, бо хоц дійны коровы газдове тримали при хыжках, то часто выпасали іх на гірських пасвистках. Дзвонячы збанками и коновками, дівчата приходяте до стаенок, дуркают до двері колиби, будят пастухів:

– Гей, вы там! Ставайте!

Розоспаны пастухы, позіваючи (літня ніч коротка), вилазяте з выстеленої сіном колиби. Дівчата берут ся до доіня, а пастухы ім помагают.

Выдоєне молоко дівчата несут до села. В нас не вyrabляли сыра на місци, як то робили гурале чи словакы. Пастухы тепер мъют ся в холодній воді потічка, вытерають леняным куском полотна, змовляют молитву и сідают при розпаленій ватрі до сънданя, котре принесли дівчата. Іджыня завсе подібне: хліб з мішаного зерна, адзимка з оркішу, до хліба масло, сыр, брындзя, яйца, копчена солонина, до того часом огірки квашены або свіжы. З вареного ідла, то каша, рыж, або замішкa з разової муки. Молоко было на місци. Кашу и замішку підгрівали в мідяных котелках, котрых ту не бракувало (по козаках з першої світової війни). Част принесеного ідла пастухы зідают, част лишают на полуденок, а решту кладут до торб, на мериндю, бо до полудня треба буде ищы не раз перекусити, но и псів погостити, про котрых пастухы барз дбали.

Ищы сонце добре не зышло, а юж отворяют ся двері в кошарях и стаенках. Найперше през поріг прескаают уці, а коли в стаді коза то все перша, потім телята, на конец поважно выходят великы, опасены, кругороги волы, котры предназначены до осінной продажы. Уці найперше летят до долгого жолоба, які стояв побіч каждой стаенки. До нього раз в тыжни насыпували сіль з отрубами.

Ожывлят ся полонина. Уці з худобом з сусідніх кошарів гуртують ся в велике стадо, котрого доглядали мы – пастушкы зо псами. Але над нами було двох старших, котры зас, нас пилнували. Єдным з них быв старший юж, Максим, якій сідив при огни и выпалював взоры на цигарничках и пищалках, якы сам вырабляв, а и грati на тых пищалках потрафив незгірше. Продавав іх туристам, котры переходили часто през полонину, а не раз ночували в колибах. Максим никого не нагваряв на купно, дві–три сопілки мав все при собі, вштурены за широкым збійницьким поясом. Коли дахто хотів купити, Максим подавав ціну и николи ся не торгував. Як дакотри хотів, жебы Максим опустив пару гроши, то він деликатно одберав му з рук свій товар, ховав го за пояс, и повідав незмінно: "Як не хцете купити, то не мусите", и дале пикав зо своєї глиняной файки.

Другим нашым опікуном быв Иван, років мав так зо тридцет, але тіж не навертав худобы, лем нас малых. Иван быв кулявий. Нам повідав, же на війні го ранило и зато кулят. За худобом казав нам літати, бо його нога все боліла, але як ся на дакотрого роззlostив, то трудно было перед тым "інвалідом" втечы, дognав все и вліпив пару батогів, а батіг на короткім бичыску носив все зо собом. Максим повідав нам, же Иван на жадній війні не быв, и же кулявий од дітиньства, але мы того Иванови не повідали. Иван любив майштрувати, робив красны палички–топірці, подібны до гуцульських, але він іх не продавав, лем дарував знайомым. Каждий з нас дістав по такім топірци.

Зышло сонце и презерат ся в краплях росы – як в дзеркалі. Росинки розблisсли криштальнymi кольорами, але недовго такыми гардьмиа ім быти. Ожыват полонина, бренчат дзвоники на карахах овец и телят. Гавчут псы. Ю–гу–гу–гу! – несе ся гівканя дівчат, што зberают в лісі грибы и яфыры. У–гу–гу–гу! одзывают ся косарі з поляны. Високо, высоко над провалом, маестатично шыбує орел, в долині несе ся голос пастухів. Іх съпів перерываний перекликом: "Гей! Ружана, де?! Дунай – узъ, узъ! Бер єй!" Чути гавканя Дуная и інших псів. Худоба и уці підходять по схилах

полонины штораз выше, до полудня дійдут, помаленькы пасучы ся, аж гет під паньскій ліс. Потім юж, як штоденно, зганяме стадо долов убочами, до кошарів, бо в полудне зас выйдуть зо села доіти. Сонце гріє, спека. Худоба переходячи през потоки пе холодну воду. Псы спрагнены, хлепчут нас скоро. Потім летят дале по боках стада, и не дозволяют ся му розходити.

Змучены пастухы зас помагают доіти. Дівчата зас вертают до села зо свіжым молоком. За нима пішли псы, котры по накормліню, на розказ газды, вертают назад на полонину. Пастухы зіли полуценок, кус одпочыли в тіни, а потім до роботы, бо з під худобы треба гній вышмарити, постелити букового листя на камінны брылы, котрыма выложены сут долівки в стаенках.

По полудни зас иде стадо на пасвиско. Горячо, затихли сьпівы, аж коли сонце обнижыт ся над горы, и юж так не пече, зачынат ся концерт. На высокій ялиці дрозд-сьпівак тріпоче крылами и чудово высьпівує. Чути тіж сьпів коса и іншых пернатых. На наше пасвиско залізло стадко увец з іншой групы, тото ся никому не подабат. Зараз Митро, в котрого сильний голос, засыпівав так:

*Ей, югасе, югасе,
Не пущай на наше,
Бо наши овечкы,
Не ходят на ваше.*

То выстарчыло. Бо за хвилю прилетів пастух з пsom и навернув уці за потік, на свою поляну. Повідав, же ся ім худоба гзила, а тым часом уці перешли на наше. Митрови, як бы кто темат піддав, бо засыпівав таку не барз гарду съпіванку:

*Перше такы часы были,
Же ся стары бабы гзили,
И до горы, и в долину,
И в толоку и в царину.*

Сонце штораз нижше. Од часу до часу чути голос лемківской трембіты, або глухий звук рога з мадярских волів, званых сейками. Ріг з такого сейка мав понад пів метра дужыны.

Вовк-драпіжник, тыхо як злодій підкрадав ся до овечок.

Він тіж на вечерю зів бы сой смачне ягнятко. Але почули го псы, крутят ся коло пастухів и глухо гырчат. Пастухи знают што то значыт. Підносят крик, летят з псами.

– Вовк, вовк! Дунай, Брисю, Добош, – узя, бер вовка! – кричат.

Псы осьмілены женут вовка, допадают го; тот сіпле за хвіст бурого розбійника, тамтот з боку рве за кудлы. Вовк обертається до псів, вышкірят грізні зубы, псы на момент одскакують, а він втіче в свою сторону. Ту ся му не удало пожывити, але при третім стаді, де пастухи менше осторожны – вкрав ягня. Ним піднесли крик, вовк зо своїм вечеріом пропав в гущавині. Заплакав гірко пастух Осиф, буде йому за недопильнування.

Вечеріє. Зганяме худобу нижче, до водопою, а юж потім до кошарів, стаенок, де буде безпечна од вовків. Дівчата ждуть юж нас. Принесли вечерю. Зачали вечерний подій.

– Васю, Митре, поможте подоїти, хоц пару увец – просят.

Не маме великої охоты, але помагаме.

Дідо Максим юж розпалює ватру. То його заняття. Псы погнали в село "вечеряти". Дівчата въдоене молоко двигают спрацюваныма руками и несуть до села, хоц нароблены, весело съпівають:

*Ой, вечер мій, вечер,
Юж мі к вечерови,
Жене мій миленький
Волы в кошарави.*

*Ой жене іх, жене,
Калиж іх выжене,
Жебы то не вночы,
Пішла бъм помочы.*

А хлопці косарі, дзвонячы косами, повертають з лісных полян зо съпівом:

*Погнала гусочки, раз,
Быстрою водою, два,
Розмовся дівчино, шах трія-фа
Розмовся зі мною, уха-уха-ха.*

З паньского ліса вертають в село лісорубы. А што они гіршы од косарів? Може заспівати не потрафлят? Идучи передом Лешко зачынат:

*В зеленім гаю
Древко рубають,
Аж до Дунаю, аж до Дунаю
Тріски падають.*

Зышли в село хлопці, повечеряли. Зморены. Думате, же зараз легли спати? Та де там! Посходили ся коло чытальні, посидали на огорожыню и съпівают до пізної ночы. Несут ся селом лемківськы, гуцульськы съпіванкы. Чути тіж пісні з далекой Україны; про Сагайдачного, бравого атамана, што жінку за люльку поміняв, про Морозенка, славного козака и чумака, што пропив волы, возы и ярма. Часом словацьку затягнут, деколи и дашто з чардаша, принесене на Лемковину з Мадяр.

А дівчата? Давно полігали спати, але не сплят, слухают съпіву хлопців. Неєдна розпознає голос свого милого и любує ся ним.

Над селом при орных полях – вівсах, комперях, тіж горят огні, чути съпівы, перекликуваня, бубніня в стары відра, трубліня и крики. Там пильнують урожаю перед диками – шкідниками, не меншьма од вовків.

При колибі горіт ватра, печут ся компері. Доглядат іх дідо Максим. Пастухи кінчат вечеряти. Псы накормлены вертають зо села и кладут ся коло своіх панів, позерают в огнисты языки ватры. Пастухам съмільше, коли поприних іх кудлаты приятеле. Дают ім то окрайці хліба з маслом, то скірку з солонины. Нараз псы піднесли головы, гырчат. Чижбы непрошены гості?

– Добрий вечер! – гримнув хтоси од потічка. То гайовий Микытга zo стрільбом на плечах.

– А, витайте! – одповів Максим. – Ход, сідай коло ватры. Ходиш з фузийом, а вовк там ягня взяв Якымовому хлопчыску.

– Є, – гварит Микытга – треба му було повісти, жебы зачекав, то бым го застрілив. Або могли сте му сами під хвіст

посыпали...

– Ха-ха-ха! – разсміяли зме ся вшыткы. А Максим ся скривив, посмотрив в нашу сторону негарді, и зараз зме втихли.

– Ты бортаку – гварит до Микыты – жарты си робиш, а ту ягняте шкода.

– Певно, же шкода – одрюк Микыта – але вовк тіж мусит жерти.

– Мусит? То най жре дикых вепрів, што лізут в шкоду хлопам. А єст іх до гріха.

– Є, але вовк дика ся боїт. Закуриме – забесідував до Максима, жебы змінити тему.

Максим взяв цигаря од Микыты, розкрутив го в долонях, поплював на бакун и втолгав го до файки – пак закурив.

– Но, ідж Микыто, компері ся юж допекли – припросив Максим и підсунув му сіль и горнятко з брынцьом. Максим не дав ся просити, опер фузію о смерек, виняв ножык и взяв ся до компері.

– Но, берте и вы, покля горячы – повів в нашу сторону Максим, и присунув нам по пару комперів.

На полонині, недалеко нашої колибы, розложили шатро якысы туристы. Змучены, видно полігали спати. Лем єден старший пан, іх провідник – підышов до нашої ватри, поздоровив и присів на пняку. Почестували зме го печеныма комперями и брынцьом. Сідив з нами и слухав, а Максим оповідат о наших збійниках; о Сыпку З Маціны, о Савці, Чепцю и Баюсі. Долітував до нас сypів з сусідніх колиб. Там тіж не спали.

– Як то ся діє, же єдны при колибах, други в селі, треті в полі сypівают до пізної ночы – коли сплят, як так раненько вшыткы стают? – звідав Максима наш гіст.

Максим виняв файку з гамбы и засміяв ся широко.

– Гей, та они ся выслят дост, як приде осін, а пак зима. Ночы довгы, то спати є коли. Тепер літо, робота всяди – то спати не мусят. Найліпше сон, сypівом одганяти. Зрештом, дві–три годины старчыт, жебы ся выслати.

Туриста покрутів головом, подякував за гостину и жычыв добрай ночы. Дідо посмотрів на звізды и рюк:

– Но, смаркаты, спати треба, бо буде коло першой. Змовте "Отченаш".

Миқытаг выняв з камізельки годинник и присунув го до догасающей ватры. Была за десят перша. Не треба было йому годинника, він по сонци, звіздах, по поломени огня – чытав годины.

Полігали в колибовых леговисках выстеленых пахнячым сіном. Вкрывали ся хто чым міг: гуньком, то чутаньом, то коцом з вовны и заснули твердым сном. Кудлаты приятелі пастухів тіж нашли для себе місце. Повпыхали ся під дах, де громаджено сухе листя. Затихло, поснуло вшытко, лем вода в потічку черчала по каменях. Перерывав ей звук – крик нічной совы: гу-гу-гу, а по гущавині скрадала ся громада дикых свинь, якыя глядала непильнуваного загона компери чи вівса.

Занедовго настане ден, такій як попередній...

Як мясниці — то мясниці!

На дворі сьніг и мороз як фрас, бо быво то в січни, в самы мясниці, барз давно тому – за часів Франц Йозефа, але в Абрамові Корчмі не віяло холодом. Там при великім буковім столі, сідило пару поважных газдів, которы жыво дебатували при кварті оковиткы.

– Знайте! – гварит Петро Гавран – я ся дост по світі находив, и не з ёдного пеца хліб ів – лем при самім войску ём служыў перешло шіст років. Быв ём в Прешові, Кошицях в Прешбургу и в Пешті. Там ём ся дост напризерав як світ иде и як люде жыют. – Я служыў в кавалерії, в гусарях! Гей, круцифікс! Дост

ся мя "надзіцірували", бо треба было ся добрі навчыти "райтувати" на кони, а вчыли – най іх гріх возме. Дайме на то, як підеші на "райтулю" – то таке місце де вчат на конях іздити (reiten schule), то там было так: на середині "дзіцірпляцу" стоїт собі пан "вахмайстер"; в єдні руці тримат на довгім шнурку коня, на котрім я сіджу, в другі, долгий бич – и віо!

Кін літат доокола, раз дрындом, раз цвалом, а тот "райтенмайстер" поганят коня, и раз бичом по коню, раз по мі – нибы нехочячы, але не раз як мя шморгнув по тых допасуваных гусарских ногавках, то "гер Гот"! – аж ся мі свічки в очах засвітили. – Жебы го так Матичка Боска скарада! Але мусів чловек затиснути зубы и терпіти, бо там мі нич не помогло, там з вояком не шпасували – ту Петро выхылив погарик палінки, выняв дуганьчак и зачав набивати глиняну файку грубо покраянym бакуном.

– Я быв хлоп завзятий – бесідував дале Петро – я не якыса там оферма, чи обероферма, то ём вшытко вытремав, и быв найліпшиy в "абтайлюнгу". Зато зробили мя "фрайтром", а потім капральом – а знате – капраль то юж ранга, то юж "унтер офіцер"! – Як ём юж быв капральом, том быв пан. Вшыткы воякы, а и "фрайтры" мусіли мі салютувати, а як до мя бесідували, то мусіли стояти на "аб ахт"! Інакше том го міг по пыску выбити, и ани бы мі волос з головы не впав.

– Дайме на то – приходит вояк до кухні з двома минажками, то кухар ся звідує: для кого береш другий минаж? – Для пана капраля Гаврана! – мельдує вояк. Кухар юж знає як и што. Наберат варихом так, жебы ідло было густійше, и веце кусків мяса, и то не лем для мене але и для мого вояка. Но бо якбы лем для мене, то вояк не глупий – замінив бы минажкы. Собі взявбы тоту де більше и ліпше. Кухар то быв добрий хлоп, наш руснак з Маковиці.

– Знате што? Австрійскіе войско єст найліпше; над австрійского вояка неє лішого в Європі!

– Е, там плетеш! – візвав ся Якым Ступір. Де там австріякы найліпшы? Рускы воякы сут найліпшы на світі! Дідо мі повідали,

же як ишли козакы през наше село на кошыцьку войну, а потім гет мадярів розбили, а австріякы – кед такы найліпши, то чом си самы не дали рады з Кошутом, лем руского царя о поміч просили? – А сам Кошут ледво втюк, рускы бы го зімали, але він быв хыгрий, бо перед битвом, як давав сой коня підковати – то казав ковальови підковы взадгуз прибити, так же съліды кіньскы были не в ту сторону де втікав.

– Йой, я не знам чи то правда з тым підковами – я таке не чув, а быв єм в Кошыцях, и в Прешбургу, и в Пешті – одозвав ся Петро.

– А, я знам – недавав ся Якым – бо мі там люде повідали на Венграх, як єм ходив на жнива и на мовітбу.

– Е там, глупота – перебив Петро – што там цивілісты можут знати – то бортакы!

– А тото, як гвариш, же рускы вояки сут найліпши, то бым не повів, бо прецін недавно, в пятім році, японці побили руских під Порт-Артуром – газеты о тім писали. Така Маленька Японія! Повідают, же тоты японці то люде барз дрібны, але и барз завзяты – іх и кытайці ся боят, хоц кытайців ест тма–тменна. Повідают, же кытайскы бабы родят по четверо, а и по пятеро діти нараз.

– То так, як в нас псята або котята? – візвав ся баюсатий Илко Клапач.

– Але плетете глупства! – вмішав ся Прокіп Кріль – який тілько што пришов до корчмы и присів ся до них. – Я быв сім років в Гамериці, и обіхав цілу Гамерику бом глядав роботы – а было барз тяжко о ню таким як мы, "грінорам". Нигде не хотіли дати роботы – ани в "шапі", ани в "майнах", ани на "фармах". – Так, же я відів там ружны чуда, и ружных люди. Негрів чорных як челости, и червенных індіянців, и жовтых кытайців – відів єм и японців. Они подібны до кытайців и до корейців. Правда, же сут невеликого росту, але не такы аж барз маленькы. А тото, же кытайскы бабы родят по пятеро діти, то чиста брехня – незнам який "сановабиць" тово выдумав! Як єм быв в Бруклині коло Нев Йорку – то там кытайців было барз дуже. Были такы

"стріты" де мешкали самы кытайці. Они там мают свои рестораны, и "шторы" и "салюны" – а найбільше то они занимают ся праньом лахів. – Вера Боже! – повідам вам, же никто так добре не выпере як кытаец. А тото, же японці руских розбили під Порт-Артуром – то лем зато, же нагло на руских вдарили – без выповідження війни. А и руски мали там за мало войска, бо то и барз далеко. Я в Гамериці смотрив на мапы, та то од Петрограду, чи од Москвы – страааа...шні далеко. Дальше як од Гамбурга до Нев-Йорку. А тот рускій генерал Куропаков, чи Куропакін, тіж ся не пильнував – не дбав онич лем волочыв ся по корчмах и попивав з офіцерами. Бо як бы на часі добрав з Росії войска и воєнных шиф, то бы так японцям гачы скроів, же лем бы ся за нима курило – так бы втікали на тоты свои пострямбаны островы. Так то мудро закінчыв свою проповід Прокіп, и высыпав попіл з файки під стіл.

– А, повіджте ле куме Прокіп – звідав ся Филип Дурбак – якы тоты гамерицкы індиянці? – Гварите, же червены. Ци такы чисто червены як дайме на то... калина?

– Та де там! – Петро махнув руком – іх лем так называють. Они мают скору таку як кольор капру (міди), волося мают чорне, просте, а хлопи не мают борід ани баюсів – то и голити ся не мусят. Декотры ходят там, як в нас цигане оваскы, кус жебрют, покус крадут, але мало. Більшіст з них сідит по лісах и степах. Там полюют на ружну звірину. Мясо ідят – а скоры продают, жебы мали грош на дуган и "ліскі" – то є таку гамерицку палінку. Повідав єден "айриш", же перше тоты індиянці барз нападали на більших люді и забивали на ріжны способы. Пізнійше поліцманы або воякы як зімали такого індиянця, то го привязували до стовпа або дерева, поливали камфіном и підпалювали, та потім ся бояли на більших нападати, "сановабиць" – але то было давно. Як я быв в Гамериці, то о такім не было чути – закінчыв Прокіп и скричав:

– Гей, Абрам! – дай нам гев ишы фляшку доброй палінки, а и закусити дашто.

Абрам стояв за шынквасом и записував штоси крейдом на дощці.

– Я юж даю, Пане Кріль, юж даю! А закусити што бысте хтіли? – Мам файн москалики и гаренгы (селедці), а може яєц зобаряти?

– Ой, Абрам, Абрам? – покывав головом Прокіп – кепско дбаш о свій гешефт, але и о своїх костумерів, "сановабиць"! Ты міг бы ту мати и кобаску и солонинку – прецін тепер мясниці, то бы ся зіло, бо брез шіст тыжнів филипівка – дост зме ся напостили!

– Ой! – штож вы пане Кріль, тфу! Прецін добре знате, же наш закон того заказуе.

– Є, та ты быс не мусів істи – одповів Ілько Клапач. Вшытки ся розсьміяли голосно.

Абрам замахав руками, якбы хотів одогнати доідливы мухы.

– Дайте спокій и перестанте з тыма немудрима жартами, то гріх! – з повагом запротестував Абрам.

– Но добре, юж добре – не гнівай ся Абрам – повів Прокіп. Дай зо штырі гаренгы, але жебы были млічакы, а Мойра най до них накроїт цибулі и поліє олійом – но и пару булок дай!

Мойра – жена Абрамова, чорнява, дост туга, але гарда жыдівка, покроїла селедці и кілька цибулин, вложила іх до глиняной миски и поляла леняным олійом. Потім принесла пару зачерствілых булок и положила просто на не барз чистім столі, а Абрам націдив з бочкы кварту оковиты.

– Прошу, пийте на здоровя! – повідомив.

Прокіп виняв зза пазухи гамерицкій пулярис, витягнув риньского и дав Абрамови. Тот спритні сховав го до кышені и полетів за шынквас, одкаль донюс Прокопови решту пінязи.

– Но, Абрам – але ты ся гнес з нами ишы не напив! Принес но погарик!

– Юж несу! – закричав втішений Абрам – юж несу, долетіло зза шынквасу. Підышов, замджурив очы и перехылив погарик. Мляскав языком – цим, цим. Уй! – што за файна палінка – такой оковитки не достанете ани в Хайма, ани в Микытъ.– О, знате чом не достанете? – бо они ей не мают, га, га, га! – розсьміяв ся.

Газдове тіж выхилили, кывнули головами, же добра, и закусували.

Кождий брав пальцями з миски селедця и кусок цибулі. Одламуваны булку, мачали в олію – облизували пальці. За момент зас випили – наляли тіж Абрамови. Мойра неласково пізрила на Абрама и штоси зашварготала в його сторону, але він лем ся засьміяв. Потім вмыла руки в шафлику, пішла спати до ванкіра (іздебкы).

– О, як добрі! Тепер буде спокій – повів Абрам, и виняв з шафки фляшку араку.

– А, жебысте пришли в неділю по вечырни, бо замовив ём гудаків – то си потанцюєме. – Як мясниці – то мясниці!

Мали лемкы тверды головы

Было то давно, хыбаль за цисаря Франца Йозефа. В єден осінний вечер в корчмі Абрама сідили собі при столі два кумове – Гаврил и Данько. Сідили собі, попивали палінку и нарікали на тяжкы часы.

– Знате што, куме? – гварит Данько – нее на тім світі справедливости. Вышлко што хлоп купує, ест барз дороже, а што продає – барз туне.

– Так, так правду гварите куме – признав Гаврило.

– Но, лем си подумайте – тягнув дале Данько – мам на продай теля. Быщок, юж му три тыжні минуло. Но, крас теля, тлусте. Моя стара яйця му до молока била, жебы было краще, а гнес пришов Лейба – но, тот гандляр, и знате кельо мі давав? Три рињскы! Та то півдармо, та то злодійство в білий ден. И не дав ём! Повів ём му, же най ту здохне, а не дам за глупство.

– Є, та добрі сте зробили, куме, бо аж гріх так туньо дати – потвердив Гаврило и скричав до корчмаря:

– Ноле, Абрам – налій ищы по пікватеркы!

– Юж даю – одрюк гречні корчмар, и поставив перед кумами нову фляшку.

Выпили и задумали ся.

– Знате што? – перервав мовчанку Гаврило. – Я вам дам два риньски, а теля заріжеме на спілку. Што вы на тото?

– Добрі сте подумали, куме. Дате мі лем півтора риньского, бо мі ищы скора остане.

– Гей, Абрам – кельо даш за скору?

– Но, залежыт яка скора? – Я можу юж вам дати кварту горілки – лем жебы не была порізана при скоруваню – застеріг Абрам.

– Не буде порізана, лем доложыш ищы пачку бакуну – потвердив Данько.

Абрам доложыв, а кумове взяли палінку, бакун и вишли з корчмы.

На дворі гет стемніло, а они юж мали добрі в чубах. По дорозі урадили, же підуть зараз до Данька и теля заріжут, бо неє што так доброго інтересу одкладати. Коли підышли під кучу, Данько рюк:

– Вы, Гаврил, витягните теля з кучы, притримайте за хвіст, а я го дачым насамперед оглушу.

Взяв Данько буковий толчок, што ним пацятім компері ся толкло, а Гаврило юж тримав теля за хвіст, але оно – як то теля – скакало, хотіло му втечы.

– Но, бийте куме! – кричав знетерпливений Гаврило.

Данько замахнув ся на осьліп, бо було темно, вдарив раз – теля скаче, вдарив другий, а Гаврило як заверещыт:

– До холеры, куме! – як ищы раз мя вдарите по голові, то верабоже – пущу теля!

Семе — не крад, бо...

По цілоденнім кошыню кустриці на Чершли, Ваньо Бриндзя змучений вернув домів. Жена Пайза дала му вечерю. По вечери Ваньо гварит:

— Йой, такі ём змучений, з охотом люг бым спати – а ту треба ити на ніч за Горбок, бо дикы компері рыют. Як не допильную, то знищат доцна.

— Ой, бідаку, не выспиш ся, а заран раніцько, зас мусиш ити на Чершлю. Бодай тоты дикы повыздыхали – рекла Пайза.

— Гм, трудно, што зробиш, треба ити вартувати – повів газда якбы сам до себе, вдів гуню и пішов стежком за Горбок.

Ваньо быв хлопина невеликій и худий, але зато спрятний и зарадний. Як вышов за Горбок, то обышов вколо своі стаі комперів, але дикых свинъ наразі не было. Зараз за комперями сусід мав луку, котра была юж скошена, а сіно складено в копы. Ваньо сів коло кіпки, выняв з кышені гуньки дуганчак, скрутлив цигаря и закурив. Ніч била тепла, місяц ішы не зышов, але небо било засіяне ясныма звіздами. По викурінню цигаря, Ваньови зачало ся дримати. Не думав долго. Перекстив ся, посмотрив на ясне веретено Молочной дорогы, од которой одорвала ся єдна звізда и перерізала пів неба, закопав ся в кіпку, и змордуваний тяжком роботом твердо заснув.

Але не спав Митро Хрунь, тот што ма хыжу за потоком коло выгона.

Митро вышов з хыжы помаленькы и позерав на бокы, чи го дахто не видит. Але люде в селі спали, лем де–негде чути было галканя псів. Він псів ся не бояв и потихіцькы ишов в сторону Горбка, тримаючы в руці довгий мотуз.

Но, не подумайте собі, же Митро, не дай Боже, хотів ся на тім мотузі вішати – о ніт. З ним юж так зле не було. З Митром був такій чоловек, што любив собі часом докрасти. Уважав, же што вкраде – не купит. На ярмаку в Грибові, наприклад, все дашто "потягнув". Переважні жыдім, што мали густо уставляны крамы зо всяком всячыном. "Не платив" то за шапку, то за скору на керпці або за молоток. Раз ём відів як Митро "выторгував" косу. Пробував ей на згынаня, и на глас, бренкав ньом по каміню, приставляв до уха чи добрі дзвоніт, а як ся жыд обернув до єдной бабы, котра хотіла купити серп, товды Митра якбы здуло з торговиці.

Так було на ярмаку. В селі, Митро любив вкрасти то даке дровно з ліса (жебы хоц з паньского або з кляшторного, то Бог з ним, але він крав, де попало), то зас капусту прорідив дакому, як були юж тверды и гарды головки.

Тым разом Митро Хрунь ішов з мотузом, сіна вкрасти. А хлоп з него був тугий, добрі збудуваний, за своє – як то повідають – потрафив выстояти, лем, же мав totu єдну не барз гарду привычку – любив красти.

Отже підышов без перешкід за Горбок, де були кіпки Ваньового сусіда – Лешка Боднаря. Скоро розтягнув мотуз и накотив на нього більше півкіпка сіна, звязав го міцно, двигнув на плечы и понюс до села.

...Ваньо спав. Снило ся му, же скотив ся з високої горы и не може ся затримати, лем летит деси в пропаст, як тога звізда, што одорвала ся од Молочної дороги. Коли ся обудив зігритий, чує, же чымси так стиснений, не може ся рушыти. До того штоси так ним кольше, якбы го сам чорт нюс на своім хырбеті. Волося на голові ся му зіжило зо страху, и юж хотів кричати ратунку, але дав спокій, бо почув, же під ним штоси сапіт и стуче.

– О Боже, мене несут, вкрали мя разом зо сіном – додумав ся Ваньо и постановив тихо чекати, што буде дале. Чув, же несут го через якысы крякы, бо голузя смыкало по сіні. Нарешті скрипнули ворота, и Ваньом, разом зо сіном гепнуло о землю, аж му дыханя заперло.

– Йой, Митре, та ты цілу кіпку принюс? Уважав быс на себе, деж такій тягар нараз двигати – докірливим шептом озвала ся Настя, Митрова жена, котра перед хвилином отворила ворота од боіска.

– Ex – тфууу! – одсанув Митро – тяжке, ищы не дост сухе – одрюк и розвязав мотуз.

– Принес Насто вилы – подаш мі сіно на плянтро, треба го зараз розшмарити по поді, бо ся запарит.

Митро поліз на під по скрипливій драбині, а Наста в кут боіска глядати поомацьки вил до сіна.

– Но, тепер треба втікати, бо ищы мя ту вилами пробют – подумав Ваньо и вимотав ся зо сіна. На колінах и на руках порачкував до воріт, а потім як серна, махнув в зароснений кряками потік.

– Йой! Матко Боска! – крикнула Наста. – Митре, та ты певно вовка принюс, бо таке якысе выскочыло зо сіна и шурнуло в крякы.

Лем го хомонтом...

Быв в нашім селі жыд, Йоско Шпілер, и мав невеличку корчму, але мав тіж и поле, понад двадцет моргів, так же газдував собі як и іншы газдове, тілько же лішне ся му поводило, бо корчма давала незлий дохід. В Йоска была жена, Рахля и двое діти – дванадцятлітня дівочка, Сурка, и о три рокы молодший, Давид. Мав тіж три коровы, коня и двое телят, а Рахля пару гуси, пару індиків и дост велике стадко кур. А, же роботы было гарді, бо и газдівка и корчма - то сами не давали сой рады и все треба было когоси наняти. Так юж од пару років в Йоска служыла Щетинова Улька.

Было то дівча румяне, дост тuge, веселе и робітне. Улька робила вшытко што треба в поли и в стайни, и коло хыжы, а и в корчмі мыла, приятала, палила в печах (переважні в суботы коли жыдам не вільно было робити), а же Щетина мешкав по сусідски з Йоском, то Улька спати ходила домів, бо в Йоска місця за дуже не было. За то, Йоско платив Ульці кілька корон більше. А коли били нашы більшы свята, то Йоско все Ульку звільняв од роботы.

– Но, Ульця – гнес ваше свято то ид домів и святкуй здоровав – повідав, и гладив свою чорну бороду. Йоско барз собі щінив Ульку за ей працьовитіст, но... и за уроду. За то не звертав увагы на ей острій язык, хоц любила часто одпysкувати, так и Йоскови як и його жені Рахлі, а и часом Давидкови приложыла де попало, коли дачым докучыв. А раз, то и сам Йоско обірвав од ньой порядні. А было то так.

Деси в саму яр, Улька запрігала коня. Як раз накладала на нього хомонто, а кін быв жыви, міцни и здорови. Високо задерав голову, то Улька не могла наложить хомонто; ставала на пальцах жебы досягнути, але не могла, аж ся вытягла як долга, а ту спідниця піднесла ся выше колін и вказали ся здоровы, туты ногы. Йоско стояв коло ней и смотрив на такы красота ногы, и не выгirimav, бо штоси ся з ним почало діяти. Підышов ближе и щыпнув Ульку пониже крижы (докладні не відомо в яке місце). Улька запищала голосно, обернула ся, и не дуже думаючи, вдарила з цілой силы хомонтом Йоска по хырбеті, так же аж му капелюх з головы злетів. Йоско йойкнув и вхопив ся за рамено. Рахля як раз на подвірю куры кормила и почула крик мужа.

– Ай, ай – закричала – што ся стало? Улько! – чогос го втяла?

– Та, най ся не щыпают! – заверещала Улька, и взяла ся зас за запріганя наровистого коня.

– Ага, та то так! – крикнула Рахля. Добрі єс му зробила! Видиш го? – старий мішиг'ене, свиньства ся му захотіло – чекай гаде!

Йоско повів пару слів до Рахлі по жыдівски, а потім до Ульки:

– Йой, ты псякіст! – мало єс мі лопаткы не поламала.

Рахля лем ся розсміяла, и пішла задоволена до хыжы. Вечером по роботі, коли Йоско урядував в корчмі а Улька юж мала ити домів спати, Рахля закликала ёй до ванкіра (малой іздебкы) наляла до погариків руму и гварит:

– Та выпий Ульцю, бос ся гнес дост наробила – а, и я сой тіж выпю, бо мі деси гев в жолудку недобрі. Выпили, закусили сыром, потім поправили по другім погарику. Рахля отворила скриню, выняла з прискринка коралі, и то правдивы!

– Маш Ульцю – то для тебе, за то жес файні, робітне дівча! – Но, и за то, же гнес так файні єс мому старому приложыла хомонтом. Йой! – най старай дурак знає, же порядных дівчат щыпати не вільно! – А ты Ульцю прецін порядна дівка – повіла з натиском, и погладила Ульцю по плечах.

– Йой! – та Боже вам великій заплат – одрекла зворушена Ульця, але то направду не было за што, аж так дорогы пацюркы давати, бо жебым знала, то ишы ліпше гарантнула бым, верабоже!

– Но, но – выстарчыг, выстарчыг – засміяла ся Рахля – ишы быс му хырбет поламала, а шкода бы было, бо він добрий хлописко, лем часом глупота ся го імат, але на того єст спосіб, як сама видиш. Но, ид спати, заран зас чекат тя робота в полі, бо то яр. И обі лягли спати задоволены.

Од того часу, Рахля ишы більше цінила и любила Ульку. По Новім році, зас зіднали Ульку на річну службу, доложыли пару корон більше як глони. А ци Йоско дале позерав на зграбны Улькіны ногы? Трудно повісти, може и позерав, але щыпати Ульку більше ся не одважыв.

Потоп

(з оповідань нанашка Тимка)

Я часто (и не лем я) любив заходити до нанашка Тимка, не лем зато, же нанашко знов добрі оповідати о минулих діях, але и зато, же нанашка Наста завсе нас дачым почестували.

Єдного разу, а було то перед війном, ищи за Пілсудського, пришли зме з сусідом Фецьом до Тимка – нібы до його сына, Осифа, з якым зме до школы ходили. На дворі было брыд, бо ляло як з цебра.

– Йой, як ліє! – гварят нанашка Наста, потоп буде чи што?

– Якій там потоп? – поліє и перестане.

– А вы хлопці што знате о потопі? – звідав нанашко Тимко.

– Є, та знаме, бо ся вчыме релігії, и же... хотілизме одповісти, але Тимко недав дале бесідувати.

– О, я знам як вы ся вчите! – Винич не знате, а як дашто – то кепско. Перше то релігії вчыли, не так як гнеска. Треба было докладні ся навчыти, на памят, бо як ніт – священик такти уха накрутів, же аж тріщало.

Треба признати, же нанашко Тимко знов оповідати кожду подію з біблії и выяснити далеко ліпше як гнесьні катехеты, річово и докладні, так же кождий мусів зрозуміти. Так и тым разом, Тимко закурив тутого цигаря и зачав:

– З тым потопом то було так. Люди на світі намножыло ся юж дост гарді, а же Панбіг ім благославив, то и роки були добри, так же вшытки мали хліб и до хліба, а и выпити было за што. Но, и з того добробыту, людьом в головах ся поперевертало, так же зачали и о Бозі забывать, до церкви перестали ходити. Цільма днями в корчмах сідили – пили и грішыли, а в пості жерли мясо и танцювали, а жебы Богу офіру даяку принести? –

Та де там! Хоц втovды грошы на офіру не давали, бо Богу грошы бывали непотрібны. Втovды ся приносило жертву, а Панбіг дуже не вымагав; от, даже ягнятко, або мірку зерна, ярцю, оркішу чи пшеници або жыта. Лем жебы зерно было як належыт, не таке як то Каін дав затухлий посьлід – о чім єм вам юж оповідав колиси.

Но, и Панбіг смотрив на ту людську розпусту, и розгнівав ся страшні. Так повів сам до себе: Жалую же єм створив человека, така то підлота – я того знищу до чиста. Але быв там єден человек праведний, котрий не грішув, лем жув по Божому зо своїм родином, а называв ся – Ной. Він мав трох сынів, звали ся: Сим, Хам и Яфет. Они были добры хлопці, лем тот середуцій, Хам, быв такій кус хамуватий. – А, знаєте як бывло на імя жені Ноя?

– Не знам !

– Я тіж не знам – одповів Тимко, бо в беблі не пишут о тім. Може втovды бабы не мали такого значыння як гнес, што іх імен не споминали, а може и кіщенки не бывали? Хто знає. Бо як знаме з беблі, то лем о хлопах споминают. Напримір: Авраам родив Ісаака, Іссак родив Якова и т.д. – то таке, Книgom Родства ся называт. И не съмійте ся бортакы – бо то гріх! Бо того, же родив, то не значыт, же вродив хлоп хлопа, бо то неможливое, од того сут бабы. Родив: треба розуміти – сплодив. Так товды ся бесідувало, и хыбалъ пізнійше тіж. Была в чытальни така руска книжка, яку написав Миколай Гоголь, а звала ся "Тарас Бульба", и в тій книжці пише, як тот Тарас, старий козак, гварит до свого сына (што зрадив своіх, бо перешов на сторону ворога, бити своіх козаків), такы слова: "Я тебе породив, я тебе уб'ю". Як видите и пізнійше так бесідували, але вертаме до потопу.

Закликав Панбіг Ноя и так повідат: Знаш што, человече Ною, я постановив змести з лица землі люди, звірину, птахів и вшытко што ся рушат, бо юж дост нагрішыли, але ты и твоя родина сут в порядку, то вас помилую. И Панбіг казав Нойови збудувати ковчег – то ест таку велику шыфу, бо земля буде гет заляна водом и вшытко ся потопит.

– Так збудуєш корабель – ковчег, на триста віктів довгий, п'ятдесят віктів широкий, и на тридцет віктів високий. Як возмеме під увагу, же локіт іде деси понад пів метра довжыны – то тот корабель малий не быв. И казав Бог Нойови мазьом высмарувати тот корабель, з середины и з верхы, як тіж поділити на три плянтра и зробити перегороды на звірину, бо Ной мав приказ взяти на туту шыфу по парі кождой звірины и птахів. Так треба знати, же тых перегород было барз дуже, жебы худобу и іншу звірину поодділяти, бо як бы разом вшытко до єдной кучы заперли – то най Бог заварує – як бы ся того вшытко зачало бости и кусати! Ма ся зрозуміти, же Панбіг нарисував Нойови план того корабля, бо ани Ной, ани його сынове на будовах шыф ся не знали, зрештом там не быво близко ани моря, ани більшої рікы.

Но, але треба было брати ся до будовы, а дерева треба было до фраса, так, же Ной вытяв в своім лісі вшыткы кедры, сосны, ялиці и дубы, іщы и докупити мусів, бо з громадзкого ліса му нич не приділили. А и люди мусів іднати, бо сам з сынами недав бы рады того дерево пошкіпати и порізати на швалі. Ищы мазі треба было "напалити" зо смолівок на посмаруваня корабля, бо втowды лосяне и білянчане з мазьом по світі не іздили. Так вшыткы з Нойової родини, и зіднаны теслі, гарували од свиту до ночы, бо час наглив. А решта люди, тых грішників, то лем ся сьміяла и докучала Нойови на кождім кроці:

– Гей, Ной! – де ты на тім шыфі будеш плывати – по тім плыткім потічку? – Ты не маш хыбаль добрі в черепі?

Але Ной нич ся не отзывав, лем затискав зубы и мырчав під носом. – Чекайте підлякы! – буде видно хто ся з кого буде сьміяв як лем приде тот потоп.

Но, збудували тот корабель, згідно з планом. И загнали до нього всякой звірины по парі, и птахів по парі, адже и гадів по парі. Ту нанашко повідат: Але гадів по што? – та не знам по якого гада? Потім гвошов Ной з женом, сынами, невістами, и внуками. А Ной мав втowды около шісто років. Ма ся розуміти, же перше нагромадили сіна и іншой пашы, жебы тоту гадзіну

було чым кормити. Але хыбаль не вшыткых звірів взяв Ной, бо як знаме то гнес выкопуют кістя потворів передпотопових, видно же таких не треба було – то іх не брав.

Як юж вшытко було в корабли, и позамыканы двері, товдь як шустло дойджом, якбы ся хмара обірвала – моментально вшытко вколо заляло, а тоты грішники што ся скорше съміяли з Ноя и його корабля, тепер лізли на дахи хыж, и на дерева, и просили:

– Ной! – Ратуй, воз нас на шыфу!

А Ной на то:

– Но, юж тя беру! – Съмій ся тепер! – и замкнув окенницю, бо нехтів на них смотрити. А дойдж ляв чытредесят дни и чытредесят ночы, так же вода була на пятнадцет віктів понад найвищы горы.

В часі потопу, Ной и його родина, роботы мали до фраса, бо треба було звірину и птахів кормити, поїти и гній з під них вимітувати. Найгірше було з птахами, котры сідили на поді, то так напаскудили на сіно, же худоба нехтіла жерти. Родина мала што істи, бо си приготовила, а и козы, коровы и уці ся доіли, а куры, качки, гуси и індикы ся несли. А Нойовы внуки, то цільма днями сідили при борті и імали рибы. То мали рыб так, же ся ім обрыдли. А коли дойдж перестав ляти и вода помалы опадала, треба було чекати ищы пят місяци, покля корабель не осяде на найвекшій горі, што ся зове, Аарат.

Як юж земля кус підосхла и показала ся трава, втовдь Ной казав отворити ковчег, и выгнати вшытко на двір. И так зас, звірина розышла ся по цілім світі, кожде в свою сторону, а Ной насадив винограду и зачав робити вино.

Раз деси сой кус за дуже выпив, то го так запянило (було горячо), же зняв зо ся кошелю и нагавкы, но и так голий вснув в шатрі. Так го нашов голого сын Хам, якій заміст вітцьову голизну вкрыти, то закликав братів Сима и Яфета, и гварит:

– Хотте ле, посмотте ле, як няньо ся впили, як свиня, и лежат голий. Але братя му повіли:

– То ты свиня! Бо так о вітци ся не бесідує. Потім вкрыли няня, а як вытерезвів то поскаржыли му, же Хам так поступив.

Втovды Ной ся роззлостив, збештав і прокляв Хама, но и хыбалънич му з газдівky не записав. А жыв аж девятсот пятдесят років. Аджек так то было – закінчыў нанашко Тимко.

Згорілка

Быв ём ищы дітваком як ём підслухав туту історию, бо я все любив слухати што стары и мудры люде бесідуют. Было деси осіньом, юж не памятам, чи то была неділя, чи субота, але або єдно або друге. Знам, же пришов ём до нанашка Тимка, бо його сын Осиф быв моім ровесником, з которым зме ся бавили, пастушыли и до школы ходили. Там, як раз з нонашком Тимком, сідили при столі його кумове: Ксандер и Митро. На столі стояла велика літрова фляшка згорілки, з которой поливали до зеленого погарика и пили по колеі, єден до другого, зо словами: "Дай Боже здоровя", и закусували оркісянъма перогами з великой глиняной миски. Нам, нанашка Наста дали на мисяцко пару перогів, то зме сой з Осифом сідили на запецку и заідали тоты, з сыром соленым перожыска, и слухали што тамты бесідуют. А бесідували о конях, быках, о зерні, кілько чверти выдаст копа и т.п. а потім іх бесіда зышла на тото, одкаль то ся взяла згорілка и хто ей выдумав.

– Бо то, знаете – гварит кум Ксандер – без згорілки нияк бы ся не дало обыйти, бо што бы людям дати до выпитя, дайме на то; – на весілю, на кстинах, на похоронах чи інших гостинах.

– Є, та ест ищы вино, або пиво – рюк кум Митро.

– Але идте, же идте! – запротестував кум Ксандер – прецін знаете, як то од вина голова болит як ся го більше выпе! А што до пива, то реку, же можна собі так выпити в товаристві, чи самому. Але дайте на то, якбы так на весілю де полно гости, же аж тісно

за столами, а будут пити лем пиво, то бы лем што кус съяти літали на двір, и хлопи и бабы – зните яке бы то замішаня было – най Бог заварує! Но, ту треба было признати Ксандрови рацию. Аж ту одозвали ся нанашко Тимко.

– А я вам повім, хто вынашов згорілку.

Ту нанашко выпив погарик, потім скрутів тутого цигаря з покраїнської "прасівки", закурив и зачав:

То было дост давно, коли я быв юж дост гардий підросток – было мі хыбаль пятнадцет років, як нянько и уйко взяли мя з собом, гет далеко під Літовиска (ходило хыбаль о Лютовиска), де купували уці, бо там газдове ховали більше увец як в нас, и были туньши. Так што оплачало ся там купувати, а пак ту продати в Горлицях чи в Грибові. Такым закупом труднили ся переважні рихвалдчане, бо они мали "патент" але декотры часом тіж так гандлювали. То и нянько з уйком ся змовили, же підуть и куплят по пару ягничок и зароблят даякий гріш, а мене возмут, жебым totы овечки заганяв и пильнував. То, як юж єм гварив, пришли зме під Літовиска, купили тых овечок тілько, на тілко ім гроши старчыло, здає ся, же штырнадцет штук. Ночували зме в єдного газды який приняв нас на нічліг разом з нашым "стадом". Газдыня дала нам вечеряти галушки з молоком. Но, и уйко Михал выняли з торбы фляшку якисой згорілки, почестували газду, газдыню и себе. Знам, же газдыня дала на закуску терелик брындзі и підпалок хліба, там тіж зачали бесідувати о тім хто выдумав згорівку? То, тот газда бойко – бо там сут бойкы, такы люде як и лемкы, лем кус инакше бесідуют – так більше по українськи. И тот бойко повів, же згорілку вынашли чорти.

– Йой, та дежбы! – свят! свят! Тфу – най пропаде нечиста сила – одозвав ся побожний кум Митро, и ся перекстив.

– А, я вам гварю, же хыбаль правда – лем послухайте дале, як повідав тот газда – перервав Митрови, Тимко. Было так.

Давно тому, давно, чорти хотіли жебы люде більше грішыли, то втovды більше іх душ трафлялобы до пекла, и

глядали способу як тых люди до гріху скусити. Нич не могли довго видумати, але быв медже нима єден мудрий и спрятний чорт, котрий мав на ім'я КА, и тот КА казав чортім ходити по селах и зберати ріжны одпадки; луты з компери, помыл и т.п., и з того робили таку самогону, которую продавали людям, а відомо, же тоты, як сой попили, то и більше грішыли. Але раз споткало чортів велике нещестя. Раз, як гнали тоту самогонку, тот головний спецяліста, КА, так ся нахылив до котла з том оковитком, же впав до середини – ма ся розуміти же з котла хлюсло на оген, и вшытко ся запалило, и чорт КА тіж ся спалив до чиста. Втovды вшыткы його колеги закричали: Згоріл–КА! Йой, згоріл–КА! И так потім, од імені чорта КА, який згоріл, назвали тоту оковитку згорілка. Бо перше назвы жадной не было, бо немогли нияк видумати – и то хыбаль так было – закінчыв нанашко Тимко.

– В кождій байці ест кус правди – повів найбільше очиганий, кум Ксандер. Зас побожний кум Митро, выпив погарик, вытер ғамбу рукавом и повів:

– Было – небыло, але тот цілий КА, хоц то быв паскудний чорт, але то, же так добрий напиток вынашов, то ся му належыт подяка, и шкода, же так марно пропав. – А може му Панбіг гріхы дарує?

Найліпши млинці з Високого Маґурича

Бортне знане было з камінлярства. Выдobyвали там найліпший камін на млинці (жорна) и велики млиньськы камені, але то не значыт, же вшыткы бортняне были камінлярями, як то о них бесідували на цілу околицю. Продукцийом млинців, якбы зме гнеска повіли, занимало ся в Бортнім лем кількох газдів, а кількох інших зас "тесало" камін на будову, на т.зв. підмурівкы.

Были зас такы, што вырабляли кресты, нагробки, каплички и ріжны фігурки. Брусы і дурбаки до остріня кос и серпів вырабляли лем на власны потребы. Продажом тых выробів (брусів, дурбаків) дост масово занимали ся лемкы сусіднього села Фолюша.

Камін на свої выробы бортняне выдобували з ріжных місц. Найліпший камін на млинці, быв на убочы горы – Високій Магурич. Там каміньяре спільно розкопали єден бік горы и вы добували одтамаль камін. Зас з другой стороны Бортного – на Мохначох и Корнуті, быв камін гірший. Робили з нього млинці дакотры каміньяре з Бодаків (сусідне село), але тот камін быв за мягкий, а млинці з нього зроблены скоро ся стерали. Надавав ся він добре на выробы крестів, нагробків и яко будівельний матеріал. Коло Високого Магурича, стоїт друга менша гора – Малий (Низкій) Магурич, але камін там быв подібний, як на Корнуті. Так вшытки добре знали, же найліпше меле млинець, роблений з каменя з Високого Магурича.

Раз деси під осін бортнянській камінєр, Гриц, поїхав до Грибова продати млинці. На торгу підышов до него якисий поляк, и хоге купити жорна, але звідує ся, ци він з Бортного.

– Є, та з Бортного – одповідат Гриц. – Та видиш табличку на возі, та си прочытай?

Хлоп поздрів на табличку и повідат юж съмілівше:

– Но, я бым купив жорна, але жебы были з Магурича, бо я єм чув, же то найліпший камін.

– Но, певно, же тот млинец з Магурича – одрюк Гриц. – Посмотрякай твердий?

Гриц вхопив широке долото до каміня и кьянку (два кілограмовий молот), бив ньом в тото долото, але тримав так спрятно, боком, жебы не ушкодити жорновий камін.

– Смот ся, як іскры летят – кричав Гриц і прав по долоті.

– Такого каменя нигде не найдеш! Купуй, бо то добра оказия!

– Але, повічте майстер правду – збитий з пантелька хлоп ищи не барз вірив – але повічте, ци напевно з Магурича тот камін?

– Та з Магурича, верабоже – Гриц шмарив щапку о землю, жебы потвердити слова. – Присясто Боже, же з Магурича, та жебым так зараз здох, коли не бесідую правду!

– Но, юж добрі, добрі газдо, не проклиайте, я вам вірю – и хлоп вклав жорна на свій віз, заплатив і поіхав домів.

Деси на яр, тот сам поляк стрітив в Грибові іншого камінняря якій приїхав з Бортного, и почав нарікати, як то го єден з каміннярів ошукав.

– Повічте, тому Грицови, жебы го Бог скарав за його жорна. Они ся з дня на ден меншають, а муки прибывають. Тоты жорна, юж такы як адзимка, а в хлібі тілько піску з того каменя, и так тріщыт в зубах, же най шлаг трафіт! А так ся божыв, присігав, кляв ся, же тот камін з Магурича. А брехав так як пес. Бодай здох!

Товды тот другий камінняр, Штефан, пояснив полякови, же Гриц не брехав, а бесідував правду, бо фактъично брав він камін з Магурича, лем не з Високого, а Малого.

– Ага, то така коломыйка. Но, але не уцтиві зо мном ваш Гриц поступив – не давав за выграну хлоп – бо продав мі такы жорна, же іх добрымъ зубами мож бы надгрызти. А заплатив ём му добрі!

– Трудно – одрюк Штефан. – Каждий продає – як знає. Твій сусід, од котрого купив ём корову, тіж кляв ся, же тювна, а она тово теля хыбалъ в рогах мала. Ялова была! Мусів ём продати, и стратив тридцет злотых. То ищи барже нечесне, як твоя справа з Грицом.

– Є, та правда, правда – одповів завстыдженій хлоп. – Но, то будте здрави. Тепер юж добрі затямлю, же треба такы жорна купувати, котры сут зроблены з каменя з Високого Магурича.

Мій дідо, Ваньо

Дідо Іван, нянів отець, знаний був лем з того, ще служив в австрійському войску тринацят років, був – як нянько оповідали, при уланах в Шарош Потоку. Носив червений мундур, скірні з острогами і білий шинель. Повідали нянько, ще як приїхав на урльоп и гвошов до хыжы в тім червенім мундурі, то діти так ся го перестрашыли, ще втікали з хыжы як перед чортом.

Зас другий дідо, мамин отець, тіж мав ім'я, Іван, але тот був славний з того, ще був добрым каміньяром. Не таким простым од млинци, брусів чи дурбаків. То був камінляр-артиста, бо виробляв кресты нагробны и придорожны. Йщи гнес тоты кресты можна споткати в декотрих селах на Лемківщині. Важны етнографы, а між нима и проф. Райнфус, узнали мого діда Ваня за народного артисту, ще він на камінных розпятях найліпше одтворяв анатомію человека. Я зас, як смотрю на тоты дідовы кресты, то якоси небарз в то вірю, бо часом розпятий Христос ма десят ребер и пупок, а часом шіст–вісем. Бывало, же пальци на руках было о єден менше. Здає ся мі, ще и сам дідо не барз вірив в свій талант, бо як фундував для себе придорожний крест, то сам виконав лем постгумент, а крест и розпята купив одляне зо желіза. Стоїт він до гнес на дідовім полі. Під розпятьом напис: "Да буде воля Твоя", написаний дідом.

Хочу ту зазначыти, ще дідо не сам кресты робив, робили спільно з майстрами Матвійом и Васильом, робили, якбы гнес звати "тасьмово". Найперше разом виськілювали з піскової скалы одповідної формы брылы. З такой брылы Матвій викував трираменний крест (лем такий!), потім дідо долотом різбив на тім кресті розпята Христа, на конец Василь, юж на чисто, выгладжав ціліст и викував напис ІНЦ. На долишній

часті постументу креста вycinували напис: "Во славу Божію составив..." (ту імя и назвиско фундатора) або "Фундатор сего креста"... (ту імя и назвиско) и рік поставліня. То на крестах придорожнých. Зас на нагробных "Тут спочиваєт раб (раба) Божій (Божія), (такий або така), уроджений (дата), упокоївшись (дата), Вічна єму (ій) память!". И так переважні писало ся шаблоново. Дідо Ваньо любив собі часто півкватерок палінки хильнути. Проблемы з тым не было, бо корчма была по сусідски. Думам, же Матвій и Василь тіж за колнір не виливали, але напевно, не пили тілько што дідо Ваньо. Длятого дідо быв барз задовжений в Хайма, котрий знав дописати часом, незалежні чи боргував чи ніт.

Нераз было так, же дідови ся здавало, што Хайм за дуже му нарахував.

– Слухай, Хайм! – Я тілько не боргував. Ты штоси ошукуєш.
На то Хайм:

– Бодай ты, Іване, такий здорів быв, як я ошукую, под ту і смотр!

Хайм бере крейду і пише на одвірю або на дощці:

- В неділю пив ес?
- Пив!
- В понедільок пив ес?
- Пив!
- В середу ес не пив?
- Ніт!

Хайм записав суму на неділю, понедільок, за середу (хоц не пив) тіж дописав (зв віторок тіж не забыв дописати). Потім вшытки цифри підсумував, а дідо смотрів на то, як теля на новы ворота, бо праві нич з того не розумів.

– Но, видиши – гварит Хайм – де ошукую, што ошукую?!

Разом єден ринській и три шусткы як врізав!

– Е, та так, так – одрюк дідо – ты гаде, мудрий бос вчений.

И так борг ріс в Хайма, з дня на ден, аж ся назберало, же пів ґрунту треба бы было продати, жебы Хаймови довг вернути.

Дідо зо своіма спільніками материяв на кресты не звозили

до села, як то юж пізніше ся робило, лем выробляли там на місци, при скалах, далеко за селом на горі. Нераз рано, як дідо выберав ся до роботы, то найперше в своїй кузні виклепав і вьюстрил долото, шпіцы, клини и што было потрібне. Клав то вшытко до торбы разом з мериндьом, потім заходив до Хайма і казав наляти кварту оковитки до фляшкы, и аж так ишов до камінлярской роботы.

Трафляло ся, же як дідо більше при роботі выпив, то часом рука ся затрясава при викуваню розпята, так же одбив Христови пальці на ногах або на руці. То була трагедия, бо втovды цементу в нас не знали, лем ціліст викувало ся з єдної брылы каменя, а лучиня креста з постументом зміцняли розтопленом, горячом сірком. Як юж єм згадав, таке одбитя пальців – то була трагедия, втovды дідо метав долото и молоток, імав ся за голову і кричав:

– А бодай тя Христос скарав! Ціла робота нанич!

Дост дуже таких зпосутых крестів лежало коло іх "фабрики", аж парох, отец Володимир, раз на казаню кричав:

– Ей, вы пиякы каміняре! Там наробыли сте таких балванів, але то преці крест, то хоцкі поприячте того, жебы ся худоба не чухрала о них!

Втovды дідо и спільники позакопували тоты "бракы" до землі.

Раз мама оповідали, як дідо в неділю пізно вертав з корчмы, а быв юж добрі пяний, але не од Хайма, лем од Абрама. Деси під цмынтарьом дідови привідів ся чорт, котрий ся дражнив з дідом в tot способ, же двигав хвіст до гори и кричав до діда:

– Хот, и взний мя гев!

На того дідо барз ся образив, а же не быв з боячых, полетів домів, вхопив вилы и гварит:

– Чекай, я тя гаде взну!

И давай ганяти чорта вилами. Так того чорта дідо ганяв, аж сам влетів по пояс до гноївки, а мав на собі новы білы холосыні. Не дост, же потім дідо смердів, як бы тыжден з пацятом в кучы сідив, то ищы новы холосыні знищыв. Рано, баба Пайза гварит:

– Но, видиш пияку, новы біліцькы холосыні. Смотр, як ёх вішыглюють!

Такий то быв мій дідо Ваньо. Гнес такого діда зо свічком не найдете.

Піявкы помогли

В неділю по Службі Божій Єфроска и Фенна ішли разом з церкви.

– Но, то як там мі жыєте, кумо? Бо ём васт дост довго не віділа – зачала бесіду Фенна.

– Є, та добрі – одповіла Єфроска. Коровы ся нам обі потелили, и компері зме юж окопали.

– А як там, кум ся тримают? – цекавит ся дале Фенна.

– Йой, знате кумо, же штоси му докучат. Гнес ани до церкви не пішов. Деси в тамтім тыжни стрикло го в крижах, и болит го так, же ани спати не годен. Так ночами ся товче и йойчыт, же ани... – скаржит ся кумі Єфроска.

– Знате што, кумо? – радит Фенна. – А, може бы кумови Лукачови піявкы помогли? Мене тіж так боліло медже плечами, и піявкы мі помогли. Ноле, вступте до нас, я мам ишы три, то вам дам.

Зашла Єфроска до Фенны, взяла фляшэння обвязане леняном шматком, в котрім находили ся в воді, три піявкы, и пішла радо горі селом домів.

Минуло може зо два тыжні, як Єфроска з Фенном зас стрітили ся коло церкви.

– Вітайте кумо, ци сте здоровы, што там чути коло вас? Но, як там кум Лукач? Помогли ім тоты піявкы, штом вам дала? – цекавила ся Фенна.

– Є, та помогли, помогли – Боже вам велике заплат, кумо, зараз му ся поліпшило! Лем знате – додає Єфроска – на сорово то ледво єдну зів, більше за нич не хотів, то totы дві єм му засмажила на маслі – и зів смажены, але и так помогло.

Не робте пане другому, што вам нємиле...

Было то ицы перед війном. В 1933 році прибув на Лемківщину до села Бортного новий керовник школы, пан Здзіслав Макух. Быв то барз паскудний тип человека, ненавідів русинів і не крив ся з тым. Пришов на Лемківщину не по то, жебы вчыти, але жебы "темпіць – як сам повідав – Україне". З виду быв то человек, як человек, чорнявий, низкого росту, але до нас лемків быв барз шовіністично наставлений. Хвалив ся, же брав участ в війні з большевиками, и же быв уланом Беліны. Може и быв уланом, бо ноги мав дос кривы...

В школі тот панико бив діти, а переважні нас, хлопчысکів, несамовито. Бывало, покличе перестрашеного учня до таблиці, тот зо страху не зна як задачу ровязати, но учитель – заміст пояснити и помочы, брав кый и молотив кілько влізло. Бывало и так, же кый ся поламав, то пан казав тому битому піти до лозин, вытяті и принести другий прут на себе. В такім выпадку битий не вырізував юж пруга з лозини, лем з вербы, бо вербовий быв крухий и скоро ся ламав.

Недалеко школы мешкав собі в тім часі газда, старий кавалер, Семан Нецьо. Мав він три сестры, Анну, Мільку и Насту. Они тіж были старыма, дост ограничеными дівками, што не значыт, же были цілком дурны. На газдівці робили вшытко як треба, и свою роботу добрі знали, але ничым іншым ся не інтересували, бо до інших справ, быв брат Семан. Быв то мудрий

хлоп, очиганий и свідомий. Служув в ціарській армії, брав участь в I світовій війні, знов адже німецьку мову. Любив часто ходити до чытальні, чытав книжкы и газеты, любив тіж фільозофувати и політикувати.

Так під конец яри 1934 року над селом будив ся чудовий ранок. Сонце ишы не зышло, и роса покривала буйну юж, зелену траву. Люде вставали до штоденной роботы. Пташки весело щебетали, а зозулі кукали завзято. Семан встав з постелі, и одмовляючы голосно "Отченаш", вышов перед хыжу. Постояв хвилю, потім посмотрів на небо.

– Ех, крас ден буде гнес – повів сам до себе, але гнет скривив ся неприємно и поськрябав по кудлатій голові, бо спомнув, же бортняньскій вйт, Фецьо Дзямба повів му вчера, же треба рано завести своім возом пана керовника школы до Горлиц на сесию, як гварив.

– Бодай го, гада злакров залява – закляв Семан. – Холера, ишы ём не поорав, а з тым негідником збуду щілий ден в місті.

Семан скрутів папіроса з міцного прасуваного бакуну, закурив и затяг ся кілька разів острим ідкым дымом. Згасив недокурок и сховав го "на потім" до кышені сукняного ляйбика, и покашлюючы, поліз на під коньом по сіно.

– Наступ ся, злакров – крикнув на коня як метав за драбину сіно, и вдарив пястю по кінськім хырбеті.

Анна палила в пецу, а Настя з Мільком взяли дійники и пішли доіти коровы. Семан розсерджений гвошов дохыж, сів коло стола и гварит до Анны:

– Холера, я гнес з тым чортовым насіньом мам іхати до Горлиц, но и збуду там щілий ден. А він, злакров, міг бы сой поіхати ровером, або піти на піше, а не влечы хлопа з коньом в саму яр, коли кажда година дорога. Такій крас ден, же аж гріх змарнувати. Бодай го злакров заляла!

– Є, та так, так – одповіла Анна. – Певно, же міг бы, а ты быс гнес приорав гній під Пасічным, на бандурки, бо зме го вчера разметали. А як не приореш гнес, то чисто пересхне, бо погода и сонце гріє.

– Піду го збудити – повів Семан, бо він злакров, буде гнив в постели до полудня.

До школы было близко. Семан довго дуркав в двери, закля показав ся розоспаний пан керовник.

– Цо єст! – незадоволено скричав.

– То я – гварит Семан. – Но як, пане керовнику – іхаме до тых Горлиц, ци ніт?

Пан Макух повів Семанови, же овшем, іхат, яле най Семан приде за якусь "годзінку", а тепер най рыхтує "пожондном фуре".

Закляв під носом Семан, бо нияк не мав охоты іхати до міста, але коли вертав домів штоси му пришло до головы, бо повеселів на лиці.

– Чекай гаде, дам я ти "пожондном фуре", аж тя злакров заліє – повів сам до себе.

– Но, то як – звідує ся Анна – іхаш до Горлиц?

– Іхам – одповів коротко Семан.

– Но, то сяд и зіч дашто.

Семан сів за стів, зів хліба з маслом и сыром, попив свіжым, ищи теплым молоком, повтерав чорны баусы, закурив цигаря и пішов рыхтувати фурманку. Выххав перед хыжу віз, на котрім вчера возив гній, медже огноєны дощкы, шмарив кус бандурчаной натини, яка од глони лежала коло колесыні. Потім пішов до сіни и вдів стары, барз подерты холошні. Мало, же барз подерты – та и обабраны, бо вчера в них возив гній. До того старе полатане пачісныма латами гуньчыско, а з під сусіка вытяг подерты доцяп керпші. До них нашли ся тіж брудны онучы. В коморі нашов баранячу папаху, ищи по черкесах з першої війны, огрызену цілком з єдной стороны молями зо серсти, и натягнув на голову. През діраву баранячу скору стырчали Семановы кудлы. Так одітий выпровадив зо стайні коня и запряг го до воза. Потім вернув ищи до загаты. Взвав одтамаль довге вівсяне повересло и окрутів ним коньови передню ногу – од коліна по копыто.

– Боже, як ты ся позберав – гварит Анна. – Де так підеш, як чудак?

– А тобі якій чорт до мого збераня? – гаркнув Семан.

Анна нич юж не рекла, лем рушыла плечами и пішла до хыж.

Таком то "брыгчком" заіхав Семан перед школу, а сам повлікаючий ногами, гвошов на ганок и запукаў до двери.

– Проше – почув голос пана Макуха.

Семан отворив двери и став на порозі.

– Добрый ден – повів гречно Семан.

– Дзень добри – одрюк пан повныма устами, бо ів сніданя.

– Зараз іде – доповів, але и зморщыў ся одночасно на видок Семановога одягу.

За хвилю пан керовник вышлов на ганок. Быв позбераний по паньскы, в білу сорочку з чорным краватом, в ясний літній плащ и попелятий капелюх. Як посмотрів на віз, то аж ним затрияслось.

– Цо то? – То вы такым возом хотите мене до міста взяти? Цо то за вуз?

– Іншого воза не мам – одповів спокійно Семан, и далі опертий о віз, скручав собі папіроса.

– Но, а гдзе съедзенье! – кричав пан.

– Та сідайте собі ту – и Семан показав руком на нарucha натины медже гнійницями.

– Як можна на чімси такім сідати? – нервує ся пан Макух.

– Можна, можна – лагідно переконуе Семан. – А, як не хотите, то я ту зараз зроблю. I Семан скочыў до плота, одорвав з нього дві драниці, положыў іх на півперек воза, а на них міх зо сіном яке мав для коня.

– О, ёст готове сіджыння. Перша кляса! Прошу сідати – задоволено припрашав пана.

Паниско рад–не–рад сів на тот віз.

– Гей, газдо, а чого вы окреніці коньови ногу соломом?

– А бо го болит. Выкопытыв си, злакров, и запухла му.

Тепер мушу туту ногу поливати квасном жентицьом, а ишы ліпше мочом – поучав Семан.

– Но, віё, гнядій, віё!

Семан взяв коня при пыску и провадит го, а пан сам сідит на возі.

– А вы чом не сідате – звертат ся до Семана пан Макух – лем ведете коня, як корову? Коли мы так заіхаме до міста?

– Заіхаме, пане, заіхаме – лем помалы, а я сідати не буду, бо коньови бы было тяжко. Знате, тепер яр, кін змучений, штоденno як не плут тягне, то борону, або віз з гнойом, то ледво лізе. Слабий, бо лем о сіні. Вівса неє, бо ся го посіяло, а знате, же як кін вівса не зожре, то не полетит.

Семанів кін жер овес штоденno и не быв слабий, мав охоту летіти, але газда тримав го міцно за пыск. Так доіхали до місця, де дорога была спадиста и возом зачало гнати. Товды Семан скочыў до кланиці, на котрий вісів деревяний ключ до гамуваня и зашляйфував. Шляйфа скрипіт, а Семан дрынdom летит коло воза и кричыт: Га–го! Га–го, гнядий! При тім онучы з подертых керпци зачали Семанови на добре вylазити, а він зачав на них ся шпотати.

Люде поставали коло дороги и перед хылжами, смотрят ся на туту комедию, и аж регочут зо съміху. Пан не выгrimав и кричыт до Семана:

– Што то значыт! Што ты собі думаш, вариата з мене робиш?

– Боже заваруй! Та чого бым з вас мав вариата робити? – непевно одповідат Семан, а шляйфувати мушу бо беріг.

Кус дале, треба было іхати під гору. Семан підпер раменом кланицю и пхат віз з паном горі берегом. При тім голосно кричыт на коня: вйо, вйо, гнядий, вйо!

Євка з решетом в руці, з котрого съпала ярец для кур и качок, закликала сусідку Теклю, жебы ся на чудесио посмотрити. По другій стороні пристала Антося, што несла з потока воду.

– Йой, смотте ле, як Нецьо везе пана Макуха, а як крас ся позберав, як до фіякра! Га–га–га! – регочут. – Йой, людоњкы, тріснути мож зо съміху.

Пан Макух з червеного зробився синій, потім побілив.

– Нех то, ясний шляг трафі! – заверещав и скочыў з воза,

и як юж быв кус дале, обернув ся и погрозив Семанови пястюм.

– Почекай, ты хаме, я тобі ищы покажу! – скричав и побіг стежком до школы.

– А, гев мя взний, ты мі чорта зробиш, бортаку єден – одповів задоволений Семан наздогін пану Макухови, и вышкірив пожовклы од дугану зубы.

– На дітох ся мі не пімстиш, бо іх не мам, а сам юж до школы не ходжу – розреготав ся и повернув коня, котрий жваво побіг домів.

– Та юж ес ся вернув? – звідує ся здивувана Анна, коли Семан заіхав перед хыжу.

– Но, та видиш, же юж – одрюк задоволений Семан. Потім зняв зо ся "парадну" одеж, вызув ся з подертых керпци, коньови тіж зняв зо здоровой ногы повересло, склав на віз плуг, колічка и борону.

– Иду під Пасічне, гній приорати – рюк до Анны сідаючи на віз. – А, и ноны два загоны під стоділками, што на карпелі, бым зорав. Вынесеш мі полуценок. – Но, вий гняди, вий, бо пізно, злакров!

Пан Макух поіхав на сесию до Горлиц, але завуз го сусід, котрому добрі заплатив.

**Думай,
а на вшытко найдеш раду**

Панько Борсук быв добрым газдом и поважным человеком. Люде в селі го любили и шанували, бо він никого не кривдив, а и собі не дав кривды робити. Задерати з ним не вартало бо хлоп быв тугий, а як треба было, то и по пыску знал дати. Панько з людми жыв в згоді. Адже, и корчмар Мошко го любив, бо Панько быв частым гостем в його корчмі и николи на борг не пив, лем

платив солідно, бо яко заможний газда, все ґрайцар при собі мав. До церкви тіж ходив. Все стояв при крилосі и помагав дякови своїм захриплим баритоном. А як ся чытало Євангеліе, або одправляло всеночне, то церківник давав Панькови єдну з більших свічок, котру Панько присвічував од свічки з перед іконостасу, и з повагом тримав ей аж до кінце "чення", а по "Слава Тебі Господи, слава Тебі", Панько гасив сувічку, отдавав ей церківникови, зас ставав на своє місце коло крилоса и прилучав ся до съпіву дяків. Коли зберали на офіру, Панько николи ся не одвертав, ани ся не ховав за других – як то дакотры робили, лем спокійно и з повагом всував руку до кышені синього лайбика, вынимав гріш, и з почутъм свойой гідности, метав го на тацу. Переважні быв то "дудок" (два ґрайцари) або и два дудки. А на такы свята як Велигден, Різдво, Йордан, Русаля або Покрову (на Покрову в селі быв кермеш), Панько метав на тацу и цілу "шустку".

А в корчмі? В корчмі Панько тіж сідав при найліпшім столі, близко шынквасу, за которым урядував бородатий и пейсатий, але все усміхнений Мошко. Не раз бывало, приходит Панько до корчмы, стане коло шынквасу и гварит:

- Но, Мошку, налій єдного!
- Юж наливам, Пане Борсук – одповідат гречно корчмар.
- Дай покій з панами, налій и собі – тикше юж рече Панько.

Мошко позерат на двері од кухні, де любила ставати його жена Райзі, которой ся бояв барже як огня, а як ей там не было, то скоро наливав півкватерок, и хыльнув так спрятно, же мало хто в корчмі зауважыў. Мошко любив выпити як дахто фундував, але ся бояв свойой Райзі. Разу єдного, як Райзі з дітми поіхала до свойой родины на інше село, то втowdy Мошко пив разом з хлопами, и сам поставив горнец (штырі літры) палінки и бочку пива. Потім люде повідали, же як бы Райзі довше посідила в родине, то ей Мошко пропив бы цілу корчму. Так то себе взаімно Панько и Мошко шанували.

Панько Борсук, як видите, быв человеком порядным. Но, неє человека ідеального, то и Панько мав дві привычки, которы

ся двом особам не подабали. Єдно, же любив випити, а друге – любив полювати. Не було бы в тім полюванюнич злого, коли бы полював законно, так як то робили панове, але Панько був хлопом и полював як звичайний "рабштісер" – клусовник.

О питя мав до нього уразу священик, отець Ігнатий, котрий хотів викоренити пиянство в своїй парафії, лем же то му барз тяжко ішло. Раз стрітив він на дорозі Панька як тот ішов акурат до Мошка.

– Слава Ісусу! – зняв капелюх Панько.

– Слава на вікни! Де, до корчми? – валит просто священик.

– А, до корчми – одрюк Панько.

– Слухай, рабе Божий Панталеймоне – обрушыв ся священик. – Не чудую ся таким темнякам як декотри, же не годни зрозуміти, же пиянство то нещестя, нужда в хижки и гріх великий. Але ти, такій шануваний газда, и до рады парохіяльної належыш, при крилосі – в добрім місці собі на богослужыню стоїш, и сypіваш разом з дяком... Та раз перестав быс ходити в тото безбожне місце и там пропивати гроши.

– Та знате, отче, то правда што бесідуєте – зняжковів Панько и пошкрабав ся по кудлатій голові. – Я якоси так привык, же штоси мушу випити.

– Но то – гварит священик – и випити можна, лем во вшыткім треба мати міру. Наприклад, постанов собі, же випіш лем раз денно мірку – но дайме на то, за три грайцарі (за таки гроши був маленький погарик палінки), згода?

– Та, най юж буде – згодив ся Панько.

И не думайте, же Панько не дотримав слова! Як же бы не дотримав? Пішов на ярмак до Грибова и купив собі глиняне горнятко... за три грайцарі. А містило ся до него праві кватерка. З тым горнятком пришов тепер до корчми и гварит до Мошка, але так, жебы вшыткы того чули:

– Обіцяв єм егомосьцьови, же буду од тепер пив лем таку мірку – за три грайцарі, а мам свідків, же єм гончарови за того горнятко рівны три грайцарі заплатив. – Но, налій Мошку до того горнятка.

Ціла корчма реготала зо съміху и подивляла Панькову хыгріст. Але хтоси зараз донюс о тім на клебанію. Священик розсердив ся на Панька не на жарты:

– Чекай лайдаку пияцкій – грозив – я тя навчу кпити собі зо свого душпастьря.

На постанову священика не треба было довго ждати. Коли в неділю під час богослужбы церківник роздавав свічки, то Панька оминув. Tot думав, же церківник ся помылив, підышов до нього и хотів сам взяти собі свічку зо скриночки, але церківник становчо одсунув Панькову руку и свічки не дав.

– Єгомосьць не казали – пояснив тихо.

Панько завстыдженій вернув на своє місце коло крилоса. Юж и съпівати ся му не хотіло. На офіру шмарив лем грайцара, а по "Іже херувими" вишив з церкви. Было му прикро и не гонорово. Знав, же то священик так ся на ним пімстив за ту корчму и мірку за три грайцарі.

– Такій встыд, ганьба – міркував півголосом Панько – але зо мном так легко вам, превелебний отче, не піде.

На другу неділю, коли церківник зас поминув Панька и не дав му свічки, тот з під чуги выняв грубезну свічку метровой довгости, которую дав собі специяльно одляти. Коштувала го тата свічка, а як, півтора рињского, але не жалував. Засвітив ей и стояв собі спокійно. Коли священик одвернувся од перестола зо словами "Услишим святого Євангелія", то аж почервенів, коли вздрів Панька з таком величезному свічком в руках. Кывнув на церківника, тот зараз підлетів до нього. Священик шепнув му штоси до уха, а потім церковник підышов до Панька и хотів му выдерти свічку з рук.

– Одыйд од мене – засычав Панько церковникови до уха.

– Повідж священикови, же чудже не беру, але и свого не дам. То моя свічка, за мої гроши. Одыйд од ня, бо як ти дам ньом помедже очы, то ся ти в голові тісяч таких свічок засвітит.

Церківник одышов од Панька перестрашений, а священик покашлююочи з нервів, зачав чытати Євангеліе.

Од того часу Панько світит в церкви свою свічку, але и на

офіру дає лем по грайцарі. Священик по пару неділях перестав з ним воювати и наказав церківникови давати му церковну свічку. Змінив ся священик до Панька, а и Панько до священика. На тацу зачала зас падати "шустка".

Другим чловеком, котрий завзяв ся на нашого Панька, быв лісничий паньского ліса. Ненавидів го зато, же Панько полював в його лісі, и не лем в його. Не полював він так часто, не стріляв ани лишок, ани кун для зарібку. Стріляв зато дики свині, котры робили йому и людям шкоду. Рыли компері, нищили овес и іншы газдівскы засівы. На них Панько быв барз завзятий, по притім любив тіж мясо з дичыны, а и люди часто ним гостив. Стріляти Панько стріляв, як снайпер. А мав фузию, яка памятат хыбаль часы збійника Савкы. Была то довга, тяжка єднорурка, звана в нас капслівком, набивана з переду. На так званий "коминок" накладало ся капслю (сплонку). Як з ньой мысливець выстрілив, а не вцілив до звірины, то потім міг єй ужыти лем як кыя, бо повторне наложыня кулі wymагало часу, и заберало пару минут, а звірина на така дурна, жебы хотіла чекати. И таком то фузийом полював Панько, хоц стати го било на новшу. Але йому стара старчала, и більше ньом дикых свинь настріляв, як сам пан барон, хоц мав штуцеры – "дрелінгти", сфору псів и купу наганячів. Лісны не пробували юж схопити Панька, бо знали, же ся ім то не вдаст, а и бояли ся з ним дроочыти. Зато пан лісничий завзяв ся и повів, же мусит Панька зімати на горячім учынку. Панько лем ся сыміяв з того, а навет раз в корчмі повів, же то він заполює на лісничово.

Лісничий зачав чатувати на Панька, ходив ночами по лісных стежках, де міг сподівати ся звірины, а по притім надыбати Панька з фузийом в руках. Глядав так пан лісничий нашого Панька пару місяців, але без результату. Колиси Панькови обрыдла tota забава, тай він постановив поглядати лісничого, а же ліс знав далеко ліпше, як тамтот, то гнет высьлідив кадиваль лісничий ходит.

Єдного осінного вечера Панько здыбав над млаком свого противника. Тот стояв опертий о яличку и штоси мамротав під

носом. Панько, як кіт, підкрався од заду. Лісничий ся молив: О матко Боска Туховска, допомож мі того злодія зімати, а я дам за то, на три мшы святы. Лем жебым достав в свої руки того Панька Борсуга!

Панько стояв за плечами лісничого, ділила іх лем грубіст ялиці. Довго ся не намисльяв, и лем раз переложув свою довгу фузию през груди лісничого и притягнув го до ялиці так, же тамтому аж ребра затріщали.

– Йой, йой – закричав глухо лісничий – хто ту, пуст!

– То я, Панько Борсук! – Но што, хто кого вхопив, паночку шляхта? Ту тя, гаде задушу, ани ти твоя Туховска не поможе! – скричав Панько, и ищы міцніще притягнув пана до дерева.

– Ой, ой, пуст, проше – бесідував штораз слабше лісничий, бо бракувало му повітря, а желізна люфа фузії давила груди штораз боліснійше – пуст, Паньку – з плачом просив лісничий. – Полюй собі, кілько хочеш, я ся не буду більше тым інтересував. Можеш собі взяти и мою дубельтівку, добра стрільба, нова, лем даруй мі жыття – май Бога в серци...

– На чорта мі твоя дубельтівка, мі выстарчыт моя. Але уважай, бо як ищы раз спробуєш мя переслідувати, то марні з тобом буде.

Панько пустив пана, котрий дыхаючий як риба вышмарена з води, сів на землю, а Панько, як пришов тихо, так и щез. За пару минут лісничий встав, двигнув фузию и на тремтячих ногах звлюк ся лісном дорогом домів.

Ищы лісничий половину дороги не перешов до своїй лісничівки, як Панько Борсук юж сідив в Мошковій корчмі, попиваючий пиво з великого кухля и оповідав о уданім полюваню на вепря.

Гробар Кузьма

Памятам з меджевоєнних часів єдного з мешканців нашого села Бортне. Називав ся Кузьма Панцак. Не знам, чи Панцак було його правдиве назвиско, але так го вищтки называли. Быв то старший юж чловек, самітний и бідний. Як ся го дахто звідував:

– Гей, Кузьма, дуже маш років? – то підсъміхував ся и одповідав:

– Є, псякіст, та буде юж півторы копы.

Здає ся мі, же він штонайменше пів копы собі додавав.

Кузьма быв бідний, бо не мав ани свого загона поля, ани хыжки. Жыв на нижнім кінци села, де єден з заможнінціх газдів дав му, як бы на дожывотне ужыткуваня, стару маленьку хыжку, де Кузьма мешкав сам. Сам – бо не мав пса, ани кота, хыбаль же, мышы, котры обгрызали му хліб и бандуркы. И хоц Кузьма быв бідаком, але його особа в селі была потрібна, и бортняне мусіли ся з ним рахувати, чи хто хтів, чи ні, бо він быв сільським гробарем, хоц не такым славным як гробар з шекспіровского "Гамлета", але то быв лемківскій гробар и свое ремесло знат може ліпше як тамтот.

Кузьма быв кус упосъліджений на мові, заміст "С" выгваряв "Х", заміст "З" зас "Г". В додатку выражав ся в множыні, и выходило заміст "слина" – "хлины", заміст "заяц" – "гаяцы", але дурний не быв, знат добре свои обовязкы и управління. Як хтоси в селі гмер, то церквний дзвін всіх о тім повідомляв. Товды Кузьма звідував ся – хто то гмер, и без прошыння ишов до хыжки, де лежав небіщык. Найперше приклажнув, змовив молитву за душу помершого, потім встав, три разы го перекстив и щыро рюк: Гмерли, шкода, ай Боже, Боже... Потім зміряв небіщыка, жебы часом за великий гріб надармо не копати и ишов домів. Взяв

лопату и чекан, заходив на цмінтар, и не спішачы, брав ся до копаня гроба.

Мешканці Бортного були поділены на православных и уніятів (греко-католиків). И хоц Кузьма быв православний, але медже небіщыками ріжниці не робив – закопував в каменисту земличку вшыткых єднаково и справедливо, ходив під час похоронів до єдной и другой церкви, на клебанії тіж съміло заходив, бо преці зо священиками належав до єдного ресорту.

Крім копаня гробів, занимав ся Кузьма и іншом роботом. З того єдного ремесла бы не выжыв, бо нераз минув рік, и никто в селі не гмер. Так Кузьма помагав людьюм, переважні сусідом, в ріжных роботах. Пас худобу, помогав при жнивах, при сіні, чи при рыхтуваню дров на зиму. Часом Кузьма нарыхтував собі смільных трісок (смолівок), повязав в малы вязанкы, наклав іх на маленький возік, сам ся до нього запрігав и тягнув того двадцет кільометрів до Горлиц, де продавав міщенам, по пару гроши за вязанку. Як попродав, то купував собі дашто до хыжы, сіль, камфіну, и інше. А, же любив собі выпити, то купував тіж, як сам гварив – "хині хліритухы", (синій спиритус) денатурат. Пів літры денатурату коштувало втowды пятдесят пять гроши, зас пів літры чистого спиритусу – штырі и пів золотого. Так Кузьма собі обрахував, же заміст єдной фляшки чистого спиритусу, буде мав вісем фляшок синього. Процент праві єднаковий, а же тот забарвлений и смердит, то Кузьмови юж не перешкаджало. Важне было, же быв спиритус. На похоронах, чи весілях, де Кузьма все любив быти, пив вшытко што давали. На весілю як сой підпив, а гудакы грали, брав ся під бокы и танцовав – штоси в роді чардаша, але сам.

Ходив Кузьма убраний по лемківски – носив гуню, холошні, або леняны ногавкы, керпці и чорний утерскій капелюх. Я го николи не відів, жебы быв занедбаний або брудний чи обдертий. Його одежда, хоц полатана, была все чиста.

Кузьма мав ищы єдну добру прикмету – быв учынний и любив порядок. Иде собі, наприклад, горі селом и видит, же на дорозі яма. Назберат каміння, замече ей и насварит на дорожника,

лопату и чекан, заходив на цмінтар, и не спішачы, брав ся до копаня гроба.

Мешканці Бортного были поділены на православных и уніятів (греко-католиків). И хоц Кузьма быв православний, але медже небішыками ріжници не робив – закопував в каменисту земличку вшытых єднаково и справедливо, ходив під час похоронів до єдной и другой церкви, на клебані тіж съміло заходив, бо преці зо священиками належав до єдного ресорту.

Крім копаня гробів, занимав ся Кузьма и іншом роботом. З того єдного ремесла бы не выжыв, бо нераз минув рік, и никто в селі не гмер. Так Кузьма помагав людьом, переважні сусідом, в ріжных роботах. Пас худобу, помогав при жнивах, при сіні, чи при рыхтуваню дров на зиму. Часом Кузьма нарыхтував собі смільных трісок (смолівок), повязав в малы вязанки, наклав іх на маленький возик, сам ся до нього запрігав и тягнув того двадцет кільометрів до Горлиц, де продавав міщенам, по пару гроши за вязанку. Як попродав, то купував собі дашто до хыжы, сіль, камфіну, и інше. А, же любив собі выпити, то купував тіж, як сам гварив – "хині хпіритухы", (синій спиритус) денатурат. Пів літры денатурату коштувало втovды пятдесят пять гроши, зас пів літры чистого спиритусу – штырі и пів золотого. Так Кузьма собі обрахував, же заміст єдной фляшкы чистого спиритусу, буде мав вісем фляшок синього. Процент праві єднаковий, а же тот забарвлений и смердит, то Кузьмови юж не перешкаджало. Важне было, же быв спиритус. На похоронах, чи весілях, де Кузьма все любив быти, пив вшытко што давали. На весілю як сой підпив, а гудакы грали, брав ся під боки и танцював – штоси в роді чардаша, але сам.

Ходив Кузьма убраний по лемківски – носив гуню, холошині, або леняны ногавки, керпці и чорний утерскій капелюх. Я го николи не відів, жебы быв занедбаний або брудний чи обдертий. Його одежа, хоц полатана, была все чиста.

Кузьма мав ищы єдну добру прикмету – быв учынний и любив порядок. Иде собі, наприклад, горі селом и видит, же на дорозі яма. Назберат каміня, замече ей и насварит на дорожника,

бо то його обовязок дбати о дорогу. Але як стрітив на дорозі другу и третю яму, то тіж іх вирівнав.

Для гробаря, існувало в селі неписане право, а може інакше – мав він привілеї, з котрих користав. Прикладово, полотно, котрим накривали небіщыка належало гробарю. А перед Великодньом, Кузьма брав кошыкі, и ишов по селі назберати собі на свята. Давали му яйця, масло, сыр. Як обышов ціле село, то назберав того дост дуже. Яйця продавав в склепі, а масло перетопив, добре посолив, позливав до глиняного горця и мав на довгий час омасту. Сыр солив до діжки. Памятам, як раз в велику середу, Кузьма зберав свою належність, а же выпив собі деси порядні, то зперевертав ся и потрапав цілий кошык яец. Барз ся потім каяв и встыдив тым. Повідав, же "Бог го хкарав, гато, же в похті пив".

На Різдво, быв в нас звычай, же по хыжах ся не ходило в перший ден свят. Лем Кузьма, мав право ходити за "полазниками". Полазником в тім припадку називали малий хлібец, переважно пшеничний або з мішаного зерна, котрий газдыня пекла спеціально для Кузьми. Разом з повазником давали Кузьмі повісмо лену. Ми́гдіти, чекали зме нетерплячо на Кузьму, бо быв барз потішний. Входив до хыжы з міхом на плечах, и од порога кричав: "Хрихтох раждаехя" и дрібним крочком ишов през хыжу zo словами: "По найбіх на хкехця, на хдоровля", клав міх з хлібом, а сам підскакував високо и з розмахом сідав на вистелену соломом лавку, аж задудніло, жебы як гварив, "куры хя добре нехли". Потім хлібец и лен клав до міха, и ишов дале. Назбераний хліб сушыv, и мав довший час што істи. Так на Різдво Кузьма зберав хліб, а перед Великодньом до хліба, и якоси пхав біду. На выпитя, тіж од часу до часу, заробив, бо за гробы му платили.

Кузьма знов докладні, де хто на цминтари похованій, хоц на гробах, не было ани крестів, ани написів, лем кіпчики землі. В нашім селі, и в загалі на Лемківщині, люде небарз дбали о свої цминтари. Лем раз в році, перед великоднем, порядкували гробы, бо в третій ден Великодніх свят одправляло ся

богослужіння за гмерлых. Потім юж през цілий рік нихто не перешкоджав небішькам в іх вічнім спочинку.

Коли пришла німецка окупація, то в склепах не можна було купити Кузьмового "хиньго хпіритухы", зас самогону не знали лемкы ищы товды варити, но и Кузьма не мав юж ся чым похмелити. Незадовго хтоси принюс од німців и дав Кузьмови якысого денатурату, котрий не быв барвлений, и выглядав як чистий. Быв то правдоподібно метиль. Кузьма того спиритусу гъвтнув и ся ним затрув, а же в хыжы быв сам, то нихто не міг го одратувати. Так неборак гмер.

Од того часу, гробаря в Бортнім неє. Як дахто гмре, то люде сами мусят копати гробы. Кузьма, як єм юж споминав, докладні знав кожду могилку и потрафив показати де кого закопав, а гнес нихто з селян не зна, де він сам похованій, и нихто не змовит за його душу "Отченаш", хоц він за так дуже люди ся молив.

Війтовий суд

Было то барз давно тому, же ледво я, старий памятам, як то два кумове и сусіды, Фецьо и Софрон вертали перед вечером з поляны, де оба косили. Идут они собі бесідуючи дорогом, што провадила з ліса в село, або, як хто хоче, з села до ліса. Смотрят, а ту на дорозі лежыт сокыра. Хтоси ей стратив, певно выпала комуси з воза, як вертав з ліса, або як хто волит, іхав до ліса.

– О, сокыра! – гварит Софрон.

– Є, та сокыра! – повів Фецьо и схопив ей в руки. – Придаст ся при хыжы.

– Ей, куме, так не буде, сокыра мі ся належыт, бо я ей

перше дізрів, як лежала на путі.

– Але я єй двигнув перший и сокыра моя – одрюк твердо Фецьо.

И так зачалися сперечати стары кумове и добры сусіды. Софрон хотів выдерти з Фецьових рук сокыру, але Фецьо не дав.

– Но то як сте такы – кричыт Софрон, то подте до війта, бо я так легко не подарую мойой кривды! З таким кумом як вы, не иде ся добесідувати, бо сте несправедливы и захланны.

– Хто, я несправедливий?! – верещыт Фецьо. – Я?! Жебы лем вы были такы як я! Но, ходме до війта, то мудрий чоловек, він повіст чьяя правда!

Дорога до війтової хыжы здавала ся кумам коротка, бо сварилися завзято. В хыжы війта Осифа кождый з кумів зачав по своіому выясняти, як то было з том сокыром, причім ёден другого перекриував и зробил такій гармідер, же війт нич з того не міг зрозуміти.

– Тихо будте! – скричав війт – бо ани чорт вас не зрозуміє, як оба нараз будете верещати! – Ту війт Осиф вдарив пястю по столі и кумове втихи покірно.

– Но, бесідуй найперше ты, Софронцю, як то было.

Софрон оповів, як то він перший зауважыў лежачу на путі сокыру, але Фецьо єй двигнув и не хоче oddати. Потім війт выслушав кума Феця, кторый тлумачыў, як то він перший двигнув сокыру, але кум Софрон ся причыпив, хоц то не його правда.

Війт Осиф терпеливо выслушав обов покривдженых, потім наповнив дуганом гляняну файку, закурив и рюк:

– А тепер будте тихо, най спокійно подумам над том справом.

Війт Осиф быв хлоп мудрий, в громаді го шанували и слухали за то, же быв справедливий. Інакше війтом бы го не выбрали.

Осиф думав, думав, опер голову на долонях и пыкав сой з файки. По якысім часі встав, взяв в руки спірну сокыру, підышов з ньом до кута, де стояла кобиця, достав зза лавы свій топірчык,

при помочы котрого збив сокыру з топориска. Зняв з клинця пилку, притиснув коліном топориско на стілці, и перерізав го на впів.

– А тепер – гварит вйт, – мате ту оба по половині топориска и не свартеся більше, бо то гріх, преці сте кумове и сусіде. А сокыра остане в мене на памятку, же ем вас так справедливо розсудив, а вам на ганьбу, же сте о таке глупство ся сварили. Но, идте з Богом домів.

Фецьо и Софрон взяли по кавальци топориска и вишли з хыжы, як бы іх змело. На дворі шмарили розрізане топориско на вйтовае подвіря и пішли домів. Ішли якисий час мовчкы, потім Софрон одозвався першій:

– Знате што, куме Фецью? Я вам повідам, же тот наш вйт, то барз мудрий чловек.

– Святу правду гварите, куме Софроне, наш вйт Осиф барз мудрий чловек, дай му Боже за то здоровя. Но, нам обом глупоты не бракує.

– Йой, не бракує – признав Софрон.

Гудак Микита в небі

Недавно вмер Микита Шома. Як кождий циган на Лемківщині, Микита быв добрым музыкантам и ковалем. Такого гудака не было на цілу околицю. Знали лемкы Микиту по обоих сторонах Карпат, де грав на весілях и музиках. Микита не лем грав, але и съпівав. Голос мав добрий, а тых наших съпіванок знов без ліку. Знав тіж съпіванкы словацкы и польськы, но и свои, циганськы, а як врізвав чардаша, то ноги самы рвали ся до танцю. Бо Микита як мав шіст років, то юж грав, бо його

няньо Афтан тіж быв коваль и гудак.

Микытга вродив ся ищи за Франц Йозефа, то так як то циган, зачав бідувати за того монархы яко малий хлопец. Бідував тіж за паньской Польщы, а за окупациі мало не пропав в концентрацыйнім лагрі. По війні была біда, и тіж бідував, бо юж так до той біды привык, же му было вшытко єдно. Жыв так собі в біді Микытга дост довго, але же кождий з нас мусит колиси вмерти, так и він гмер. Родина дала Микыті до труны його стары гушлі. А, же Микытга ту на земли, заслужыв собі на царство небесне, так зорвав ся зараз по погребі, вхопив гушлі и поспішыв просто до неба. Не знам як довго ишов, але хыбаль дост довго, бо то было все під гору, а Микытга юж быв не молодий. По дорозі трафив на якысы таблиці, такы як то сут при дорогах. Але, же Микытга чытати не знав, то не звертав на них увагы, лем поспішыв дале. Аж раз, засвистало – загучало штоси, и з вельком скорістю перелетіло му над головом. Быв то якысий штучний сателіта, або америцкій або рускій – подумав Микытга, бо юж ся зорентував, же таблиці остерігали, жебы уважати на сателіты и ракеты.

– Псякіст, треба уважати, як на улици в Кросыні або в Криници. А ту зас зашуміло, и надлетіла величезна ракета, а в ній през шыбы видно было двох люди; єден блондин, а другий чорний, смаглявий – подібний до Сивакового Феца.

– Бійте ся Бога, циган в космосі? До чого то дішло – подумав перенятый Микытга. Але оказалось ся, же то не быв Сиваків Фецьо, лем космонавта з Кубы. Но, Микыту то не інтересувало, приспішыв кроку, жебы як найскорше минути тоту небезпечну стрефу. Коли Микытга дішов до небесной брамы, была темна ніч, а брама замкнена на глухо. Микытга, запукав деликатно, а же никто не отворяв, то зачав дуркати пястъом. За хвылю в брамі отворило ся мале віконце, в котрім Микытга дізрів розкудлачену голову розоспаного ангела.

– Но, и што ся так товчеш, як Марко по пеклі? Не можеш задзвонити як человек? Лем дуркаш, як пияк до корчмы – оздозвав ся нездоволений ангел. – Культуры не маш, ани за грош. Не

видиш, же ніч, и вшыткы сплят?

– Йой, пробачте, пане ангелику – одрюк стидливо Микита, алем не зневажав, же вы ту мате електрику, то и дзвінка єм ся не сподівав при брамі.

– А, ты думав, же в нас техніки и прогресу неє, што? Ех, ты! Видно жес темний и неокресаний.

– Выбачте, пане ангел, але може бысте мя впустили, бом барз змучений, я з землі пришов, Микита Шома, з Карпат.

– Преці виджу, жес з землі – гварит ангел, юж приемнійшым голосом. – Покаж препустку?

– Є, та я не мам ниякых документів.

Ангел пошкрябав ся по голові.

– Хоц быс мав документы, цигане, то и так не міг бым тя впустити. Я не мам ключи од брамы, я лем тримам варту. Ключы ма сам святий Петро, но він тепер спит.

– Але, може бы сте, пане ангеле го збудили, жебы мя пустили до середины, бо єм барз змучений и голоден.

– Што, ты глупий? – обрушыв ся ангел. – Як бым тепер збудив святого Петра, и перервав му сон, но то я бым мав за свое, йой та він бы мі уха обірвав. Ты го не знаш ищы. З нього добрий чловек, але як ся розгніват, то не дай Боже ся му наразити, такий нервус з нього.

Прецін він ищы на землі такий быв. Колиси, як шандаре римски пришли гарештувати Ісуса, то єден з них барз по хамски ся обносив. Зачав ся над Ісусом знущати, тот фашиста. Задає ся, же тот шандар, о імені Мальх, быв предком Мусолінього. Петра того хамське обношыня шандара так розгнівало, же схопив зза шафы стару козацку шаблю, и одрубав ухо тому хамови. Добре, же шабля затримала ся на желізных пагонах, бо бы му рамено одрубав. Правду повісти, то тот шандар, мав уха як річне теля, то и было што рубати.

А ты собі так одразу: збуд святого Петра, бо пришов раб Божий, циган Микита з Карпат! И думаши, же од разу тя впустят, што? Ту, братку, ест небо, ту маме порядок и дисципліну. Я раніцько зголошу, жес пришов, поглядаме в реєстрах, там ест вшытко о тобі, йота в йоту записане, што и як. А як спрвдиме, то

тovды буде видно, чи ты заслужыў собі на небо, чи ніт. А, як ся окаже, жес не заслужыў, то за обшывку и вон одтале.

– Но, якбы, дайме на то, мя не приняли, но, та де я ся товды подію? – звідав ся стурбуваний Микыта.

– То хыбалъ мусів быс піти товды до чистелища – одповів ангел.

– Є, кед я православний, мы жадного чистелища не узнаєме.

– Ага, но то в такім разі, лем просто до пекла, бо іншого выходу неє. Але – майме надію, не буде так зълі – доповів ангел. Но, сяд сой там на лавочку при брамці и зачекай, до рана недалеко, а я ищы ся здримлю.

Ангел зівнув, отворив шыроко гамбу, аж му щенка затріщала. – Добруніч, повів, и замкнув віконце.

– Добруніч, добруніч – одрюк Микыта, и сів на лавочку. Гушлі положыў побіч себе, погребав в кышенях, витяг мішок з дутаном, и закурив собі.

Навет добрий хлопчысько з того ангела, такий бесідливий – повів сам до себе Микыта, и думав як то в тім небі буде. Но, хыбалъ го до пекла не выженут, бо и за што? За то, же ціле жыття тяжко робив и бідував? Но, дашто вкрало ся на грядках, даяку дыню, огурка або головку капусты, але хыбалъ такы глупоты не реестрували!

Так Микыта собі розмысьляв и курив. Йой, як тата ніч ся влече, ищы ани съліду дня. Як ту отупно, неє тепер ани з кым побесідувати. Пізрив на гушлі и взяв іх до рук. – Може собі заграм, так тихенько, скоре час зыйде – перелетіло по його голові. Легенько потягнув смыком по струнах, зажмурив очы и попльила лірична мелодия "Ой верше мій, верше", з початку тихотихіцько, потім штораз голоснійше.

Лем раз, знад брамы почув голосы:

– Ах, як крас грає, як чудово! – Аолетів голос. Микыта взрів в гору. Юж свитало. Над брамом дізрів головы кількох молодых ангелів. То они так голосно захоплювали ся його музиком.

– Грай, ищы грай – заоочували, а єден з них, наймолодший хыбаль, выперхнув понад брамом и присів перед Микытром. Голіцкій, лем в майтках.

– Заграй нам ищы – попросив, ты так гарді граш.

Микыта погладив ангелика по кучерявій головці.

– Добрі, дітино, заграм кед юж так просиш.

И заграв "Я до леса не піду". Ангеликови аж ся очи заіскрили зо втіхи. Микыта потім змінив на "Човен хытається серед води", а пак заграв "Там в горах Карпатах"...

Лем раз заскрготав ключ в брамі. Ангелик перхнув скоро в гору як дикій голуб. Решта ангелів з над брами тіж моментально пропала. Заскрипіли завісы и тяжка брама помалы ся отворила, а в ній став сам святий Петро – сивий, бородатий, в пікуванім шляфроку, приопасаний шовковым шнуром, а в руках тримав два великих ключи, звязаны ременем.

Микыта схопив ся з лавки, зняв з головы подертий каплюх, и рюк:

– Слава Ісусу!

– Навікы слава! – одрюк святий Петро. – Но вход, рабе Божий, Микыто. Виджу, жес з гушлями до неба ся выбрav. Но добрі. – Хвальте Господа на струнах и гушлях – як гварив наш старий Давид – доповів святий Петро.

На портиерні, якисий на чорно позбераний єзуїта, записав Микыту до грубой книги мельдунковой, и казав му ити до неба.

Боже, як там крас, ружны примішыня, які диваны на підлозі и на стінах, же ани в Певексі таких не найдете.

– Йой, як чудовно, як в небі! – крикнув Микыта.

– А ты думав, жес де? – засьміяв ся якисий святий, сліпий на єдно око.

И так Микыта замешкав в небі. Нарешті поводило му ся барз добрі. Исти было, што лем душа запрагла, а кавіор то можна было полным лжышами істи. Робити не казали, лем од часу до часу, треба было змовити молитву, або одсыпівати молебен до дакотрого з більших святих. А святих и підсвятих, было барз дуже. Микыта знов лем тых наших, и денекотрих ангелів. Мав

тіж там свое приміщення, штоси на взір гардероби. Міг собі сідити в себе, або ити до дакотрого з небесных клубів, де ся пробы хорів одбывали, концерты рецитациі, вшытко барз на високім рівні.

По пару тижнях, Микыті ся омерзло тото вшытко, так и не міг собі місця найти. Не хотів істи, ани кавйору, ани солодкой манни. Він бы волів кусок хліба вівсяного, або адзимкы з честком. Сідив маркотний в своім покоіку и курил, хоц в небі было заборонено. Але и дуган ся му юж кінчыў. Аж раз, Микыта не выtrzymав, зняв з клинця своі гушелькы смерековы, сів собі на порозі, и зачав грать: "Я сой циган, што нич не мам". За недовгий час окружыло го полно святих и ангелів.

– Грай, Микыто, грай! – заохочували.

А йому, лем того было треба. Як вріже чардаша з репертуару ПУНА, в обробці Юрія Цимборы, як потягне "Ой чорна я си, чорна" з репертуару Закарпатского державного ансамблю, в обробці М. Попенка, як заграт и заспіват "Корчмичку" з репертуару "Журавлів", в обробці Ярослава Полянского... А вшытки навколо пляскают и притупуют. Браво! Біс! – несло ся далеко. А Микыта грав и грав, а при тім и съпівав.

Од того часу в небі запанувала цілком інша атмосфера. Вшытки святы, підсвяты и ангелы повеселіли. Зберали ся в невелички групки по вшыткых закамарках неба, и украдком переспівували зачуты од Микыты пісні. Записували адже до нотовых зошытів. По короткім часі вшытки съпівали, и то не зълі. Мария Магдалена з сестром Мартом и святом Варваром, як заспівали "Не мелем, не мелем", то праві як сестры Байко. Або такы святы, Борис и Гліб. Барз файно ім выходили "Чорні очка, як терен" и "Ой Марічко, чичирі". Потім святій князь Александр Невскій, гардым тенором одсыпівав сольо "Косив Ясь конюшину", а святій князь Володимир Великій першорядним басом затягнув "Взяв би я бандуру", а пригryвав му на бандурі сам цар, Давид псальмопівець.

Так розваблене ціле небо за причиною Микытових съпіванок забывало, же треба ити на всеночне чи одспівати

акафіст. Небесны диригенты мали великий клопіт з пробами, бо трудно было денекотрых хористів познанти до світлиці. Аж ся о тім дізнали одповідні небесны власти и донесли головному адміністраторови неба, святому Петрови, жебы запровадив порядок.

Петронич никому не повів лем ся выбрav на інспекцію неба, тайно. Но, и тото што відів и почув, не могло ся му в голові помістити. Бо лем подумайте, же святий Миколай, Антоньо и Григорий сідят собі в раю під смоковницьом, и на цілий голос сypвают "Як ся козы розіграли", а Косма и Дамян, а з нима Дмитрий Солунський на три голосы выгігают "Била мене мати". Навет така поважна свята, як Княгиня Олга, заводит "Де сині горы, де горы Карпаты". А ту, ишы єден з архангеликів диригує цілом групом ангелів, котра ритмічно сypват "А калина не верба", а потім "Цілуvala бым ся, аж мі слина иде". Святий Петро, аж ся за голову вхопив. А на домір всього, идут, ведучы ся під руки, святы, Асафат Кунцевич и Андрій Боболя, и верещат на ціле горло "Теца, геца коло пеца, щеле мє пободло".

– О, Ісусе Христе! – закричав громовym голосом Петро. – Чи вы подуріли? Вон одтале!

Вшyтко моментально розлетіло ся и поховало по кутах перестражене, а Петро покликав до себе, до канцеляриї, Микyту и рече:

– Слухай, оглядний рабе Божий Микyто. Ты не можеш ту зостати, бо тото што през тебе ся в небі запровадило, то не до помысління. Таж то чиста революция! Псуєш мі святих и ангелів своіма сypівankами. Мушу тя з неба выгнати, и квіта!

Микyта підняв опущену голову и одрюк:

– Не треба, святий Петре, мя выганяти, я сой сам одтале піду.

– Як то, сам? – здивував ся Петро. А де ты хцеш ити?

– Як то, де? – гварит Микyта. – Там одкале єм пришов, на землю, на Лемковину, в Карпаты зелены.

– Як то, з неба?

– Ой з неба, святий Петре, прецін я там небо найду. Оно

кумів. А, же служба юж ся зачала, то Ничипір мусів чекати жебы попросити даяку газдяню и газду, котры бы ся згодили кумувати.

Так циган стояв, и чекав, а торбу з дітином повісив під дзвонами (в притворі). А треба повісти, же було то в зимі, и мороз быв такий, же аж цвякы в гонтах тріщали.

Під конец служби, пішов Ничипір до закристиї, и повідат священикови, же хоче окстити дітину, але же не ма ишы кумів.

– Но, та мы ту кумів найдеме – гварит пан отец, и зачынат ся разом з церківником приготовляти до хрещеня.

– А де дітина? – звідує ся священик, як юж нашли и хресных.

– А там, під дзвонами – одповів Ничипір, и пішов по дітину.

Але, же мороз быв сильний, то дітина в торбі замерзла. Як то пан отец гвідили, то ся барз знерували, и гварят:

– Йой, лайдаку, смот штос зробив, дітина замерзла на смерт! Жебы хоц была охрещена, то товды быв бы з ньой крас ангелик...

– Е, пане отче, ангелик як ангелик, але ковалъ або музикант то быв бы з него добрий.

Вартат знати чужу бесіду?

Як добрі знати ріжны бесіди – то гнес кождий тото rozуміє, бо люде іздят поза границі, як николи. Давнійше не іздили, бо не було можливости, ани не було за што. На таке могли собі позволити лем богачы. Же знайоміст чужой бесіды ся придавала – то можете ся переконати, як послухате той правдивой історії, котру вам хочу описати.

Было то перед війном, за часів санациі (тым разом не за Франц Йозефа). В селі С. жыв собі Штефан Циприк, мешкав в

маленькій хъїжці з женом Анном. Не мали ани коня, ани коровы, ани пацяте, лем єдну козу, а поля – ани пів морга. Бідували, бідували, але якоси жили. Штесьо, од часу до часу, дагде даякий гріш заробив, але рідко, бо роботы не было.

Єдного дня по полудни, обое – Штесьо з Анцьом, сідили при столі и полуднували, іли просто з желізняка осолены компері, без омасты, и попивали козячым молоком.

Входить до выжы якысий незнайомий чловек.

– Дай Боже, щестя – повів по лемківски.

– Дай Боже, витайте, што повісте, сідайте – одрюк Штесьо.

Хлоп сів на лавку и гварит:

– Знате што, виджу, же ту над вашом хъїжом росне дуже ліщыны, а я з того материялу роблю кошыкы и опалкы. Як быстремогли натяти и прирыхтувати фуру таких лісковых прутів, то я дав бы за то пят злотых.

– Но, то добрі – одповіла Анця – я там в тім лісику пасу козу, то при нагоді нарыхтую вам тых лісковых тыгочок.

Домовили ся, же на другий тыжден материяв на кошыкы и опалкы буде готовий. Анна през пару дни вытинала найгарщы просты ліскы, выносила и клала на скраю лісика, ишы діти сусідів ій помагали носити. Коли минув тыжден, и ліскы были приготуваны, "опалчар" приіхав худым, сивым конятком, запряженым до деревяного возика. Штесьо з Анцьом помогли му накласти верхуватий віз, ишы дали свій мотузок до привязаня, жебы тыгочки не падали з воза, бо свого мотуза ани ланцка не мав тот "опалчар". Кониско не міг витягнути, але якоси разом вихали віз на дорогу. Втowdy хлоп сягнув до кышені, жебы заплатити за ліскы, але нич з той кышені не виняв.

– Йой! – гварит – знате што, приятелю? Або єм гроши стратив, або дома забыв, але не бійте ся, я вам дам при нагоді.

Але Штесьо звідує ся:

– Выбачте, приятелю – з якого вы села?

– Е, та з П. – одповів хлоп.

– А як ся называете?

– Василь Гірняк.

– Но, добрі, і хайте з Богом.

Но, и поіхав, а Штесьо вернув до хыжы и записав цвяком на стіні назвиско "должника". Минуло дост дуже часу, але Василь Гірняк з села П. пятки сам не дав, ани никым не передав. Єдного разу, Штесьо выбрав ся до міста, а же то было далеко, то вишов з дому ищи за ночи. Дорога до міста вела як раз през село П., то Штесьо пригадав собі о тых пятьох золотых. – Ой, придали бы ся гнес барз тоты гроши – подумав и постановив зайти одобрати свою належніст. Было ищи темно и люде в селі спали, але як раз в єдні хыжы ся засьвітило. Штесьо гвошов на подвіря, хыжа была велика, стодола осібна, видно же мешкат ту заможний газда. Штесьо задуркав до двери и гвошов. Газда сідив на стільчику и ся обував.

– Дай Боже, добрий ден. Выбачте, але хтів єм ся звідати, де ту мешкат Василь Гірняк – гварит Штесьо.

– Е, та добрі сте трафили, бо то я так ся называм – одрюк газда.

– Ой, то не вы – одповів порушений Штесьо. – То інший Василь, бо де бы такій газда бавил ся з кошыками.

– Іншого Гірняка ту в селі неє, лем я – веде дале газда. Але о што вам ходит?

– Е, та нич, помылка. Будте здрави – и Штесьо хотів вийти з хыжы, але газда, юж обутий, застав му од двери.

– О, ніт, так не підете, повічте о што ходит, бо я виджу, же ту якыса нечыста справа, и хтоси ся підшыв під мое назвиско, бесідуйте правду.

Штесьо, рад–нерад, оповів як было.

– А, як він выглядав? – звідав ся газда.

– Но, такий середнього росту, не старий ищи, а твар має таку дзъобату, як по віспі – описав Штесьо.

– Ага! Юж знам, та то холера, Казімеж Масляк, з другого села гад, ошуст, так, так. Но, як го споткам, то буде мав за свое – крикнув газда. Потім выяснив Штесьови, де тот мешкат – зараз за селом П. в селі З. третя хыжа.

Штефан зашов до той хыжы; хыжа маленька, тута баба палит як раз в пецу.

– Дзень добри! – гварит Штесьо, чи ту міешкат Казімеж Масъляк?

– Так – одповіла баба – але нє ма го в дому, а о цо ходзі?

– Е, та як го нее – тонич, я му довжен пару злотых, але oddам як го стріну. Будте здравы. И зачав выходити.

– Гей! Зачекайць – баба вишла до сін и скричала:

– Казек! ходзь гав! ~

З поду по драбині зліз розоспаний чловек. Єдном руком підтримував на собі подерты пасічны гачы, другу подавав Штефанови до привітання. Як го познав, то скривив ся, якбы го зубы боліли, и гварит, але юж не по лемківски:

– Веще, те ласкі од вас – то ніц нє варталі, нє дарлі се добже, шкода было везьць до халупи.

– Можливе – одрюк Штесьо – але я глядав Василя Гірняка, бо за такого ес ся подавав, а ем нашов Казімежа Масъляка – гримнув дверми и пішов з хыжы.

Минуло може два рокы од того часу. Штефан Циприк ишов чогоси до шовтыса. Смотрит, а ту ниже кооперативы иде хлоп обвішений кошыками. Нич дивного, бо часто тоты "опалчаре" ходили зо своіма товарами по селах и продавали. Але Штесья застановило того, же як тот переходив коло нього, то чогоси натягнув шапку на очы и низко опустив голову, при тім заставляв ся кошыком. Штесьо призрів ся ліпше и зауважыў, же "опалчар" ма дзьобату твар.

– Гей! Чекай ле! Може бым купив кошык. О! То ты – Казімеж Масъляк, штос подавав ся за Василя Гірняка, и барз файні по нашему бесідуеш. Но чекай, тепер ся разрахуеме.

Штесьо выцдер колик з плота, але Казек не глупий быв чекати, аж го Штесьо коликом потягне. Шмарив звязаны мотузком кошыкы на дорогу, а сам погнав што силы в ногах в густы криякы, лем му босы пятты блискали. Гнав так скоро, же ани бы го псы не дігнали. А Штесьо двигнув з землі Масляковы кошыкы, котры потім разпродав сусідім. А хоц продав по нижші ціні, як продавали "опалчаре", и так одзыскав гроши з процентом, што му быв довжен Масъляк.

Добри знати чужу бесіду, але послугувати ся ньом в ошуканськім цілю – то не барз ся оплачат – так по тім выпадку філозофував помедже селянами, Штефан Циприк.

Байка о тім, як то хлопа теля зіло

Было то так давно, же ани стары люде того не памятают. Діяло ся то ту – в нашых горах Карпатах, на Лемківщині за часів панування цісарової Марії Терези. А было то так:

Жыв собі в єднім селі газда, котрий барз любив солодке молоко, а же мав пару коров, то и молока было під достатком, пив по кілька літор денно. Так любив того молоко, же не міг ся без нього нияк обйтися. Пив го скрыто, як никто не відів, навет втovды, коли быв великий піст, и коли люде постили од молока – чи то была Филипівка чи Петрівка. Но и нич дивного, же од того молока бріх му ріс штораз більший. Його жена, барз была не ласкова на то, а знаме, же бабы бріхатых хлопів не барз люблят, бо повідают, же хлоп з бріхом то до ничего, и часто му дорікала:

– Та, перестав быс юж раз тілко хлепати того молока, бо бріщыско ти росне, як быс быв тювний. Ищы даколи теля вродиш.

– Є там, глупоты плетеши, кто відів, жебы ся хлоп отелив – одповів газда.

– А, будеш відів, же до того дійде, як не перестанеш – повідат дале свое баба.

А хлоп дале собі молоко попиват. Но, ма ся розуміти, же од того не худне, лем ся робит штораз грубший, аж го того самого занепокоіло.

– Холера знає, що з того може бути, може стара правду бесідує, же єм тювний – медитує хлописко и маєт ся по брісі.

Раз пізном осіньом хлоп выбрал ся на ярмак, а же на ярмак было далеко, то вишив з хыжы на ден скорше. Так ішов собі наш газда не барз скоро, бо бріх му тяжків. Ішов дорогом през села, поля, аж зашов до великого ліса. Іде собі лісом, аж видит, же коло стежкы лежат скірні, и то цілком добры.

– Є, хтоси стратив, возму, придадут ся – подумав з втіхом хлописко.

Взяв іх, звязав мотузком уха при холявах, перевісив през палицю, зашмарив на плечы и поспішыв дале, бо юж зачало ся змеркати, бо ден осінний – короткий. Як вишив з ліса, то юж зробило ся темно і холодно. Якоси по темри дішов до села. Защов до першой з края хыжы де світило ся, и попросив газдів о нічліг. А, же трафив на добрых люди, то го приняли, дали вечеряти и постелили за пецом на соломі, жебы мав тепло, бо на дворі була студін.

По вечері хлоп змовив "Отченаш", шмарив коло себе торбу и найдены в лісі скірні, накрыв ся чугом, так скоро вснув зморений дорогом. Зас газда з газдьном пішли до стайні заздріти на корову, бо мала ся телити. Деси по півночы корова ся отелива, и юж телятко добре вылизала, то газда занюс го до хыжы, бо в стайні не было найтеплійше. Положкыв го за пец, побіч нашого бріхатого хлопа, жебы в теплі обісхло. А, же тот спав як забитий, то нич не чув, што ся коло него діє.

Обудив ся наш хлописко вчас рано, пртер очы, смотрит, и аж го затрясло: коло него на соломі лежыт маленьке теркасте телятко. Перестрашыв ся барз:

– Йой, чи то шляг не трафит? – подумав. – То я в ночы теля вродив, тфу! Але, як то ся стало, же єм ани не почув? То певно зато, же єм быв змучений и твердо спав. Правду моя стара бесідувала, же од того молока буду тювний, а я дурак єй не слухав. Ай Боже, Боже! Добрі хоц то – потішав ся – же єм ся дома не отелив, бо то бы быв съміх на ціле село. Треба втікати, коли ищы газдове не поставали.

А газдове спали міцно, бо пізно пішли спати. Хлоп зорвався з леговиска, в поспіху вхопив до рук торбу, чугу и керпід з онучами, по тихы отворив двері и погнав, аж ся за ним курило. Обув ся аж за селом, а о скірнях найденых в лісі, чисто забыв.

Коли газдыня и газда поставали, то зараз зауважыли, же іх гостя за пецом юж нее.

– Гм – гварит газда – певно ся спішыв, а не хотів нас будити. Ой, смотр ле стара, він нам скірні лишыв, и то цілком добры. Певно за нічліг. Може будут добры на мене.

Хотів приміряти, але нога не входить. Смотрит до середины, в холявы, а там сут ишы людски ногы.

А то было так. Якысий мандрівник ішов през ліс, напали го вовкы и зожерли цілого, лем ногы в скірнях з нього остали. А тот бріхатий хлоп іх нашов, взяв зо собом. Но, газда и газдыня о тім не знали, барз іх тот видок переразив.

– Видиш стара, што зме наростили? – йойкнув газда. – Внесли зме до хыжы тово холерне теля, положыли коло гостя, жебы обісхло, а оно, прокляте, як зме спали – хлопа зіло, лем скірні и голені в них остали. Бодай бы оно здохло! – закінчыв газда.

"Домінус вобіскум"

В єднім селі мешкав собі такий дост бідний жыд, Гершко Шлімер. Мав він пару моргів поля, тримав дві коровы, кілька індиків, парунадцет кур, пару кони, мав жену Фрадлю і купу діти. Може дахто ся звідати, нашто Гершкови було аж пару кони, як на його газдівці єден кін выстарчыв аж надто. А треба нам знати, же Гершко труднив ся фурманіньом, по гнешньому

то бы ся называло – транспорт товарів. На своїй газдівці, Гершко мало робив, хыбаль при важнійших роботах, таких як ораня, молочиня зерна, звізка снопів и сіна – решту робіт виконувала Франдля з дітворм, а Гершко запрігав свої коні до великого, довгого воза, і іхав в терен.

Гершків віз быв як вішитки возы, мав по боках драбинки, званы літорками и лозиновы півкішки, на переді воза было "сідло" – просто дощка положена в півперек воза, а на ній пачісний мішок з сіном, на котрім сідав Гершко і сіпав коні за конопляны повідкы (ліць), вимахував батогом і кричав "віо", "Фуе"! Гершко возив товар, переважно жыдім, але не лем, по при тім и сам кус гандлював. Іздив нераз далеко, з села до села, з ярмаку на ярмак, перевожав што лем му давали до перевожыня його побратимы-гандляре, а то яйця, куры, гуси, качки, телята, скоры и інше. Гершко праві николи не іхав на порожньо. Як завуз до міста товар скуплений на селі, то назад привозив товар до склепу, корчмы або "трафікы". А, же Гершко быв ретельным і барз уцтивым, то йому можна было вішитко довірити, він николи не підвів никого. Якы были зарібкы Гершка? Трудно повісти, але хыбаль не высокы, бо достатку в нього не было видно.

Єдного дня Гершко встав раніцько, жебы накормити коні, бо мав іхати на ярмак. Входить до стайні, а ту кони неє, хтоси в ночы коні вкрав. Зайойчав бідний Гершко:

– Ай, вай,! – вей-мір! Фрадля! Юж по нашых конях! Вкрали злодіє, а бодай іх покрутило за моя кривда! – бідкав Гершко.

З хыжы вылетіла Фрадля, а за ньом понад пів тузіна жыденят, ружного віку и росту. Наробили крику, гармідеру, же аж сусіды поприлітували, цекавы што ся діє в Гершка Шмілера. А тот стояв перед стайнью и шарпав себе, то за бороду, то за пейсы, йойчав и заводив:

– Йой, люде, бійте ся Бога! Коні мі вкрали! Што я тепер нещасливий без них почну, без мої коники, як я буду ховати без зарібок тота купа мое баходрів!? – Сызы потекли Гершкови з очы, аж ся сусідім жаль зробило.

– Шкода Гершко – гварит єден. – Жыд, бо жыд, але нераз ліпший, як хоц котрий католик. За чым бы ся до него удати, то як годен помочы – николи не одмовит.

Село, в котрім жыв Гершко, было селом мішаным, хоц в більшості мешкали ту руснакы, але і поляків было близко четвертої частини. Крім того, мешкали три родины жыдівськы и пару циганьскых. В селі была церков и быв костел латинский. Так, коли Гершко з цілом своїм фамелійом ляментував, оплакуючи страту кони – сусіды, полякы и руснакы, розважали справу, як бы ту бідному Гершкови, буд што буд сусідови, даяк в біді помочы. Єдны глядали сълідів кіньскых, але, же то было сухо, так нич не нашли, други радили крадіж зголосити поліці, а потім помалы розышли ся, лишаючи нещасного Гершко непотішеным.

Але єден з дальших сусідів, поляк, барз побожний чоловек, котрий не раз и костельного заступував, пришов до Гершко и гварит:

– Знаш, што я бым ти радив? Воз и дай до костела на "мшу", жебы ся коні нашли.

– Ой, Фелікс, што ты плетеш – одрюк Гершко – прецін знаш, же я іншой віры, и што мі тата "омша" поможе? Якбы юж конечні давати, то чом не до церкви?

Але Фелікс спокійно выяснив Гершкови, же до церкви неє сенсу давати, бо руснакы не мають в себе таких святих як латинники, то єст святих специялістів, од ріжных проблемів. Ту зачав му виміняти, якій святий до чого єст придатний, яка його функція и в чім може помочы. Но, и Фелькови удало ся на конец переконати Гершко на тілько, же тот дав рињского на мшу до св. Антонього, жебы лем коні ся нашли.

Коли мша ся юж одправляла, то Гершко до костела не гвошов, лем стояв при дверях і слухав коли tot св. Антоній повідомит го, де сут його коники. Но, и не довго чекав. Втovды по костелах одправляли по латині, то Гершко и так нич не розумів, але як ксьондз засыпівав "Dominus vobiskum", товды Гершко аж підскочыв, и зараз полетів до війта. По дорозі

бесідував сам до себе: – Добрі жем дав на "омшу". Напевно св. Антек правду повів, а тот Доміно, то злодій не од гнес!

Ту треба вияснити, же в тім селі мешкав такий, що звався Якуб Доміно, котрий не быв од того, жебы часом дашто не вкрасти. И як Гершко почув з костела голос ксьондза "домінус вобіскум" – то зрозумів, же його коні сут в "Доміна на боіску". И як зашли з війтом до Доміна, то фактычно коні стояли в Доміновім боіску и жули конич. Доміна забрав шандар до гарешту, а Гершко одзыскав свої коні. Потім не раз повідав:

– О! Такому як св. Антек, то вартат, од часу до часу, шмарити пару грайцарів, бо він барз мі поміг.

Спрытний корчмар

Было то юж дост давно, ищи за часів Франца Йозефа, деси початком літа. Якым косив луку на Майдані. Было юж добрі по полуудни, як зауважыв, же од стороны Свіржової Руской, дорогом іхат віз запряжений в пару кони, а на возі повно бочок.
– Е! та то Хаім Циглер везе оковитку з горільні з Собньова. Коли Хаім підіхав ближе Якымовой луки, то Яким скричав:

– Гей! Хаім! Станле, што везеш, оковитку?

– Оковитку и пиво – а бо што? – одбуркнув корчмар.

– Знаш што, Хаім, ты мі продай кварту той палінки, але ту зараз на місци, бо ты, гаде, як ей довезеш до корчмы, то она юж не буде така, ты ей там добрі охрестиш водом з потічка. Так, так! Я тя знам добрі, який ты.

На то Хаім розложыв руки и гварит:

– Слухай, Якыме, як я ти можу ту зараз на місци продати

палінкы? Кед видиш, же не мам ани міркы, жебы одміряти, ани шлялха, жебы з бочки натягти до міркы, нич з того не буде.

Хаім цмокнув на коні и поіхав дале. Якым хвилю подумав, а потім косу і кузівку з дурбаком шмарив в криякы и полетів за Хаімом. Як го дігнав, то гварит:

– Ты мі мусиши продати такой як везеш, просто з бочки. Видиш, я кошыня лишыў, а иду з тобом аж до корчмы, я тя, гаде, допильную, жебыс не встыг воды доляти.

– Як лем хочеш, то ход, мі не залежыт – одрюк Хаім.

До корчмы было добре три кільометры, іхали помалы, бо дорога была выбоіста, а коли приіхали на місце, Хаім просто з бочки наляв Якымови кварту оковиткы, тот заплатив и задоволений вернув на Майдан и косив аж до вечера.

Деси за тыжден, Якым сідив з іншым газдами в Хаімовій корчмі, при фляшці палінки, и так ся хвалив:

– Знате што, хлопы, же ём змусив Хаіма продати мі оковиткы, такой доброй, не "кіщеной". Як вюз бочки з оковитком з Собньова, то я шмарив косу и аж з Майдану ишов ём з ним до корчмы, а він мусів мі од разу на дворі продати, таку не мішану з водом, просто з воза. Го, го! Добра была, міцна!

Хаім стояв за шынквасом, наливав палінку, пиво и арак, што лем собі хто жычыв, прислухував ся Якымові бесіді, а на конец гварит:

– Ноле, Якыме, не хваль ся так, не хваль, бо нее чым ся хвалити, бо преці, чи так чи сяк, я ти втovды той оковиткы з водом продав, лем же ты дурний, о тім не знаш.

– Што?! – зіжыв ся Якым – з яком водом? Преці ани на крок ём од воза не одышов, а ты наляв мі до фляшкы просто з бочки.

– То правда, же просто з бочки ём ти продав, лем же я на свою стару скричав, жебы мі принесла шалх и мірку квартову, и жебы до кварты вляла добру кватерку воды. Я бесідував до ней по жыдівски, так ты, Ялкыме, нич з того не розумів. Но, и потім до той воды, што была в кварті, доляв ём оковиткы и переляв до твойой фляшкы, но и так, чи ты того хтів, чи ніт, то

оковитка була змішана з водою. Лем тобі ся так здавало, же така "міцна".

Якъм, аж почервів зо стыду, же Хаім го так вырыхтував, поскрябав ся по голові и закляв по свому:

– А жебы тя, гаде, ошуканче, Бог доконав, аж тя доконав!

Іншым разом нанашко Осиф, коли пришов з войска на урляп, ишов собі горі селом, посвистував якысого марша и побренкував шабельком, а юж вояк з нього быв парадний, но и не такий там простий, но саржа, цугсфірер! А же мав в кышени пару грайцарів, то зашов до Хаіма, же выше даякій півкватерок, а в корчмі сідила юж добре підпита, його хресна Пайза, котра, як го взріла, то закричала:

– О! Кого я виджу! Мій хресньяк Осиф, смотте ле, смотте! Який з нього красний воячок! Ход, сідай ту коло своєї нанашки, а ты, Хаім, давай ту зараз півкварты, але доброй! Бо хочу ся напити зо своїм хресньяком. Хаім подав фляшку.

– Чекай, най скоштую чи добра – гварит Пайза, и взяла собі кус до погарика, скоштувала, скривила ся и як скричыт на Хаіма:

– Ты, псякров! Якой єс дав палінки? Гварилам ти, дай доброй, бо хочу доброй выпити з тым моім воячком.

Хаімнич ся не одозвав, лем взяв зо стола фляшку, пішов за шынквас, одляв з ньой кус палінки до міркы, а в то місце доляв до фляшки води и принюс Пайзі. Она зараз скоштувала и гварит:

О, тата добра! Чом жес, гаде, такой одраз не дав?

Але нанашко Осиф відів, як Хаім воды доливав, то моргнув на нього и пригрозив му пальцом. Хаім зрозумів, и коли Пайза обернула ся в другу сторону, поставив перед Осифом погарик з добром оковитком, а тот з водою підсунув Пайзі.

Такий то спрятний быв наш корчмар, Хаім Циглер.

Одмінник

Было то барз давно, ищы за австрийских часів. Я того не тямлю, але жыют ищы стары люде, што памятают, и од них я чув, з оповіданя.

В єднім селі в Горлицькому, а може в Грибівському повіті (за Австрії Грибів быв місточком повітовым) жыло собі двох хлопців, ровесників. Разом пасли уці и коровы, хоц часто не своі, бо оба походили з бідных родин. Як підросли – разом парібчыли. Єдного звали Микытта, другого – Софрон. Были добрыма приятелями. Рокы минаяли, но і Микытта оженив ся з Парасьом Филипишьном. Софрон, як добрый приятель, быв за дружбу на тым весілю. И як то в съпіванці: "Весіля ся кінчыт, біда ся зачынат", так и в Микыты по весілю біды не бракувало, бо бідняк оженив ся з біднячком. Хоц Парася дівка была шумна и робітна, але што з роботы, як в хыжы біда. Филипиха мала хыжу, и стаенка была, лем же в стайні не было нич крім пару кур и гусок. Микытта тіж віна жадного до той спільнай газдівки не внюс, бо нич не мав. Дома лишыли ся дві сестры и брат, з єдном лем коровом.

На Филипишыній газдівці дале бідували без худобы. Але в нецілій рік по весілю, дав Бог Парасі и Микыті дітину. Треба было охрестити малу Пайзю. Софрон быв адже за кума. Пінязі, зароблены в лісі при рубаню сягів, Микытта занюс до Шмуля, котрий дав му на кстини пытлюваной муки на перогы, но і найважнійше – палінкы три горці, кварту араку и бочку пива. Но, бо якже першій дітині не зробити порядних кстин? Люде бы такого николи не выбачыли.

По кстинах Микытта подумав, же треба, жебы в хыжы была хоц вжышя молока, бо о кеселиці и варянці, Парася не

буде мала чым маленьку Пайзу кормити. Пішов Микытга на друге село и купив козу за пару риньских, припровадив єй до стайні і гварит Парасі, же добра коза, ліпша як кепска корова. Парася не барз была рада, воліла бы корову, бо корова то юж газдівска худоба. А коза? То лем таке для бідняків. Але што было робити? На корову не стати, ани выживити єй неє чым, а коза, як коза – піде по кряках, ту скубне траву, там огрызе тернину – и сыта. Так и Микыті, коза ся пасла на завезьлю за потоком, а як пригнали єй з пасвиска, то Парася ишы за драбину шмарила, то травы, которую нажала на меджы, то листя з карпели, и коза файні выглядала, была біла, без рогів, покрыта довгом серстю, но и молока давала, більше як кварту нараз. Мали кус того молока и для дітины, и собі часом.

Незадовго, Софрон тіж ся оженив, але жену нашов собі далеко, аж деси на пятім селі. Лем, же Софрон ліпше трафив, бо там было пару моргів ґрунту, хоц каменистого, неврожайного, але было. Была тіж хыжка, кониско, корова, ялівка и пару овечок в стайні. И так то колишні приятелі, жили далеко од себе, рідко єден другого відів, кождий мав на голові дост свого клопоту, и нич в тім дивного, же одвикили од себе.

Гварят, же од прибытку голова не болит, но а в Микыты річ ся мала іначе. Микытга купив єдну козу. Восени, треба было запровадити єй до цапа, но а на яр, юж бігало коло хыжы двое маленьких козенят. Бо з козами так юж ест, же найперше єдна, потім двое и не спостережете ся, як коло вас підскакує ціле стадко потішных козенят. А влізе того, и на дах, як стріха низко, и в хыжы на пец выскочыт, а в саді вшыткы деревця поогрызат того "чортове насіння". В Микыты было юж шіст дородних кіз и єден цап, котрий мав для себе тот цілий козачий гарем.

Єдного осінного дня Параска гварит Микыті:

– Занш што, старий? Зараз ест ярмак в містечку. Три козы молоды, лишьме собі, а тоты три стары и цапа запровад на продай, бо не буде іх чым през зиму кормити. Продаш, то продаш, а як ніт, трудно, приведеш назад. На другий тыжден буде ярмак де інде, та підеш зас. – Лем єдно ти повідам, и то

собі запамятай: козы козами, але того цаписка жебыс не мі не вью назад до хыжы, не хочу го, гада смердячого, відіти. И не привод го, хоц быс мав за дармо лишыти на торговици.

Вчас рано Микытага встав, повязав мотузком три козы и цапа, и выбрав ся на ярмак. Параска выправила з ним и Пайзю, котра мала юж шіст років, жебы заганяла козы прутом, як бы не хотіли ити за Микытом. Пайзя была гардым дівчатком, дост высока, як на свои роки. А спрытна! На найвекшу грушку чи черешню вылізла, коли треба было нарвати овочів. Недармо росла на козлячім молоці.

Припровадив Микытага козы и цапа на торговицу, привязав іх до поручате, и хоц козы были гарды, гривясты, світили чистом серстю, купців не было, бо в тім дни быв кепскій ярмак. Пайзя стояла коло кіз, а Микытага ходив по торговици смутний, же не є купця на його "товар". Памятав слова параскы, жебы цапа не сьмів до хыжы припроводжати. Парасці ліпше ся не спротивляти – Микытага знов о тім. Юж было дост пізно и Микытага стратив гет надію, же дашто продаст. Аж ту смотрит, а ту иде гу ньому кум Софрон. Привитали ся оба сердечно, и Микытага ся звідав:

– Што купуєте, куме Софрон?

– Є – гварит Софрон – хочу даку козиско купити, лем жебы была дійна, бо знате, корова и ялівка тювны обі, а ест двое дітиск, то молока бы ся капинка придала.

– Йой, та добре сте трафили, куме Софрон. Я мам ту три козы, добры, дійны – втішув ся Микытага . – Выберте сой, котру хотите.

Пішли до поручате, но и по короткім торзі, Софрон купив одну козу, за три и пів рињского.

– А то ваше дівча? – звідує ся Софрон.

– Є, та мое, Пайзя – одповів не без думы Микытага. – Поцілуй Пайзю, в руку нанашка.

Пайзя вхопила тверду, жылясту руку Софрана и послушні выповнила нянів приказ.

– Гарде дівча, а яка юж велика! Недавно на кстинах зме ся гостили, а ты юж така выроснена. – Софрон погладив Пайзю по

білій головці. – Маш ту шустку на цукерки – и дав ій десят грайцарів.

– Ой, не треба давати гроши – рюк Микыта. – Но, взялас од нанашка пінязі, то подякуй гарді.

Дівча скоро повіло "Боже заплат", и стиснуло в жмени монету. – "Здорова росний", одповів Софрон, и привязав куплену козу до плота коло корчмы, што стояла на краю торговиці, и запропонував:

– Но, куме Микыто, ходме дашто выпити.

В корчмі при столах сідило полно хлопів. Іншы стояли при шынквасі, за котрым урядував худий Мошко и його брат Лейба.

– Мошку – скричав Софрон – дай нам пів кварти, але міцной и два гаренты, але не крупнякы, лем млічакы.

Внет зявили ся на столі два велькы следзі, хліб и фляшка з палінком. Кумове пили, закусували и згадували давны часы. Потім, Микыта казав кумови принести ишы два півкватеркы палінкы и дві шклянкы пива. Пайзя тымчасом стоіт в корчмі при дверях, позерат на козы и тримат в жмени шустку од нанашка. Зане ей вартіст, але не купит собі цукерків, хоц смак ма великий на них. На полици за шынквасом стоят слоікы, а в них такы великы цукеркы – довгы, кольоровы, званы "паличкамі", "кобичкамі", и такы цукеркы, як сверблики, аж слина тече – лем по грайцарі за ёден, але шкода, за тоту шустку купит собі в Шмуля, по три грайцарі за метер, крас червену або ружову басанунку до волося, а решту даст мамі. Микыта позерат на Пайзю, а же жаль ся му ей зробило, же так стоіт коло двери змерзнена, встав и кличе ей до шынквасу, каже Мошкови дати ій великого прецля з маком и горнятко чаю, потім нахылят ся и шепчэ.

– Пайзю, воз цапа и привяж го там, де стоіт тепер нанашкова коза, а козу привяж там, де стоіт цап.

Пайзя зрозуміла, и зробила, як няньо приказали.

Юж робило ся темно, коли кумове добрі підхмелены, встали од стола и вышли з корчмы.

– Але зме ся засідили – бідкат ся Софрон. – Но то будте здорови, куме, поздравте там куму Парасю! – крикнув іщи, одвязав "свою козу" од плота и поспішув до свого села, а Микыта з козами зас до свого.

Параска была задоволена, же Микыта цапа ся позбыв, але Микыта нич ій не гварив, же ошукав кума.

Рано, Параска пішла на другий конец села, до своєї тети помочы капусту краяти (тovды шатковниц не было и сікло ся ножами). Але закля пішла, наказала Микыті:

Но, старий, я иду, верну аж вечером, а ты бер ся за молочыня оркішу, бо го на полі мышы зідят.

Микыта выметав з поду копу оркішу, клав по пару снопів на боіско, и бив ціпами, аж ся курило. Пайзя помогала няньови, підмітала березовом мітлом зерно од воріт, одганяла куры, котры пхали ся до розкраданя оркішу, а то зас брала деревяны вилки и вытрясала солому, жебы в ній ани єдно зеренце не остало.

А, што ся діяло в Софронові хыжы попереднього вечера? Як згадав ём, Софрон спішув ся домів, жебы як найскорше зайти, и не зауважыв, же Микыта підмінів му козу на цапа. Коли зашов юж на подвір'я, то зараз запровадив цапа до стайні, привязав го до жолоба, гвошов до хыжы, и од порога кричыт:

– Но, Насто! Купив ём козу, добру дійку, лем иди зараз ёй выдоіти, бо недоена цілий ден, то попружава.

– Є, та добрі – гварит Наста – здою и переварю молоко, то буде дітьом до галушок на вечерю.

Наста взяла дійник и пішла до стайні. За хвилю кричыт:

– Софрон, поле гев, скоро!

– Што ся стало? – насторожно звідав ся Софрон, коли входив до стайні.

– Што ся стало? Ищи ся звідуеш, старий бортаку?! Та смотр, штос привюю! Цаписка!

– Та дежбы – чудує ся Софрон и зачынат терезбіти. – Та то преці кум мі продав, то неможливе!

– Неможливе? То посмотр! Чорт бы тя взяв и з такым

кумом! Ид заран до нього, най вимінит, або пінязі oddаст, а выпаскуд го, як свиню!

– Юж я му повім, што о нім думам – одрюк Софрон и пішов спати. Але не давала му спокою мысель, як то кум міг го так паскудні ошукати.

Было юж добрі коло полудня. Микыта одгорнув в боіску зерно, котре вимолотив, на боіско клав свіжы снопы оркішу и позерав на Кычера. А долов Кычером, гнав до села кум Софрон, лем чуга на нім перхала. На мотузі тягав за собом цапа.

– Пайзьо – повів до дівчате – як нанашко гвойдут до хыжы, ты скоро заміняй цапа на козу. Потім взяв до рук ціпы и спокійно молотив оркіш.

Софрон пришов до подвірця. Цаписко почув свое обыйстя, замекочав, и козы зачали ся му зо стайні одзывасти. Софрон привязав цапа до плота, сам полетів до боіска одкале долітував голос ціп.

– Дай Боже, щестя!

– Дай Боже! – одповів Микыта. – А што вас, куме, ту гнес пригнало?

Софрон аж посинів зо злости.

– Іщи ся звідуете?! Вы знаєте добрі! То так робит кум з кумом?

Микыта выпріщыв очы, удає здивленого и повідат:

– Не знам, о што вам куме ходит, але ходме до хыжы, в боіску не будеме бесідувати. Видите, же ту и дітина на таке ся призерат. Пайзю, попідмітай зерно!

Але Пайзі не до підмітування было. Як лем няньо и нанашко гвышли дохыж, шмарила мітлу, выпровадила зо стайні козу, привязала ёй до плота, а цапа, скоро загнала на місце козы.

– Сідайте, куме – гварит Микыта, як заперали за собом двері – сідайте, и повічте о што ходит?

– О што ходит?! Затряс ся Софрон. – Вы мі цапа взамін козы продали!

– Цапа? Заваруй Боже! – скричав Микыта. – Ходте, будете відіти, но ходте!

Вышли оба на подвіря, підышли до плота, Софрон очам не вірит, обзерат ся по скотині з кождої сторони, и помалы, як бы го штоси давило, рече:

– Є, та коза...

– Но, сами видите, же коза – гварит задоволений Микытга.

– Йой, выбачте, куме, же ём вас образив и неслушно посудив, але то моя стара того наробыла, я ій повідав, же коза, а онанич, лем же цап и цап. Псякіст, чи курячай съліпоты дістала – зачав з іншої бочкы Софрон. – Юж я ій дам, як верну домів.

– Дайте покій, куме, бабы вішлітки такы. Думате, же моя Параска інша? – лагодив Микытга.

Але Софронови нияко было, же так поневидні всів на кума. Закликав Пайзю, дав ій пінязі и послав єй, жебы "дашто" принесла од Шмуля. Дівча скоро вернуло з фляшком оковиты. Кумове наляли до погариків, выпили, закусили адзимком з козячом брындзьом. А же то была пізна осін, то и ден короткій. Зачало темніти, коли в фляшці показало ся дно. Софрон схопив ся, зашмарив чуту на рамена и зачав ся зберати домів. Микытга шепнув Пайзі, жебы цапа привязала зас до плота. Софрон з посыпіхом попрощав ся, вхопив мотузок и повлюк цапа домів.

До своій хыжы, Софрон пришов юж пізним вечером, и Наста цекава як хлопу пішло, звідала ся го:

– Но, и як? Вымінили ти на козу?

– А чого мали выміняти, як то коза была? Лем ём ся встыду про тя наів!

Пішла Наста до стайні, посмотрила на тоту "козу" и кричыт:

– Йой, та ты, холерний пияку, зас ес того самого смердячого цаписка привюв, што и вчера!

Засвітив Софрон літарню, пішов до стайні, обзерат, мацят:

– Є, та цап – шепче до ся. – Але, верабоже, там была коза – повідат поіритуваний.

– А може то даякій одмінник? – міркує Наста.

– Я, го ту зараз одміню! – заверещав Софрон. – Стара, дале ножа! Бог го скарав, юж я го більше не поведу до кума Микытги!

И зарізав цапа, але не быв переконаний, чи то быв цап, чи коза. В мясны дны, Наста по куску вынимала з діжки посолене мясо, варила козятину, котра смерділа цапятином. Перетоплений лій тіж залітував неприємным запахом. Ним смарував Софрон гребені до чесаня волни, и часом як руки потуріскали, або ноги ся попадали – то тіж помагало, як тым лойом раны посмарував.

Од того часу Софрон прирюк сой, же в його газдівці більше козяча нога не постане. И слова дотримав – аж до переселеня на Україну, никто в нього "козячого насіння" не відів.

На службі

Деси по Йорданських святах заїхали перед нашу хыжу санями нанашко Тимко, розховзали коня, набрали з сань наруча сіна и шмарили коньови під пыск. Потім накрили го дерком, отрапали керпці зо сънігу і гвошли дохыж. Няньо сідили на стільци и зшывали кантар на коня, мама прали, а я сідив при столі и розскубував вовну.

- Дай Боже, щестя! – повіли нанашко.
- Дай Боже,! Витайте, куме, сідайте в нас.

Нанашко сіли при столі и зачали бесідувати о газдівці, о тім, чи пашы не бракне для худобы до яри, чи дуже гною зостало до вивезеня, и так інше.

По якысым часі, нанашко заздріли през видгляд на подвіря, де іх кін доідав сіно и гварят:

- Но, я ту сіджу, а вы ани ся не звідате, за чым ём пришов?
- Є, та кед сте пришли, то и сами повісте, по што – засьміяли ся няньо.
- Знате, по што, куме Якым? – Я ту пришов, жебы сте мі

годиш ся, чи ніт?

– Но, та піду – одповів єм, сам не знам чого.

– Но, то добрі – втішали ся нанашко. – А тепер повічте, куме Якым, кельо ся му буде належало до Нового року.

Няньо хвильку подумали и гварят:

– Дали бы сте му, трою одежду, то значыт, три леняны сорочки и троі пасічны ногавкы, єдну шапку, єдну пару керпци, єдну пару черевіків и тридцет пят золотых готівком.

Нанашко зас похилили голову, подумали и гварят:

– Знате што, куме Якым? Дам му трою одежду, шапку, керпци и черевікы, але тридцет пят золотых то за дуже. Дам двадцет пят, то буде дост.

Няньо опустили пятку, нанашко доложыли и остало на тридцетъох.

Мама звязали мі до старой хустки мої лашенята, взяв єм торбу зо школыма книжками и быв готови ити на службу. Не было часу застанавляти ся, што мя там чекат, бо мама повіли: "Но то идте з Богом" и нанашко навернули сані, сіли зме на них, и вйо!

– Я буду фурманив – гварю.

– А чи знаш фурманити? звідали ся нанашко и oddали мі вічки.

– Є, певно же знам, мы маме пару коні.

– Я тіж мам пару – одповіли нанашко. – Дома ёст ишы кобыла, гняда, жеребна, на яр буде мала гача.

– О, та добрі – втішыв єм ся – я барз люблю гачатка.

Одіхали зме юж кавалец од нашой хыжы. Віздрив єм ся. Наш Брысьо, привязаний при загаті, гавкав и рвав ся за мном. Зробило ся мі го жаль. Шкода рідной хыжы, шкода Брыся.

– А вы, нанашку, мате пса?

– Ніт, не мам. Ліпше паця тримати. То дармоід.

Не барз ся мі тото сподабало, бо псів єм любив. В нас было и по двох. Не бракло для них жертя, хоц пацята тіж зме ховали.

Заіхали зме на другий конец села. Нанашко взяли од мене

вічки и скрутили на подвіря.

– Но, юж зме дома – то ту – повіли.

Я николи не быв в теты. Хыжа довга, курна, віконця маленькы. Выпрягли зме коня. Заходжу до стайні. Зараз при дверях стояла гарда кобыла. Заіржала, коли почула, же нанашко провадят до стайні Карого. Окрім кони в сатйни стояли штырі коровы, ялівка и двое телят, в кучы дві свині.

– А уші, де мате? – звідую ся.

– Я, овец не тримам. Мы не мame так дуже пасвиска, як твій няньо. Нee де пасти.

– Є, – гварю – а одкаль берете сукно?

– А, сукно! На гуню і холошні купую. Но, ходме до хыжы.

– А кролі и голубы мате?

– Ніт, не мам. Голубы то добры але для астряба – закінчыв бесіду нанашко Тимко.

Гвошли зме до теплых сіни, де стояла стара скриная, два сусікы на зерно и млинец. На стіні вісіла упряж на коні, пила до різаня дерева, серпы, косы и іншы предметы.

Переступив ём высокій поріг. Велика ізба щіла чорна од дыму. На стінах пару почорнілых образів. Великий пец занимав праві єдину четверту ізбы. В єднім куті стояла постіль, на ній перина и три заголовкы, в другім, при вікні – великий старий стіл, а в третім, коло двери – малювана скриня на лахы. Близко притецка были двери, которы провадили до малой іздебкы. Як ём ся потім переконав, там была поліця, де стояло в горцях молоко и сметана, менша деревяна скриня и різблена яворова постіль, застелена перином и заголовками. Там спали, як было тепло, бо в іздебці не было пеца.

– Слава Ісусу Христу – повів ём несьміло, и став коло двери.

– Слава навікы – одповіли тета Ксеня.

Тета пряли лен. В завішеній на трагари колысці, спав осмомісячний Ваньо.

– Но, стара – гварят нанашко – привуз ём ти челядника.

– Но, та добрі, добрі – одповіли якоси без ентузiazму тета

и вытягли куділь зза пояса. – Под ближе Грицю, под, не ганьбя.

Підышов єм и поцілував тету в руку. Погладили мя по голові.

– Сяд сой, дам вам обом дашто істи.

– Я не голоден – гварю – недавно єм ів полуценок.

– И я не буду ів – повіли нанашко – бо там мя гостили кума Наста.

Коли деси за тижден, вертаючи зо школы, зашов єм домів и як ся ня звідали, як ся мі служыт, то одповів єм, же ліпше мі як дома, бо на початку мойой службы нич не казали робити. Але тото внет ся змінило. Зачали мі давати роботу, и то што ден то більше – а то дітину бавити, колисати, дров нанести и положыти на дручкы над пецом, жебы были сухы як попер, воды з потока нанести, гній вышмарити, худобу напоїти, съніг одметати зо стежкы до пролубы, коні вычесати, компери наскрептати, до половы або січки для коров карпели и бураків накраяти, січки з нанашком нарізати.

Найтяжче мі было в млинци молоти, бо хоц мі было єденадцет років и быв єм дост тугий хлопчысько, то кручиня млинцом найбарже мя мучыло. А ту треба было молоти не лем на хліб, але ищы на грис для пацят. Дома єм тіж часом молов, але то было рідко, бо нянько побудували на горбку за хыжом малий вітрак, то там ся мололо. Як быв слабий вітер, то вітрак не рушыў, бо мав малы и дост примітивны крыла, як и цілий його механізм. Але коли подуло ліпше, то молов и часом корыстали з нього тіж сусіде. Раз єм повідав нанашкови, жебы запрягли коня і повезли зерно до няня, там ся змелел, пошто крутити руками. Але Тимко лем ся скривили и одбуркнули:

– Єст свій млинец и то выстарчыт. Но, и ліпше ся змелел, як в якысім там вітраку.

Надышла весна. Зачали зме ярувати. Будили мя нанашко рано–раненько. Ішов єм до стайні, вымітував гній, чесав коні и коровы, напавав. Потім запрігали зме коні и ишли орати – нанашко провадили плуг, а я поганяв кінми. По заораню сіяли,

потім боронили, а я ходив по загонах з кошыком и зберав каміння, котре ся выборонило зо скыб.

Моі газдове пилнували, жебым на пачісны нагавкы чесно заробив. Роботом зачали мя дусити штораз більше. Дітину колысав ём втovды, як не було для мя іншой роботы. Но, коли була робота, котру я міг зробити, то тета колысали Ваня. Нанашко зачали мамрати, же за довго в школі сіджу, а то, же завчасу иду, а то зас за пізно вертам. Повідали, же юж штырі рокы ходжу до школы, то чытати и рахувати знам, аж за добрі, то пошто дальше тратити час, накладати на книжкы, зошыты, дерти керпці, бо прещі и так мудрійший не буду. Они, нанашко, ходили до школы лем дві зимы, и уважают, же того старчыт. Але я од школы не дав ся одгваригти, зрештом, родиче бы на то не позволили.

– Грицу, поле гев! – закликали мя нанашко єдного веснянього ранку (юж мя не звали Грицьом як на початку).

В стайні перед жолобом хвіяло ся на ногах гачатко.

– Йой! – закричав ём – яке крас. – Та коли ся ожеребила Гняда?

– Гы, вчера г вечер, видиш? А ты спав, такий з тебе газда, же не пильнуєш – докорювали мі нанашко.

– Дітхнув ём руком пышок гачате. Гладкий, як аксаміт. Рудава мягка серст. На челі біла цяпка.

– Коник? – звідую ся.

– Ага, коник. Будеш го пильнував?

– Буду, буду – втішыв ём ся.

И так ся зачало з тым гачатом. Цілыми днями, як лем одорвав ём ся од роботы, то лем з ним. Гача росло и было штоден гарще. Зберав ём ріжны кольоровы шматкы и ниткы, з которых робив ём для нього оздобы, ріжны кыгичкы и привязував ём му на карх. Гняда пасе ся на припоні, а оно цвалує коло ньой, а я за ним. Навчыв ём го пити коровяче молоко, хоц кобыла мала го чым кормити. "Цьо, цьо" – кличу, а оно летит за мном як песик.

Єдного разу, а было то деси по Русалях, нанашко приіхали з ярмаку. Быв ём втovды дома, бо як раз пригнав коровы з поля.

– Но, Грицу – гварят нанашко – по вечери возмеш коні и підеш з нима на ніч, пасти гын за Дебрю, під Зджар. Там піде и Ильків Петро, буде вас двох, не буде ся вам цло.

По вечери тета дали мі горнятко масла, змішаного зо сыром, прикритого хріновым листком. Разом з куском хліба вложыв єм го до торбы. Взяв стару з обірваным тороками чуту, котра осталася по Тимковім няню, сів на Карого, кобылу привязав до коня и гайда під Зджар. Гачатко летіло обік, часом оставало по заді або выбігало далеко вперед. І-га-га-га – іржала неспокійно Гняда, коли одбігало далеко. І-гі-гі-гі – одозвало ся тоненьким голосом гача.

Коли виїхав єм за Дебрю, на пасвиску застав єм юж Илькового Петра. Рзопалив юж оген. Його коні, Каштан и Сивий, пасли ся спутаны, а він сам лежав на дерці коло ватры и курив крадений вітцю дуган. Быв лем два роки старший од мене.

– Но – гварит Петро – попутай коні и принес з гущавини голузя на оген, бо я юж свое принюс.

Попутав єм коні, котры поскакали ближе Петровых, а гача задерло короткий хвіст и погнало за нима. Потім привлюк пару сухых конарів, котры Петро поламав на короткы дровна и домітував до огня. Постелив єм чуту и люг при ватрі. Так лежачы бесідували зме собі довго, а потім забрали ся до меринді и зіли вшытко што нам дали.

Ніч була тепла, місяц зышов и звізды ясно мерехтіли. Петро вснув перший, я доложыв до ватры дров и закручений в чуту, скоро вснув.

Обудило мя іржаня кони и тупот іх копыт. Зорвали зме ся на рівны ноги. Оген ледво ся тлів, небо на сході ясьніло. Было коло третьої над раном. Боже што ся діє. Коні хоц попутаны, форчут и скачут.

– Карий, Каштан – летиме до них з криком.

В тот момент штоси як тін перелетіло през пасвиско и зникло в ядлівцях.

– Вовк, вовк! – кричыме, и смотриме, же на траві лежыт мое гачатко з розорванным горлом. На орошену траву бухат горяча кров.

– О, Боже! Матко Боска! – заверещав єм – йой што мі тепер робити? Та нанашко мя забют!

Петро зблів и не вырюк слова.

– Йой, Петре што я мам робити?

– Нич не зробиши – одповів – але треба було більше дров до огня дати, як ватра добрі горит, вовк не приде. – Треба дати о тім знати газдови.

– Я не піду, они мя забют, ой Боже, Боже – боженкав єм довго.

– Перестан йойчати – позлостиив ся Петро. Остан ту, а я піду и повім, што ся стало.

Петро розпутав коні и погнав верхом як шалений до села.

Я остав сам. Кобыла хоц єм ей одганяв, перла до гачате, а я зо злістю окладав єм ей кыйом, бо не хотіла одыйти.

Сонце зачало сходити, як зза Дебрів показали ся нанашко Тимко з сусідом Ильком. Нанашко ишли скоро, були босы, нагавки мали підкоченые бо була роса. Підьшли до мертвого гачате.

– Видиш гаде, штос наробыв? Жебы тя Бог скарав, чорте проклятий, за мою худобу.

– Йой, Боже, Боже – розплакав єм ся на цілий голос, бо на нич інше не було мястати. На всякий випадок тримав єм ся з далека од нанашка. Нанашко хыбаль добрі знали, же мя не доженут, бо в ногах був єм барз пруткий.

Пообзерали оба з Ильком гача, перевернули го на другу сторону, штоси бесідували и кывали головами.

– Но нич, пропало – скричали нанашко – под, небій ся, маш ту кус адзимкы, стара ти дала бос хыбаль голоден.

Істи ся мі не хтіло, але був єм рад, же ся юж вшытко добрі скінчыло. Підьшов єм до нанашка, котрий заміст адзимкы, під гуньом мали короткій щабель з драбини. Вхопили мя за руку и давай молотити де попало.

– А ты гаде, ты гунцвоте сакраменцкій, то так єс допильнував?! А я ти за што даю жерти и плачу?! Ту тя на місци шляг' трафит за мою кривду – кричали нанашко, а щабля не

жалували, а я верещав якби з мя дахто скору здерав, аж сусід Ілько оддер мя од них.

– Ей, сусіде! – Юж дост того битя! Забєте чужу дітину, а гачате з нього не выбєте.

Як єм ся выцдер з нанашковых рук, то гнав єм плачучы, як заяц през поляну в гущавину до потока, потім полями домів, до рідної хыжы.

Няньо були дома, як гвошов єм дохылж, юж знали, же вовк мі гача загрыз, и од разу до мене:

– То як ес пилнував бетяре єден?! Бодай тя гостец поламав! – скрикнули и вхопили з клинце ремін, на котрім остріли голяк, и закля допав єм двери, вліпили мі пару раз.

Вылетів єм з хыжы, як вишмарений з процы. Мама як раз виганяли гуски на ріку.

– Чекай ты ледарю, чекай, достанеш – погрозили мі прутом, як бым іщы мало достав.

Боже милосерний, де мі ся подіти? Хоцбы втопити ся, але вода в ріці за мала – подумав єм. Сплаканий и голодний сідив в лозинах над ріком. Было коло полуудня. Люде в полі, бабы при комперях робили, зас хлопи зачынали косити коничы. Была субота. До школы єм не пішов, бо як было піти? А ту конец року шкільного за пару днів. Ішов єм ріком доло селом, аж єм вишов коло Шльомової корчмы. В Шльомы свято, бо субота, а я гвошов до середини и став при порозі. Стою и не бесідую.

– Но, што хочеш, Грицю, га? По штос пришов? – одозвався жыд. – Не знаш, же днес субота? Я нич не продаю.

– Та я нич не хотів, лем так пришов.

– А ты чом не в школі, як други школяре – звідує ся Шльомиха.

– Е, не пішов єм – бо мі вовк гача зажер, и барз мя нанашко били.

– Оповів єм о своїй біді и розплакав єм ся. Вытерав слезы брудными руками, лице замазане як в коминяря. Шльома и Шльомиха высухали мя уважні, пошварготали медже собом и дали мі булку.

– На, Грицю, ідж – рекла ласкаво Шльомиха – не плач погласкала мя по голові.

– Боже заплат – але я не голоден.

– А ів ты гнес дашто?

– Та ніт.

– Но лем ідж, бо од тых кыїв штос достав од нанашка, съгтий не будеш.

Грыз єм булку, а слезы ся мішали з кождым куском. Шльомиха підтягла мі догоры нагавку. На нозі были сині пруты по Тимковім щабли. На плечах, не было видно, бо хоронила мя чуга.

– Видиш – гварит Шльомиха до мужа – як він скатував хлопчыска? Бодай го! Но идий домів – повіла в мою сторону – я може вечером приду, або рано, та повім твому вітцю и матери, жебы не дали тя катувати, бо не ты забив жеребця, лем вовк.

– Йой, жебы він здох, што мі такої біды наробив.

Од Шльомы пішов єм на цминтар. Там было тихо и никто мя не відів. Ходив єм од креста до креста и чытав написы. Вішыткы были подібны: "Ту спочывае блаженнай памяти такий, або така, уроджений втowды або тепер, а помер в тім або тім році".

Зачало вечеріти. Голод тіж дав о собі знати, до Шльомы по другу булку не міг єм зайти, хоц може бы и дали. Пішов єм коло нашой хыжы на гряды. Была там цибуля, чеснок, копер, але тым ся человек не наіст. Морков была, але тоненька, як цвякы. Выбрал пару штук, вытер од глины и помаленькы грыз. Голоду не заспокоів.

Де ся тепер переспати. Старого сіна неє, а нове не кошене. Вліз на Максимову певницю покрыту соломом де было сухе букове листя. Закопав ся до листя и накрыв гуньком. Долго не міг заснути.

Коли єм ся обудив, пастухы гнали коровы на пасвиско. Была неділя, дзвін дзвонив на утреню, люде гурмом ишли до церкви. Пішов єм до ліса, але там не было нич што дало бы ся зісти. Помалы вернув єм ся зас до села. Нанашкова хыжка была

замкнена – пішли газдове до церкви. Але я знав як до середини гвойти. Од горячого пеца запахло ідлом. Одсунув дощку од челюсти, а там миска, полна присмаженых на маслі компери, в другій перогы, в рынці розтоплене масло. Зів зо два компери, помачав в маслі періг, йой, якій быв смачний. Потім зачав пхати перогы до пазухы, сховав ём з пят на потім, а были они велики, не такы як гнес. Лем раз чую, же хтоси иде. Скргіт ключа, нанашко вертают з церкви – де втікати? Скочыв ём на пец, з пеца на грядку – на дручкы, під саму повалу де сушыли ся дырва. Лежу и ани не дыхам. Отворили ся двері, а то не нанашко, лем тета з Ванцьом на руках. Потім надышли нанашко. Лежав ём ищи довго, аж ту раз, коли хотів ём ся поправити, дырва скотили ся разом зо мном на пец. Так лем остало втікати до сіни, а по драбині на під. Коли бы ём впів драбины, нанашко зімали мя за ноги.

– А ты гаде, ты злодію, жебы тя Матка Боска скарада! – верщали и окладали мя пястюм де попало.

– Ноле, Тимку – вылетіли з хыжы тета – та юж дай му покій!

– Но, гайда дохыж – крикнули и завлекли мя перед собом плачучого.

Потім казали ся вмыги, перебрати, и колысати Ванця.

По полуодні выгнав ём коровы на пасвиско. Тета дали мериндю, то поів ём сой до сыга, а коли під вечыр загнав ём коровы до стайні, зауважыв ём, же стежком од дороги идут ту моі нянько. Скора на мі стерпла. Боже, што зас тепер буде? З хыжы не даст ся юж втечы.

Нянько гвошли до хыжы енергічным кроком. Мали на собі леняны нагавкы, білу сорочку, синій лайбик, и чорний капелюх. На плечах мали зашмарену нову гуню.

– Дай Боже, добрий вечер – рекли и сіли, не витаючи газдів, на лавці. На мене, ани не посмотрили.

– Вітайте, куме, в нас – одповіли примилено тета и заметушыли ся по хыжы.

Тимко сіли коло стола. Лице мали не барз веселе, видно,

не барз были врадуваны з няньових одвидин, бо няньо были хлоп рослий, добрі збудуваний, зас Тимко низкій и кус бріхатий. Няньо могли собі з двома такыми Тимками порадити, хоц были гарді старшы.

Залегла прикра мовчанка. Няньо помалы напыхали дуган до файки, скресали саморобну запальнічку и закурили (Тимко не курив). Через хвилю потягли пару разів з файки, погладили чорны баусы, и зачали бесіду:

– Но, куме Тимку, пришов єм ся з вами розрахувати.

– Як то, розрахувати? За што? – одрекли Тимко.

– Ноле, не ріжте дурака! – піднесли голос няньо. – Вовк забив вам гача. Нибы вина од того гунцвота – кывнули головом в сторону кута, де я стояв як на терню. – Але чи вы, напримір, як бы сте сами пішли з кінми на ніч, и вснули, може інакше бы было, га? Хлопець, може зморений, вснув, а ту чорт вовка принюс. Так думам, же и вы бы сте не допильнували. Трудно, він быв з кінми, то найліпше вину зогнати на нього. Най буде, він винуватий. Так, я вам за гача заплачу. И то зараз. Кельо собі за нього рахуєте? Няньо виглягли з кышінки пульарис. – А він, – ту головом кывнули зас в мою сторону – най ся зберат и иде домів. Но, більше він по службах не буде, в мене єст што робити и што істи! А за тых, праві пят місяців, што вам помогав, янич не хочу. Обыйде ся без вашої заплаты. Мы не дзяди. Но, бесідуйте, кельо за того конника, бо я не ма коли ту час тратити.

О, Боже – подумав єм собі – якы тоты моі няньо добры. Мав єм охоту підыйти и обняти іх, алем не съмів.

– Йой, куме! Та чого таке бесідуете? – деликатно гварит нанашко. – Та чом ся зlostите? Пропало. Правда, крас было гачатко. Але трудно, каждого нещестя може споткати. Янич од вас за гача не хочу, Боже хрань!

– Ноле, куме Якым – одозвала ся тета Ксеня з плачом – та дежбы сте нам тепер хлопця заберали, кед нам потрібний? Деж мы літом dakого найдеме? А што люде повідят? Будут нас огваряти, же зме такы, же в нас нихто довго не загріє. Йой, Боже, Боже, такій встыд, на щле село. Деж бы сте нам таке

зробили? Та зме родина.

Няньо встали з лави и вдарили пястюм о стіл.

– Ага, вам буде ганьба! Лем о то ся вама розходит, так? А мі не встыд, же мою дітину збили сте, споневерали, аж мі Шльома, жыд, повідав якы синякы має! А вы преці християне! Гы? Іщы од мене дома достав пару ременів.

– Но, видите, куме – підхопив Тимко – же и вы втяли. А коли я єм відів того загрызене гача, то такій мя жаль зобрав, же сам єм не знов, што роблю.

Втovды и я не выгtrimav, и з плачом єм ся одозвав:

– А што? Думате, же мі не жаль гачатка? Барже як вам, бо я до нього привык. Сами знате, же єм го любив. Ходило за мном, як пес. А перед вами лем втікало, бо не раз сте го бичом потягли, же ся коло кобылы плянче.

– Стуль пыск, смаркачу – повіли няньо, и грізно посмогтили в мою сторону – не одзыvай ся коли старшы бесідуют. – То правда – звернули ся до Тимка – він коні так любит, як и псы.

– Є, та мы знаме – одозвали ся тета, и вyшли до коморы. За хвилю вернули з фляшком и погариком.

– Ноле, Тимку, налій – рекли тета – то ся вам буде ліпше бесідувало.

– Но, но, сховайте того – обрушили ся няньо – я ту не пришов на гостину.

– Йой, куме, та яка там гостина, та лем не гордте!

Тета подали на стіл хліб, масло, сыр и покроену солонину.

– Но, дай Боже здоровля, куме – рекли.

– Дай Боже, напийте ся здорови.

Тета выпили лем єден погарик.

– Она не може веце – рекли Тимко – бо ищы кормит малого грудми.

Погарик што кус ся наповняв, бесіда зyшла на тематы газдівки, сінокосів и яке зерно в тім році ся заказує. Тета наляли мі горня молока, посмарували хліб маслом.

– Но, под Грицю, вечеряти – просили тета.

– Я не хочу – одповів єм.

– Но, чом не идеш істи, га? – вмішали ся няньо. – Бо як здойму ремін...

Зараз єм ся взяв до іджыння, бо з няньом не було жартів.

Няньо з Тимком хыбаль юж мали кус в чубах. Хотіли конечні платити за гача, а нанашко зас повідали, же нигда в світі не взяли бы од кума, ани грайцара. А тета повіли, же ищы доложат полотна на єдны нагавкы, бо Грицьо (при няню зас був єм Грицьом) хлопец добрий и робітний.

Пішов єм спати. Вснув скоро, и твердо спав по тых пережыттях за остатні два дні. А они ся гостили деси до півночы. Не знам коли ся розышли, о чім дале бесідували, дост, же остав єм дале в нанашкы на службі и якоси єм выгтримав до Нового року. Барз мі зле не було, істи давали дост, робити іщы більше. Не минула мя жадна робота. През цілу осін, мусів єм разом з нанашком и нанятым парібком, молотити ціпами зерно на боіску. Тото маханя ціпами дало ся мі добрі вознакы.

На Новий рік тета впекли для мене кныш, а нанашко дали гроши, котры єм в них заробив. Взяв єм свій тлумачок з лашками и школину торбу, повів єм "Будте здрави" и, неозераючы ся, погнав єм домів. Ішло ся мі барз легко, хоц съніг був по коліна.

Од того часу більше по службах єм не ходив, ани нихто з нашой хыжы.

Прикра помылка

То было на "одзысканых землях", значыт ся, на выгнаню. Коли в 1956 році власт обняв товариш "Веслав" т.е. Гомулка, то од разу поліквідувано так тяжко організуваны "спулдзельні продукцийны" – званы колхозами. В єднім селі, де жило дост гарді лемків, по такім колхозі остали лем зруйнуваны забудованя,

кус попсутых рільничих машын и гардий фалат поля. А, же лемкы то нарід робітний, дбачий и шпарливий, то нехотів, жебы тово поколхозне "добро" ся змарніло. Так и постановлено тово загосподарувати, жебы з того быв даякій хосен. Но, та взяли и заложыли, згідно зо статутом в замін, т.зв. "Кулко рольніче". Выбрали "Зажонд" якого головом зостав Василь Заяц. Быв то хлоп мудрий, зарадний, но и кус вчений. Так по пару роках доброго газдуваня "Кулко" юж мало три тракторы маркы "Лянц бульдог", "Зетор" и "Урсус" – по правді не новы, але на ході, но и машины в можливім стані. Управляли зерно, лен и компері. Выпасали тіж худобу. Так, же и кредиты были юж давно сплачены, а на конті "Кулка" зобрала ся гарда сумка пінязи. И вшытко ишло барз добрі, аж ту деси в саму яр, шум ся зробив в селі, же в "Кулку" ширит ся злодійство, а было то так:

Тракториста Ваньо Лозиняк, вюз цимент з Ге-есу и хтоси три міхи вкрав, а за пару дни, тот сам Ваньо вюз в поле штучны навозы и тіж три міхи "зникли". Хто крав? Ваньо повідат, же не ма поняття хто міг взяти. Але хтоси за тово мусить одповісти. По перше Ваньо, бо недопильнував. Єст заряд, єст суд товариський, най децидуют, а и комісия ревізийна домагат ся справу выяснити.

Голова "Кулка", Заяц, зашов до члена товариского суду Петра Гопка, жебы того повідомити о справі. Петро як раз мішав заправу мулярську, до мурування якысой будовлі, на котру юж быв готовий фундамент.

– Дай Боже щесьця! – Петре, што будуєш курник чи гараж?
– звідав голова "Кулка".

– Витай Василю... ааа- кхы! – Петро кыхнув цілом гамбом пару раз. – Певно мі цименту напхало ся до носа – рюк. Та ся буде, може быти и єдно и друге. Авта на разі не мам, але може даколи и авто буде, а тепер мож ту тримати куры, або и пацята.
– А што там нового повіш Василю ? – звідав по привітаню.

– Но, хыбаль ес чув о ті крадежы в "Кулку"?

– Ага – чув ём, зас тот гад Лозиняк, а бодай го! – ту Петро зас кыхнув.

– Но, так, о нього иде – буде справа, а ты ся прирыхтуй,

будеш оскаржyтeльом, яко член суду – повів Василь.

– О, тото то я потрафлю – я му покажу! За наше спільне добро твердо буду стояв! – грізно одрюк Петро.

За пару дни в бюрі "кулька" зобрали ся праві вшyткы його члени. За столом в повазі сідив товариський суд, а попри дверях, з опущеном головом, оскаржений Ваньо Лозиняк. Зас "оскаржyтель" Петро Гопко, аж ся пінив, з таком злістю обвиняв Ваня.

– Як видите и чуete! – кричав Гопко – Лозиняк до вины ся не признає, а то він взяв, и навозы и цимент, жебы го так за гузицю потягнули!

Ту голова Заяц, звернув увагу Петрови, жебы бryдко ся не выражав, бо ту не стайння. Так и наш "прокурор" стих и приобіцяв поправу.

– Но, не годен єм стерпіти злодіїв, што наше спільне добро безкарні крадут – так, так! – продовжував Гопко. В понедільок азотняк, в пятницю цимент. – А магазинєр? – якбынич ся не стало, не алярмує!

Ту Гопко вдарив пястю в стіл. Бідний Ваньо, юж собі виобразив, же міліция веде го в кайданках до гарешту, де безплатно остріжут му його гарде кучеряве волося, и всадят на пару років. Але візвав ся член заряду, Гриц Ковалик, особа важна, бо технік-інсемінатор, и повів, же оскаржений має право до вypovidi и бороны. "Суд" ся прихылив до той пропозиції и дав Ваньови забрати голос. Ваньо гъвтнув слину и зачав бесідувати:

– Неправда, бо то не так было! – вишмарив з себе. – В понедільок мулярім на будову вуз єм не азотняк, лем цимент високо процентовий, по дорозі зашов єм домів зісти полуденок, и втowды хтоси мусів тоты три мішки взяти. А в пятницю, я вуз в поле, але не цимент, лем два міхи азотняку и мішок порошку азотокс, ци як му там – но, тото што ним стонку гамерицку трут... Но и зашов єм до склепу по цигарки, та лімоняды ся напити. Не довше єм быв в склепі як десят минут – верабоже, а тым часом, хтоси тоты міхи вкрав.

Обвиняючий Петро Гопко, аж побілів, коли почув слова Ваня.

– Як, як – в пятницю азотняк з азотоксом... в понедільок цимент!? – та чом ес тото до холеры перше не повів – загурчав Гопко.

"Суд" по нараді справу трактористы Ваня постановив одроочити. Най приде дахто з повіту, дорадит, буде видно што дале.

В ночы зачало гырміти, надышла буря и дойдж – ляло як фрас до самого рана. А як сонце зышло, то през село пішла чутка, же Петрови Гопкови гараж розвалило. Експерт з ПЗУ ствердив абторитетивно, же в заправі мулярскій заміст цименту быв азотняк з домішком азотоксу. Зас на Петровім огороді тепер нич не росне, бо тот піскуватий загін замінив ся, в бетонову "стометрівку", якбы по ній з десят років без перерви ганяли вшыткы олімпійськы спрінтеры. Вдарит лопатом або чеканом – іскри летят.

Як видно ту лем Петро Гопко завинив. Помылив міхы. Правдом тіж, же били міцно запорошены...

Сила слова

До єдного села на східній Україні, де було тіж пару лемківських родин переселеных там в 1945 році, приіхав лектор-атеїст, жебы люди освідомити, же релігія то лем "опюм для народа". Так найперше пішов до головы "Сіль-ради" довідати ся того, чи дуже ищы серед жытєлів села залишило ся того "релігійного опюму" – як сам гварив.

– Трудно повісти – одрюк голова. – Ведеме боротьбу, лекції читаме ім, бесідуєме з віруючима.

– А, в Бога, они ищы кус вірят? – звідує ся лектор.

– Переконанима атеїстами, то они напевно одраз не будут,

бо богато років перебивали в релігійному дурмані; того одраз не даст ся викоренити. Треба над нима ишы довго попрацювати. Але тоты дві бабы, Євдокія і Євка – найбільше побожны, они ту прибыли з Польщы, называют себе лемкынями. Я чув, что гнеска не были в церкви – то значыт, лекції роблять свое.

– Но, ничего – гварит лектор – запросиме тоты бабусі на гнесьню лекцию. Я научово з нима побесідую и здойму ім тогу затьму з очы.

Вечером в клубі повно люди. Пришли Євка з Євдокійом. Лектор виступив з великым натхніньем. Він оповів о сонечні системі, о вісьмках планетах, які до нього належат, як до них далеко и т. д. Як з рукава сышав цифрами, науковыми термінами и гіпотезами, о матерії и антиматерії. По трох годинах той лекції, вертают бабы домів. Євка гварит до Євдокії:

– Смотте, кумо, якій tot світ складний и чудовий – як оповідав tot пан. А повідают, же Бога неє! А хто то вільшко створив?

– Є, та лем Бог всемогучий – одрекла Євдокія. Добрі, же tot пан лектор нам тога выяснив. Най му Бог даст здоров'я.

О Боже! Та мы гнес не были в церкви! Боже прости нам грішным. Ходме тепер, бо зараз вечырня ся зачне.

Такій то быв дідо Іштван

Дідо Іштван походив з Лемківщины, з села Регетів, яке єст положене аж під самом словацком границю. Такы люде, як дідо Іштван, хыбаль гнес ся юж не родят. Быв то чловек чесний, ретельний, жычливий, учынний, а до того веселий, а и мудрий. Хоц він не зневаши писати, ани чытати, але не пошкодило, жебы выбрати го війтам, бо ту ходило о особу мудру,

розважну и справедливу, а дідо такій быв, а до писаня то мав писаря гмінного, а йому выстарчыла печатка, но и розум. А тілько то дідо настаростив ся на весілях! А то зато, бо знав вшыткі весільны церемоні, знав тіж, як и што повісти, чи то поважні, чи тіж жартом. А и засыпівати потрафив, же гей!

Я знав діда Іштвана ищы з перед війны, бо дідо, хоц быв добрым газдом, але знав ся кус на ветеринари. Як не було дома пильной роботы, втowdy дідо брав торбу зо своїма інструментами и ишов од села до села, як то в нас гварили – "по мішкуваню", попросту "чыстив" быцкы и веприкы, быв так званым "мішкарьом". Людьом так ся придавав, а и йому од часу до часу, даякий грайцар капнув, бо никому товды ся не переливало. Мои нянько не раз корыстали з услуг діда Іштвана ищы перед війном. В часі війни ніт, бо німці позаберали быцків, так же не було што мішкувати.

Так ся зложило, же в 1947 році, дідо Іштван быв переселений в тоту місцевіст, де мы попали, на Лігниччыну, и там разом зме якоси бідували. А, же там дідо не мав нич до роботы, бо газдував його сын, Илько Іштван, а и внуки юж були дорослы, то ходив собі по селах і чыстив веприкы, бо быцків там було мало.

Раз деси лікар повітовой ветеринари, доктор Червіньський "придибав" діда Іштвана при такім "чышцыню" і зауважыў, же робит то фахово, и же його знарядя сут чисты, и одповідат вшыткым вымогам. А, же пан доктор быв тіж чловеком мудрым і жычливым, так не то, жебы заборонив дідови того фаху (не мав позвоління), але написав на машыні таку посьвідку, же дідо має кваліфікаці, и має право до таких "операций". На посьвідку прибив дві печаткы і зложыў підпис.

Так собі наш дідо Іштван ходив по селах і зарібкував. Спочатку ходив помедже своіх люді, але як ся о нім довідали полякы, то тіж просили до себе, но и дідо мав часто заняття в своім "фаху", а и гріш при душы быв. Раз дідо "чыстив" цілу череду веприків в єдного поляка, здає ся, же в селі Кжечын Велькі, коло Любіна. Там натрафив на нього міліціянт, а же

дідо знову бесідувати лем по лемківски, так "грізний сторож права", хотів ся помстити на тім "українцу", и од разу до діда:

– Proszę pokazać zezwolenie.

Дідо спокійно виняв з пульсера красяні зложені засвідчыння, и подав міліціянтови. Тот сховав го до торбы и повів:

– Zabieram ten świgtek, a jutro zgłosicie się na komendę, tam zobaczymy czy oddać wam, czy nie.

А дідо на то:

– О ніт, я нигде не буду ходив, я лем напишу до того пана дохтора, што мі тово выписав, а він тот пан єст тепер ищы більшым паном як быв, бо він тепер єст в Вроцлаві воєвідським дохтором, і він часто през радіо бесідує, даючи ветеринарны порады. А, він юж си з вами порадит, так же вы мі тово съвідоцтво сами до хыжы принесете, ищы и будете просити жебым од вас взяв.

Міліціянт подумав хвильку и оддав документ дідови. Раз пришов дідо до повітової ради, в якысій справі, а же бесідував си лем по свому, так єден з урядників не выгристав и гварит:

– Dziadku! Nauczylibyście się po polsku mówić, bo tu jest Polska i polski urząd!

А дідо на то одповів спокійно:

Я знам о тім, але я юж старий и ся мі не оплатит вчыти по полски, але вы молодий ищы, так я вам раджу навчыйте ся вы по нашему, то ся вам може даколи приdatи.

Тота одповід барз розсымішыла других урядників.

А ищы перше, было то зараз по выселіню нас на Захід, было в селі якысе зображення, де якысий "прелегент" з повіту бесідував дуже на темат лемків-русинів (дідо не ужывав назвы "лемко", але "руsin" або "руsnak"), а бесідував так:

– Słuchajcie ludzie, wy nie jesteście żadni Rusini ani Łemki, wy jesteście Polacy! Bo przecież zawsze byliście w Polsce i nigdy nie mieliście ani swego państwa, ani swego króla!

На то встав дідо Іштван и гварит:

– Ой правду мате, пане! Так, так, не мали зме ани свого

паньства, ани короля, и зато тепер так бідуєме.

На сали вшыткы ся так сердечно розреготали, а пан урядник почервенів як бурак.

Гостинний Штефан

Цекаво, ци вы знате Штефана Гочка? Що, не знате? Йой, та його ту вшыткы знают! Бо Штефан Гочко, вам повім, такій фрайний чловек, же такого другого в селі и зо свічком не найдете. Барз приемний хлописко тот Штефан. Наприклад, ідете собі горі селом и спотыкате ся з ним. Повіст вам гречні "Дай Боже щесьця", пристане и зараз забесідує: Маш цигарі? Дай закурити! Як не мате, то Штефан ся на вас не образит, але іде дальше, витягне з кишені "популярного" и закурит сам.

Запросите, наприклад, Штефана на гостину, дайме на то на весіля, кстини, кermеш або іменины. Штефан никому николи не одомовит, Боже хранъ, бо в нього юж такій характер учынний, же приде, сяде, поіст собі порядні (любить мясиво), выше і закусит без специальнага нагваряня. Но, и на кождій гостині сідит до кінца, бо преці не вypadат перед кінцем выйти, преці бы ся ишы газдове образили.

Коли запросите Штефана на весіля, то він вам приде культурно, не пхат ся з презентами чи палінком. – Є буду ся пхав з презентами – повідат – жебы си ишы дахто подумав, же ся хочу підхлібити. Або палінку нести! На весіля? Таж то чыста глупота! Преця хто робит весіля, то палінкы має накуплено, кілько треба. То так як бым до студні, воду носив!

В себе, Штефан жадных гостин не робит, бо повідат, же го не стати на таке. Правда, Штефан оддавав дівку, але якоси так ся зложыло, же перед весільном погнівав ся з найближчом

родином. Но, так вишло якosi, и Штефанової вини ту неє. А, як ся gnівают, то преці на весіля іх не буде просив. Могли бы не прити, а товды што? Лем бы ся встыду наів. А коли близку родину не просив, то дальшу и сусідів тіж не випадало просити, бо в тот час, тота близчча родина бы ся образила – но, и што бы люде повіли! А и так Штефан в своїй хыжы весіля не спрavляв, бо было в свата, де Штефан барз гарді ся гостив, а и быв задоволений.

Наступного дня думав, же трудно, коли ся ма таку родину, з котром ся мусит перед весільом gnівати, прецін то не його, Штефанова вина, но ніт? Але то нич. Закля приде даяка гостина в родині, то Штефан перестане ся з нима gnівати. Він преці не такій паскудний чловек, жебы ся gnівати и gnівати.

Тамтого літа, раз перед полудньом, Штефан ходив од улия до улия, и смотрив як пчолы ся му ховают, бо Штефан має невелику пасіку. Отворяв кождий улий, и уважно обзерав чи дуже меду пчолы нагромадили. Меду было дост гарді. Штефан быв задоволений и калькулював собі, кілько то він в тім році може гроши взяти за мед. З розмышляня вyrvав го роверовий дзвонок. Коло фіртки стояв листонош. Но, не думайте, же принюс Штефанови "Наше Слово", Боже заваруй. Штефан то такій лемко, же го не інтересуют газеты, він нияких газет не преномерує. – То вильтко глупота, шкода гроша – повідат.

– Гей, Гочко, лист до вас! – крикнув листонош.

– До мене? – здивив ся Штефан.

Скоро зняв з головы пасічницкий капелюх и підлетів до листоноша. Тот подав му лист, сів на ровер и поіхав горі селом. Штефан скривив ся, бо лист быв крайовий. А він преці любит листы доставати з Гамерикы, но хоцбы з Канады, но такы, в которых шелестят зелены папірці з президентом Лінкольном, а ішы ліпше – з Гамільтоном. Товды Штефан одписує зараз, барз красыні дякує за поміч, и описує на ново, в якій то біді и нужді жые ту – в старім краю.

Штефан закурив "популярного" (тым разом свого) и роздер

коперту, опер ся о пліт и дост довго чытав. Пчолы приємно бренчали му над головом и зносили гроши до улиів. Скінчыв чытати и підышов до ганку, де сідила и скрептала компері на полуценок, його жена.

– Гей, Текльо! Чуеш? Петро Касичів зо Шльонска пише, впрашат ся до нас на гостину. Пише, же хоче хоц на два тыжні одорвати ся од задымленого міста и подыхати чистым повітром на рідній землі.

Текля посмогтила на мужа, скривила ся нібы до сміху, але нич не рекла, лем здвигнула плечами. Она знала добре, якій єй Штефан, же він іщы никого до себе не запросив.

– Но, што раменами рушаш? – гаркнув Штефан. – Ты знаш, же Петро Касич то не быле хто, а пан інжынер, а до того іщы родина. Правда, же далека, але як ем хыжу ставляв, то хто мі як не він, плян зробив, и помог материялы на будову здобыти? Як бы не він, та хто зна, ци хыжу до гнес бым выкінчыў. Штефан пошкрябав ся по голові и вюв дале:

– Но, не в тім річ, же він мі помог при будові хыжы, але річ в тім, же як буду ставляв стайню, то Петро, зас ся мі може придати. Зараз му одпишу и запрошу до нас. Так, так, зараз. – Смот ле Текльо, чи листонош не вертат, то го втримай, а я буду писав, най иде гнесеньном почтом.

Текля вигріщила очы. Може ся одмінив – подумала, але ся не одозвала ани єдним словом, дале скрептала компері.

Штефан гвошов до хыжы, выдер з зошыта картку, взяв перо, сів при столі, высунув бороду до переду і почав писати. А писав в такы слова:

Дорогий родаку и приятелю – Петре!

Лист ем од Тебе достав, за котрий красыні дякую. Пишеш, же хочеш до нас приїхати на урльоп. То приїжджає хоц на цілий місяц – барз з того будеме рады. Коло нас вшытко по старому. Сам знаш, як на селі бідуєме. Здоровля в мене кепске, дикы нам знищили компері і зерно до цна, но и в хыжы недостаток, бо все гроша бракує. Але то нич, приїжджає.

До нас, Петре, автобусы не доїжджают, бо дорога до

ничого. Потяг на стацію приходить вечером, а "таксі" не буде, бо то мала стація. Так будеш мусів дрішти пішком през ліс, пару кільометрів. Я бы тя пришов стрічати, але кін кулявий, а я негоден ити пішком, бо ня стрікло в крижах, и так болит, псякіст, же ледво коло хыжы ся плянчу. Добрі бы было, як быс там мав даякого знакомого полювача або лісника, жебы ти пожычыв фузию, бо в лісі ся вовків намножыло. Кузмів Ілько, незнам чи го знаш, но знаш – тот зза рікы, вертав домів вечером возом з ярмаку, то страх Боскій, як за ним вовкы гнали, щіла ватага. И догнали! Кониска зожерли, а Ілько щілу ніч на сосні пресідив. Добрі, же морозу не было, бо бы замерз на смерт.

Мы юж, з женом, тобі покій порыхтували. Будеш мав выгоду, але як быс міг достати того порошку, но як го там зовут, азотокс, то привез, бо гев нигде го неє, а без того бlyхы не дадут ти спати. Они юж до нас привыкли, а чужого, як приде, то атакуют якбы ся встекли. В зимі спав в нас Митро Кочерга, но знаш, тот што тепер на Україні, то бlyха му до уха вскочила, и мало хлоп не здурів, так товк головом. Динатурат и камфіну зме му до уха наливали, аж проклата здохла, а він неборачысько тепер на тото ухо щільком не чує. Але на друге чує добре.

Ага, моя свекра поздоровлят тя и барз рада з твого приїзду. Она хоц старенька, бо понад вісемдесят років, але барз рада собі побесідувати зо вчеными людми. Як быв в нас швагер од Щеціна, жены брат, Фецьо, то до пізнай ночы в каждый вечер бесідували. Коли вернув домів, то спав як забити сорок вісем годин, бо неміг бідачысько того одоспати.

А ищы, єдно. Ты певно не знаш, же мы маме тепер ищы єдного сынка, наймолодшого. Ромко му на імено. Тіж ся барз тішыт, же приде до нас уйко зо Шльонска, то будете разом ходити на грибы и яфыры. Лем жебыс му за дуже не дозволяв на жарты, бо то великий збыточник. Як в нас очував кум Василь, то тот бетяр, Ромко, вложыв му до постели жыву ящурку, которая кумови влізла до піжамы. Так ся неборачысько перестрашыў, бо думав, же то гад, же ищы до гнес ся загакує.

Но, але буду кінчыў, бо ём ся разписав задуже. Приїзджай як найскорше, дорогий Петре, ждеме на тя нетерпливо. Щыро тя поздоровлям и ціла моя фамелія. Твій приятель и родак – Штефан Гочко.

Незнам чи приіхав Петро до Штефана в гості. А як вы думате?

В УЙЧЫНЫ

З уйчыном Орином не відів ём ся хыбаль з десят років, бо все якоси так сходило, аж котрысого дня, сів ём до автобуса и поіхав.

Входжу на подвір'я, якоси пусто, але позрів ём в право, а в саді виджу уйчыну при сушарні овочів. Кругліт ся коло того пеца и "орудує" кочергом.

– Дай Боже, щестя, уйчын!

Одложыла кочергу и пізрила на мя.

– О, витай Василю!

Мало ся змінила за тых десят років. Здавало ся мі, же деси навет выросла, але то хыбаль зато, же кус схудла. Підышла, але ани ся не привітала, бо в руках тримала пригоршы грушок, які перед хвильом двигла зо землі.

– Но, як видиш – гварит – грушкы сушу, бо в місті овочы поничім. Вчера понеслам до міста два кошыкі, то ани ся нихто не звідав, том назад привлекла. А жебы то ішы здоровля было, як в люди, а ту впівперек пече як огњом, в боці коле як шпильом, и ніг не чую. Треба бы полежати, а думаши, єст коли? – То ту, то там, и нее коли ани в гору пізріти за тыма грушками, а бодай бы они на пняку высхли! А ту Оленины куры внет на голову влізут...

– А де, уйко? – звідую ся.

– Аджеж, я и гварю твому уйкови; воз и постинай до холеры тоты грушкы, або сам ся нима трап. Та де там! – Пішов деси, а ты бабо хоц на турое ся розорвий. А ту в боці болит, в голові стрікат и полежати бы треба, а ту неє коли, хоч сяд и плач! А ту ищы и тоты Оленины куры, а бодай они и выздыхали до єдной.

– А, деж вашы хлопці? – звідую ся, бо хочу змінити тему бесіды.

– Та оно, никому непотрібне, ни хлопцям, ни старому. А я цілий ден коло тых грушок, ани выпростувати плечы неє коли, а ту стрікат, та цмит, же аж в очах темніє. Ищы як єм была молодша, то якоси було, а тепер юж силы неє, а на базарі овочы поничім, нихто ся ани не звідат, вчера назад два кошы ледвом привлекла.

Уйчына бесідує и бесідує, а ту сонце завернуло юж к заходови и в брісі мі гурчыгт.

– Уйчын! – кричу, бо юж єм не выгравіровав. – А вы істи гнес дашто готовили?

– То ту, и в гору неє коли пізрити за тыма грушками, та жебы то були як сущы, але то всьо сама хробач, лем до рову выметати, а на базарі ани за дармо не хотят, два кошыкы мусілам назад двигати. – Гварю старому – ноле покроп синім каменьком (сірчан міди), то хробаків не буде, та де там – він все нема коли. А оно так в крижах ломле, а руки мліют.

– Но, а як вы, взагалі жыєте? – кричу голосно, бо юж єм гет втратив надію, не лем на обід, але и на вечерю.

– А ись! – Жебы вас шляг трафив! – Ту уйчына вхопила кусок цеглы и штурнула ньом під грушку медже куры. А ись! Куры розлетіли ся на всі стороны, але уйчына ищы дале метала за нима грудками землі. Ох-ху! – гварит задыхана – не дают холерны куры ани хвилі спокою. Я свої заперла, а Олена свої ніт, лем випустила, а сама повлекла ся деси помедже хыжы. А ту лем грушка впаде, а они як саранча, присядут и роздзюбуют. А ту мя впівперек так пече...

– Но, будте здорови, уйчын, бо мя остатній автобус лишыт. Десята років єм не быв в уйчыны...

Велия

В зимовий, морозовий ден, Митро высів з автобуса на засыніженім пристанку. Постояв хвилю, потім зашмарив торбу на ліве рамено и підпераючи ся палицьом, рушув перед себе дорогом што скручала до блиского му села. Приїхав з Заходу, з далекої Зеленогірщыны на свята Різдва Христового. Мав ту прецін ищи родину. Коли перешов деси півтора кільометра кругом дорогом, яка пняла ся штораз выше медже лісистыма, покрытыма снігом горами, то мороз зачав го юж добре щыпти в уха. Пристанув на хвилю, зняв шапку-ушанку, розвязав наушники и наложыв ей зас на голову, накрываючы добре уха. – Мороз як фрас! Можна уха одморозити – подумав, и рушув перед себе. Ішов помалы, на дорозі никого не встрічав, была неділя: лем раз переїхав трактор, але в противну сторону. Было добре по полудни, коли дішов на край свого рідного села. Затримав ся на хвилю, там де колиси стояла перша на краю села хыжа. Змучений, положыв торбу на дорогу, запняв до снігу палицю, вытягнув з кышені плаща папіросы и патычки, скресав и закурив, затігаючы ся розкішно острим дымом, посмотрив довкола по горах.

Сонце юж заходило, освітлены його лунами лісисты верхы, покрыты тепер снігом и інейом, виглядали як бы іх дахто обсыпав сріблом и кришталами. – Боже – подумав Митро – горы моі рідны, коханы верхы, кілько раз на вас смотрю, а насмотрити ся не можу, на тебе Старий Верху, на тебе Чершльо и Дебрю, и на тебе Високий Щобе. Кілько то раз перешов я вашы хырбеты своіма босыма ногами? Трудно зрахувати. – Ех, молодіст моя, де ты?

Як в калейдоскопі майнули перед його очами пережитя, дітиńство в ріднім селі, а потім війна, страшны роки окупациі и поневірки в т.зв. "бавдинсті", потім визволіня през Червенну Армію, до котрой вступив яко доброволець, разом зо своїма колегами, де по короткім перешколінню в Рабці, пішли на фронт. А там на фронті, на Чеській землі, деси під Оломунцем дістав двома осколками, єдним під ребро, другим в праву ногу. Потім дост довго лежав в шпитали. Коли з нього вишив, то війна юж ся закінчыла.

Вернув до рідного села, де застав вітцівску хыжу без вікон, з розваленым пециом, бо родина його виїхала далеко на Україну. Не поїхав за нима. Допровадив хыжу до порядку и замешкав в ній, жыв, бідував як лем міг. Зрештом, не він єден хапав ся ріжных робіт, де лем ся дало. За марны гроши робив в лісі при вырубі дерева, и при дорозі де копав ровы, возив каміня на тачках. Часом "скочув" по тихы за границю, на Словакы, жебы загандлювати и доробити пару центів. Лем, же втівды, ночами зачали приходити ріжни "візволителі". Єдны обіцяли, же буде Польща така, як за санациі, други, же буде якыса вільна Україна. Єдны рабували, други брали – што на єдно выходило. Митрови забрали сірий солдатскій шинель, скірні, шкарпеты – цілий фронтовий добыток. Зас тоты што приходили в ден, тамтых глядати и поборювати, то тіж никого по голові не гладили.

Надышов 1947 рік. На яр, Митро посадив загін комperi, посіяв пару загонів ріжного зерна, ярцю, оркішу, вівса и ярого жигта. Буде на початок – тішув ся. Весна того року чудова, крас росло вішитко, и зерна, и травы. Але єдного черв'якового дня пришло зо села вийти...

На заході, де ся нашов, не лем Митро, найперше робив в Пегеєрі, потім пішов до фабрики. Оженив ся, як юж му "стукло" сорок років. Мали єдну дітину, дівчатко. Олесю, але померла не дочекавши року. За недовго жена згинула трагічно. З того горя Митро так посивів, же знаємы го не познавали. Остав сам, мешканя замінив на мале, єднопокойове, але тепер для него старчало, аж надто. В фабриці Митра цінили, яко доброго и

сумлінного фахівця. Раз пропонували му функцію бригадира, але Митро одмовив. И так Митро став "рядовим" робітником. Перестрілена нога давала ся штораз більше вознаки, іздив и по курортах, а она з часом боліла штораз барже. На конець, по понад тридцятьох роках роботы, пішов на пенсію. Тепер має дос часу жебы одвиджати рідну Лемківщину.

– Но, але єм ся задумав – рюк сам до себе. – Мороз, ани довше не даст постояти. Сонце юж давно зашло. Митро зашмарив торбу на плечы и поспішув горі селом. Юж зачало ся змеркати, коли дійшов до отуленої загатом хыжы свого родака Василя. З хыжы никто го не відів, бо вікна були замерзне, лем з загаты вискочув великій кудлатий писико, гавкнув охрипло два раз, але перестав и зачав приязно вертіти хвостом.

– Ход ту, Бровку, ход, познав єс мя старий, га? – повів до пса Митро. Погладив по кудлатій голові задоволеного пса, и гвошов до сіни. Отріпуючи черевіки зо снігу, запукав до двері.

– Прошу – почув з кухні голос газдині.

– Дай Боже, шестя! – з радістю в голосі поздоровив Митро.

Газдinya Олена обернула ся од пеца и закричала:

– О! Митро! Витай в нас, як добре жес приіхав. – Вытерла руки о фартух и привитала ся. – Діти! Ходте видіти, хто до нас пришов!

З другої кімнати влетіла до кухні Васильова дітвора. Найстарша Анця, середуша Оля и наймолодший Петрусь.

– Уйко, уйко Митро! – всі троє зачали обнимати уйка.

– Лем мя не задусте – жартував Митро.

Юж Оля знімат з уйка плащ, а Анця наливат чай до горнята.

– О, ніт – гварит Митро – не буду ани пити, ани істи. Зачекам на вечерю, юж од сіни почув єм такы крас запахы, же аж слина тече – и пізврив на кухонну пłyту, де стояло повно горців, горняток, рынки и пательні, де ся варила и пекла всяка всячына.

– А, деж газда?

– Є, та в стайні худобу напават, він зараз гвойде.

Но и фактычно, за пару минут входит до хыжы Василь.

– Йой, кого я ту виджу! Витай в нас. – Обняв и обціував Митра. – А як ес приіхав? Таксівком?

– Де там, таксівки гнес дороги, бо то неділя, піше єм ишов од автобуса.

– Но знаш! – обрушыв ся Василь – ты хыбаль неповажний, та чом ес не дав знати, преці бым выхав по тя санями. Пара кони стоїт в стайні, дармо сіно жрут, а тот кулявий шкульгат тільки кільометри, а и торба не легка.

– Дай спокій, Василю – гварит Митро – я для приємности хотів ся перейти піше, посмітріти на красоту гір и подыхати свіжим гірським повітрем.

– Тіж мі приємніст – буркнув Василь – двадцет пят градусів морозу на дворі. При дыханю такым повітрем, зубы можна одморозити.

– Е, там – махнув руком Митро – колиси більшы морозы были и не замерз єм.

– Але колиси, мав ес двадцет років, а не шістдесят, и здоровя не гнесьне – обставав при своім Василь.

Іх бесіду перервала Олена.

– Но, вечеря зараз буде готова, а тепер згідно з нашом традиційом, ідте на потік ся вмыти, и до стайні худобі хліба дати.

Так віштилки, крім газдині, пішли виготпаным сълідом в сънізі до потічка. Василь сокыром переломив лед.

– Але мороз! – гварит – недавно єм прорубував, а смотр як замерзло.

Перший Петрусь набрав в пригорщи воды и хляпнув си на твар.

– Бррр! Яка студена! – запищав и погнав до хыжы, лем ся съніг за ним закурив. По ним, рівно скоро полетіли Анця и Оля. Зас Василь з Митром по три раз набрали в долони воды, обмыли лиця и помалы з повагом, шепчуучы молитвы, вертали домів. В хыжы вытерли ся ручником, потім Василь взяв хліб з обрусиком и пішли разом до стайні. Попереду ишов Петрусь зо свічком. В

стайни Митро и Василь одламували по фалатку хліба и давали худобі: коровам, коням, уцям и телятам.

Вертаючи назад, єден взяв з боїска наруча сіна, другий соломы, а коли входили до хыжы, повіли разом:

– На щестя, на здоровля, з Рождеством Христовым – Христос Раждает ся!

– Славити Єго! – одповіла Олена.

Сіном застелили стіл, а солому розложили під столом и по лавках. Олена накрила стіл білим обрусом, на середині поставила горнятко з зерном, до котрого встремила засвігену свічку, а на тарілку поклала покроєну просфору. Потім разом одспівали "Рождество Твоє Христе Боже наш", и кожде брало по куску просфоры – так складали собі жъгчыня.

Дай Боже, жебы за рік зас зме ту, при тім столі, щасливо засіли до вечері в добрым здоровлю! Дай Боже, дай Боже!

Найперше іли сіль, хліб и чеснок, потім кеселищо, грибы, компері.

– Лем ся од разу не напыхайте! – остерегла Олена, бо мусите попробувати вшыткых дванадцятьох страв – и подає на стіл миски, єдну за другом. Капуста, фізоля, горох, біб, перогы з яфырами, з капустом, голубці з грибів. Василь бере фляшку и погарик.

– Но, дай Боже здоровля! – бесідує голосно. Дітьом наливат солодкого, легкого вина. – Лем ся мі не впийте – жартує.

– Я хочу палінки – одзыват ся Петрусь, бо повідают, же вино то лем для баб, а я преці хлоп, но ніт?

– Я ти дам палінки, смаркатий, лем си возму кочергу – погрозила сынкови Олена.

Поспівали спільно коляды. Створив ся приемний родинно-святочний настрій. Вечеря добігала до кінця.

– А тепер ходме до покою – повіла Оля – най уйко посмотрят на нашу яличку. Перешли до другого поміщення, де од кафльового пеца розходилося приемне тепло.

– Е, та крас мате прибрану яличку – похвалив Митро, а найважнійше то, же не штучна, а як приемно пахне!

– А, бо нашы няньо не хотят штучной, повідают, же як не буде правдивой, то не хотят жадной.

Посідали коло стола, яличка розсвітляла покій різокольоровыми лямпочками.

– Вилюч мі зараз тот телевізор! – кричав на Петруся Василь. – Хоц гнес най буде од нього спокій. Заколядуйме дашто.

Анна зачала гардым сопраном коляду "Во Выфлеємі новина, діва зродила сына", за ньом підходили други, Василь з Митром охочо ім помагали. Лунала коляда, єдна за другом, часом лем Анця перерывала, коли хлопи мылили.

– Ноле няню, перестанте бырчати, бо мате голос як захрипнена ворона.

– Смотте, яка мудра – обрушыв ся Василь – я не бурчу лем съпівам басом, а зрештом одкаль буде добрий голос, кед в горлі засхло, цілий ден человека голодом морят, бо піст, вечеря тіж пісна. Ноле Митре, переполочеме кус гыртан – моргнув Василь и наяв до погарика – дай Боже здоровля!

– Дай Боже, и тобі – розсьміяв ся весело Митро.

Лем раз під замерзнеными вікнами задзеленчав дзвіночок.

– О! Колядники! Колядники идут! – закричали враз діти.

Вшытки вышли до кухні. Отворяют ся двери. – Можна? – долетів голос зо сіни.

– Просиме, просиме!

Входять до середины, аж мороз од них бухат – Христос Раждает ся!

– Славите Ёго! Просиме ближе!

Ест іх хыбаль з десятеро, вшытки красыні поубераны. Ірод, царі, пастырі, Ангел, Фарисей-книжник пейсатий, и други, а римскій воін выстроєний так, якбы пришов просто з когорты кесаря Трояна. Одограли коротку сцену з вертепу и одсыпівали кілька коляд, а съпівали красні, гармонійно.

– Ноле, панове колядники, сядте, одпочнійті кусыцьок – запрошує Василь и підходить з фляшком и погариком в руках.

– О, ніт, дякуєме! – спішыме ся барз, мусиме обыйти село, а по півночы треба ити до церкви, жебы встыгнути на "З нами

Бог", бо декотры з нас съпівают в церковнім хорі.

Але були и таки што выпили по погарику палінки на стоячо. Подякували, зложили газдім святочне жычыня и пішли дале, в темну святочну ніч, жебы нести людям радіст Христового пришества. В Васильові хыжы тепер навязала ся дискусия о колядниках, іх гардім съпіві и представліню вертепу. Лем Митро скылив голову над стіл и думав: – Боже ци я ищы дочекам такого Свят–Вечера як гнесыній. Бо хотів бым, жебы остатній в моім жытю, быв такій як тот, з близкыма людми и на рідній землі. По його поморщенім лици текли съзы и пропадали в густых, сивых баюсах.

Петрусь підышов до мамы и шепчуши ім до уха, звідав ся:

– Мамо, чого уйко плачут?

– Тихо буд – одрекла Олена. – Ты ищы за малий, жебы тово зрозуміти, и сама вытерла заплаканы очы. Василь встав од стола, выняв з шафкы наступну фляшку и забесідував:

– Ноле, перестанте ся мазати, преці гнес Святій Вечер, заміст ся радувати, то они плачут, але самому съзы показали ся в очах.

– Боже дай здоровля!

– Напий ся здорів! – але мі лем капку, на здоровля – одрюк Митро.

– Маш правду, Митре – на гнес юж буде дост – зарядила Олена. Тепер лігайте спати, бо о треті над раном треба вшыткым нам стати до церкви. Не поможе ани святій Боже, зожену вас з лужок.

Вшыткы полігали спати, яличка освітляла покій, в хыжы было тепліцько. Діти скоро поснули, лем чути было іх тихе дыханя, внет почуло ся храпаня Василя, лем Митро якоси не міг вснути, лежав, покурював "популярного" и раздумував о тім, як тіж рік–річно ходив зо звіздом колядувати. Лем, же втovды люди нашых было полне село, а и хыж было хыбаль зо штырі раз більше, як гнес. Два дни треба было ходити колядникам, жебы ціле село обыйти. А гнес? Його раздумування перервало гавканя пса Бровка, за хвилю зчеберчав будильник. Олена перша зорвала ся з постелі:

– Діти! Старий! Митре! Час ставати! – закричала и засвітила світло.

Од дороги чути було скрипіння снігу під ногами. То люде ишли до церкви, жебы не спізнити на тот момент, коли хор засыпіват торжественно "С нами Бог, розуміте язици".

Памятам тот ден...

Памятам тот ден... Велику середу, ярували юж без Насты, бо газдыні юж ся зберали до печыня пасок. В величезных корытах до муки місили тісто, до тіста вбивали цілу масу яєць, додавали цинамон, чарнушку и іншы, доступны на Лемківщині приправы. Пекли газдыні паскы ріжной великоости – од малых, в горнятках або рондельках, до величезных, печеных в спеціально робленых блішаных формах. Така велика паска важыла нераз понад ёден пуд. Были тіж припадкы, же така паска в пецу так выросла, же не дало рады ей одтамаль выняти, и втowды треба было розбивати челюсти. Ой пахло втowды в хыжах и по селі так приємно, же аж слина текла, але преці быв то піст и навет капкы молока не дали, лем сухий хліб вівсяний, печены компері и сорову капусту, омащену леняным олійом.

Памятам тот ден... Великій четвер, вечером, вішнікі ишли до церкви на страсти Христовы. Была полна церков люди, даякы чытали ріжны псальмы и чтения з великих книжок. Хор прекрасно съпівав "Егда славний ученици і апостоли" и "Разбойника благоразумного". Священик чытав дванадцет разів Євангеліе, и до каждого чытаня уберав іншы ризы. "Слава страстью Твоім, Господи, Слава", высипував хор при кождім чытаню Євангелія. Церківники вішнікым давали свічки, нам дітвакам тіж, але лем такы огаркы. По кождій Євангелиі треба было вдарити кілька поклонів, и мы малы, били тіж поклонів більше як треба было, били зме челаками, аж підлога в церкви дудніла.

По страстях вішткы ишли домів з запалеными свічками. В ночи, здалека прекрасно и таємничо то виглядало, як бы през село плынула огниста річка. Каждий пильнував, жебы му свічка не згасла, а як єй так донос домів, то ищи треба было том свічком выпалити на одверях крест, котрий мав хоронити хыжу од "всякого зла".

Памятам тот ден... Велику пятницю, люде ишли до плащаниці. Клякали зараз за порогом, и так юж на колінах зближали ся до гробу Господнього, довго ся молили, били поклоны, клали на тацу по пару мідяных монет, потім зас кланяли ся и молили. Кількох церківників крутило ся по церкви, еден з них принимав гроши за свічки, котры ставляв там, де замавляючий собі зажычыв – то перед Богородицю, то перед Спаса, або св. Миколая, іншы зас пилнували горючых свічок, жебы не было, борони Боже, пожару, обтинали кноты и гасили огаркы а ищи іншы в захристії чистили свічники, оськрябували з них віск и парафіну, полерували сідольом, жебы на Великден віштко красыні блищаю.

А дома, газдыні трудили ся при печыню, зас дівчата и хлопці приготовляли писанки. А писали и фарбували іх барз дуже, нераз на писанки в єдній хыжы пішла и ціла копа яєц. Фарбували іх в цибульowych лупах або в зеленій озимині. Купували тіж до того в кооперативі т.зв. бразилійку. Были то тріочки з якысого тропікального дерева, котре барвило писанки на темний, праві же чорний кольор.

Памятам тот ден... Великодну суботу, газдове скорше зышли з поля, приготовляли ся до Великодня. Декотры люде ишли до плащаниці, а газдыні кінчыли печыня пасок: в неєдній хыжы было іх напечено и по парунадцет. Перед півночом в церкви правило ся богослуженіє. Дівчата приносили до церкви цілы гірлянды паперовых квітів, што іх робили протягом цілого посту, жебы на Велигден церков прибрati як належыт. Газдыні приносили тіж чисты, білы обрусы и вышываны ручники.

Газдове, ишли до церкви юж по півночы, а каждый аж ся вгынав під тягаром: на плечах в плахті двигав велику, як найбільшу паску, а часом дві (білу і разову), в руках величезний

кошык, в котрім було покус вшыткого, што приготовлено на Великден, а то півторалітровий горнець масла, плясканка сыра, свіжа овеча грудка (бундз), кобаса, солонина, шынка, парудесят писанок, парунадцет яєць білых, пару олупленых, горнятко соли, и навет фляшка палінки, лем же тоту остатню священик не хотів святити як ей зауважыв, то казав забрати з кошыка преч.

Настав врешті час довго очекуваной воскресной утрені. "Воскрес Ісус од гроба...", "Христос воскресе із мертвих..." – съпівали то священик, то дякы, хор, то зас вшыткы люде підхопили повныма грудми тот великомий гымн, а голос ишов по горах... Коли священик вышов пред іконостас з кадилом в єдиній руці а з крестом і засвіченом "трокиром" в другій, и поздравив віруючых великомий "Христос воскрес!" – "Воістинну воскрес!" – одповіли вшыткы, аж шыбкы в вікнах задзвонили. В каждого на лиці усьміх и радіст в очах, бо то преція Воскресені є Христове, перемога жыття над смертью, в тот ден єден другому сут братом, ёст му жычливий, як съпіват хор, "и друг друга обійме".

Памятам тот ден... розвиднят ся. Процесия, три раз обходить церков. Коло церкви вінцьом розставлены паскы и кошыкі. Выходит отец Степан, чытат молитвы, благословит "хлібы, сыр, яйца, масло и прочі є сніди сія", щедро кропит свяченом водом – и готове. Тепер газдове ся спішат. Каждий скоро хапат за свое и спішыт домів; сусіде наперебіжкы летят, бо хто перший дійде зо свяченым до свойой хыжы, тот перший з поля урожай збере. До того каждый газда, з паском на плечах и кошыком в руках, найшперше обовязково мусит обыйти вколо ціле свое обыйстві, жебы протягом року нич злого ся його газдівці не притрафило.

Прокіп Паращак, обышов з паском хыжу, съпанец, стайню, кучу, кузню и вітрак, аж пак з повагом перекрочыв поріг хыжы зо словами: Христос воскрес!

– Воістинну Воскрес! – одповіла Наста з дітми.

Прокіп зняв з плечы плахту з паском и положыв ей на столі при кошыку, гуню завісив на клинци и сів за столом на почеснім місци. Наста выберала з кошыка што лем там было, краяла и клала на таніры. Прокіп взяв паску величыны доброго

млинця и при словах "Во імя Отца и Сина, и Духа, Амин", одрізав з ньой штырі малы окрайці. Тоты окрайці выслушыг и переховат през цілий рік, бо то помагат на вшыткы хвороты, хоронит тіж (разом з багнітками) од громів и бурі. Потім Прокіп разом з родином змолив молитву и одсыпівав три раз "Христос воскресе", аж пак газда покроів свячене яйце на шіст частин, и подав кождому по єднім кавальчыку. Зачали сънідати. Зо вшыткого брали што лем на столі было, а смакувало ім по семотижньовім пості, барз.

По съніданю єдны пішли до стайні худобу кормити, други одпочыти – кус ся переспати, бо цілу ніч были в церкви, а Васьо мусів погнати уці на пасвіско, бо тых Прокіп не думав в стайні кормити. Трава юж на тілько підросла, же для увец старчало. Взяв Васьо пару яєц до кышені, и погнав уці на поблизкы луки. Парунадцет Васьовых увец и друге тілько ягнят змішало ся на луках з сусідовыма, котры юж там пригнали Васьовы ровесники. Уці ся пасли, а хлопці – давай метати писанкамі по луці, хто шмарит далыше и выше, и жебы писанка ся не збила. А як ся побе – тонич, облуплят и зідят, лем шкарупліну не вільно шмарити, бо то свячена. Треба ей понести домів и на грядках посіяти, то з ньой выросне зіля "маруна" зване.

Памятам тот ден... По полудни вшыткы, а кождый як найкраще позбераний, идут на Воскресну вечырню. Вечырня довга и урочыста, як вшытко в тим дни, а по вечырни – обхід вколо серкви з процесией.

В великодний понедільок то юж не было той повагы, што попереднього дня; од рана вшыткы молоды и не лем молоды літали єдно за другым, то з відром, то з коновком чи дійником и обливали ся, же сухой ніткы нераз не остало на хоцкім. А Васьо при нагодні достав од няня Прокопа млинчарком, бо обляв Афтанову Ульку брудном водом, хоц не зробив того нароком, спішыв ся и набрав воды не з того шафлика, што было треба. Шкода Ульчынного горсета, але и шкода мі было Василька.

Святкували в нас на Великден и третій ден свят.

Памятам тот ден...

ЗМІСТ

Країна зеленого світла (вступ В. Грабана).....	7
Таке было мое дітиньсто.....	11
Поверненя з фронту.....	20
Єден ден пастушого жыття.....	31
Як мясници – то мясници!.....	38
Мали Лемкы тверды головы.....	43
Сeme – не крад, бо.....	45
Лем го хомонтом.....	47
Потоп	50
Згорілка.....	54
Найліпши мльинці з Високого Магурича.....	56
Мій дідо Ваньо.....	59
Піявки помогли.....	62
Не робте пане другому, што вам немиле.....	63
Думай, а на вшытко найдеш раду.....	68
Гробар Кузьма.....	74
Війтovий суд	77
Гудак Микытга в небі.....	79
Коваль або музикант то быв бы з нього добрий.....	86
Вартат знати чужу бесіду?.....	87
Байка о тім, як то хлопа теля зіло.....	91
"Домінус вобіскум".....	93
Спрытний корчмар.....	96
Одмінник.....	99
На службі.....	106
Прикра помылка.....	119
Сила слова.....	122
Такій то быв дідо Іштван.....	123
Гостинний Штефан.....	126
Вуйчыны.....	130
Велия.....	132
Памятам тот ден.....	139

(...) – Но, бесідуй найперше ти, Софронцю, як то було.

Софрон оповів, як то він перший зауважив лежачу на пути сокыру, але Фецьо єй двигнув и не хоче oddати. Потім вйт вислухав кума Феця, котрий тлумачыв, як то він перший двигнув сокыру, але кум Софрон ся причыпив, хоц то не його правда.

Вйт Осиф терпеливо вислухав обох покривдженых, потім наповнив дуганом глиняну файку, закурив и рюк:

– А тепер будте тихо, най спокійно подумам над том справом.

Вйт Осиф быв хлоп мудрий, в громаді го шанували и слухали за то, же быв справедливий. Инакше віттом бы го не выбрали.

Осиф думав, думав, опер голову на долонях и пыкав сой з файки. По якысім часі встав, взяв в руки спірну сокыру, підышов з ньом до кута, де стояла кобиця, достав зза лавы свій топірчык, при помочы котрого збив сокыру з топориска. Зняв з клинця пилку, притиснув коліном топориско на стілци, и перерізав го на впів.

– А тепер – гварит вйт, – мате ту оба по половині топориска и не свартеся більше, бо то гріх, преці сте кумове и сусіде. А сокыра остане в мене на памятку, же єм вас так справедливо розсудив, а вам на ганьбу, же сте о таке глупство ся сварили. Но, ідте з Богом домів.

Фецьо и Софрон взяли по кавальци топориска и вишли з хыжы, як бы іх змело. На дворі шмарили розрізане топориско на вітове подвіря и пішли домів. Ишли якысий час мовчки, потім Софрон одозвався перший:

– Знате што, куме Фецью? Я вам повідам, же tot наш вйт, то барз мудрий чловек.

– Святу правду гварите, куме Софроне, наш вйт Осиф барз мудрий чловек, дай му Боже за то здоровя. Но, нам обом глупоты не бракує.

– Йой, не бракує – признав Софрон.

фрагмент оповідання "Війтний суд"

ISBN 83-910742-5-0